

AYDIN BOYSAN

ACELE ETME ÇABUK OL

TÜRKİYE \$ BANKASI
Kültür Yayınları

4 ■ baskı

TÜRK EDEBİYATI

**AYDIN BOYSAN
ACELE ETME ÇABUK OL**

**© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2010
Sertifika No: 11213**

**EDİTÖR
ALİ ALKANINAL**

**GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM**

**DÜZELTİ
MÜGE KARALOM**

**GRAFİK TASARIM UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI**

**I. BASKI: EKİM 2010
IV. BASKI: EKİM 2010**

ISBN 978-605-360-018-3

**BASKI
YAYILACIK MATBAACILIK
LİTROS YOLU FATİH SANAYİ SİTESİ NO: 12/197-203
TOPKAPI İSTANBUL
(0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931**

**Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında
gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla
çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.**

**TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İSTİKLAL CADDESİ, NO: 144/4 BEYOĞLU 34430 İSTANBUL
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskulturun.com.tr**

Anlatı

acele etme çabuk ol

AYDIN BOYSAN

TÜRKİYE \$ BANKASI
Kültür Yayınları

İÇİNDEKİLER

Önce: Bir Ömür Özeti Sunuşudur	1
Sunuş	3
1. Anılar Uyanıyor	5
1.1. Eski Günler Fışkırınca	7
1.2. Anılar Uslu Durmaz	11
1.3. Bursa Tarihinden	14
1.4. Terbiye Edilince	16
1.5. Çin'de Şeytan	17
1.6. Zavallı Köprü	18
1.7. Bayram Üzerine	20
1.8. Bayram – Kaynak Nedeni	20
1.9. Bayram Ziyaretleri	21
1.10. Şaşırmadan Olmuyor	22
1.11. Toplumda Kopuşma	24
1.12. Anlatamaz Olduklarım	25
1.13. Aklın Yolları	27
1.14. Kaçırılan Bodrum	28
2. İstanbul	33
2.1. İlişkilerin Kopuşu	35
2.2. 1204 İşgali	37
2.3. Bizans İstanbul'u	38
2.4. İstanbul Günümüzde	40
2.5. Aile Kızı Şehir	42

2.6. Davutpaşa	43
2.7. Çöp İskelesi	44
2.8. Şehir – Deniz	46
2.9. İstanbul Havası	48
2.10. Hâlâ Neredeyim?	49
2.11. İmarıda Döneklik	50
2.12. İstanbul'un Geleceği	50
2.13. İstanbul'u Kurtarmak	51
2.14. Bir Hastalık	54
3. Dünya	57
3.1. Roma'da Tatil	59
3.2. Okyanus Ortasında	61
3.3. Alcatraz Hapishanesi	63
3.4. ABD'nin Adana'sı	65
3.5. Küçük Güzel Şehir	69
3.6. Prag – Altın Şehir	70
3.7. Lizbon	73
3.8. Madeira Adaları	75
3.9. İsviçre	78
3.10. Kıbrıs	81
3.11. Ciddi Haberler	83
3.12. Yine Cici Kızlar	84
3.13. Kapalı Hesaplar	85
3.14. Neden Bayram Edilir?	87
4. Edebiyat	89
4.1. Anılar Uyumaz	91
4.2. Var Olmak-Yok Olmak	92
4.3. Şiirin Öncülüğü	95
4.4. Bedri Reis	96
4.5. Dünya Değişmiyor	97
4.6. İnsanlar Değişmez	99
4.7. Yeni Bir Kitap	101

5. Cennet Haberleri	103
5.1. Âdem ile Havva	105
5.2. Gölgeler Başlıyor	106
5.3. Ayrılma	109
5.4. Hazreti Nuh	109
5.5. Söylenti Çıkınca	110
5.6. Kafa Kendi Gezer	111
5.7. Görev Nasıl Yapılır	112
6. Demlenme	115
6.1. Rakı Ne Ola ki?	117
6.2. Beykoz Kıyısında	118
6.3. Çiçek Pasajı'ndan	120
6.4. Tıp İlişkileri	121
6.5. Petersburg'da Yılbaşı	121
6.6. İştah	123
6.7. Anlamaların Gerçeği	124
6.8. Duman Oluşum	126
6.9. Söz Aramızda	127
6.10. Hesabını Bilmek	129
7. Deli Anıları	131
7.1. Delirmek Zorunludur	133
7.2. Akıllı Kullanınca	134
7.3. Bazı Farklılıklar	135
7.4. Kafa Gezinirken	137
7.5. Vicdan Borcu	138
7.6. Akıl Gereği	139
7.7. Takanak Huylar	140
7.8. Düşünce Çarşısında	141
7.9. Bir Öğrenim Özeti	143

8. Sanat	145
8.1. Şair Büyükelçiler	147
8.2. Açıkça – Kısaca	148
8.3. Mimarlık Konusunda	150
8.4. Zaman Anlayışı	153
8.5. Mimarlığın Grameri	155
8.6. Eleştiri Nedir?	158
8.7. Hanım Haklıydı	160
8.8. Divan Şiiri	162
8.9. Gerçeğin Üstü-Altı	163
8.10. Eleştiri Üzerine	164
8.11. Eleştirmek Üzerine	166
8.12. Hoşgörü Borcumuz	168
8.13. Bir Mimarlık Anısı	170
9. Mizah	173
9.1. Hinzırlık	175
9.2. Yine O Sorunlar	176
9.3. Alış-Veriş	178
9.4. Patlak Verince	178
9.5. Dağınık Olunursa	179
9.6. Beyin Karışmazsa	180
9.7. Görüntü Aklı	181
9.8. Çaba Gerektirir	182
9.9. Doktor Bakışıyla	182
9.10. Hep Neşe İle	184
9.11. Kafaların İçİ	185
9.12. Anlayış Gecikmesi	186
10. Bektaşiler	187
10.1. Nasıl Davranışlar?	189
10.2. Neyzen Tevfik	192
10.3. Kaynak Nerede?	193

10.4. Hesaba Karışılmaz	193
10.5. Öbür Dünyadan	194
10.6. Tekerleme	196
10.7. Kuru Soğan	197
10.8. Hangisi?	197
10.9. Çiçek Pasajı	199
10.10. Dünya Hesabı	200
10.11. Öğrenmeyi Öğrenmek	202
10.12. İnsan İsek	203
10.13. Ölüm Ama Korkutmadan	204
11. Zaman İçinde	205
11.1. Görevden Kaçmak	207
11.2. Sert Görüntünün Aslı	208
11.3. Doğru Olsa Gerek	210
11.4. Yetti Ama!	212
11.5. Aileye Girmek	212
11.6. Nasıl Yetişmeli	213
11.7. Politikada Etik	214
11.8. Demokratik Oltalar	215
11.9. Eski Yıllardan	215
11.10. Doyamamak	216
11.11. Anılardan Çıkmayanlar	217
11.12. Aydınlar Kaçtıkça	218
11.13. Yenilenmek Şart Oldu!	219
11.14. Pazaryeri Demokrasisi	222
11.15. Kurtulmak Mümkün mü?	223

Önce:

Bir Ömür Özeti Sunuşudur

Ben doğduğumda son Osmanlı padişahı Vahdeddin henüz tahtında idi (1921, 17 Haziran). Türkiye Cumhuriyeti henüz kurulmamıştı.

Biz tutumlu ve onurlu ailelerin çocukları olarak Marmara Denizi'nin iyi amatör balıkçıları idik. Seyyar satıcı atlarının kuyruklarından kopardığımız kıllarla iyi olta örer, iyi yelken kullanır, iyi kürek çekerdik.

Yetiştığım yerlerin ciddi adları şöyledir: Yedikule İlkokulu (eski adı 43. Mektep), Pertevniyal Lisesi (orta-lise), Güzel Sanatlar Akademisi (sonraki Mimar Sinan GSÜ) Mimarlık Bölümü'dür.

Feyz aldığım yerler ise, yaşadığım tüm mekânlardır. Eminönü Halkevi (kapattı vicdan fukarası politikacılar), Shakespeare ve Molière oyunlarını seyrettiğimiz Narlıkapı Tiyatrosu (yok edilen mekân) İstanbul Şehir Tiyatroları, sinemalar örneklerdir. Elbet tüm mekânları ile Şehzadebaşı ve bütün Beyoğlu!

Mimar olarak 55 yılda (1945-2000) 1,5 milyon metrekare (200 futbol sahasını bitıştırerek dolduracak kadar) yapı planladım. Mimarlık öğretiminde İTÜ'nün bir fakültesinde dışarıdan yan görev alarak 15 yıl (1957-72) öğretimde bulundum.

Mimarlar Odası kuruluşunda (1954) ilk yönetim kurulu üyesi ve genel sekreter olarak üç yıl, sonra İstanbul Şubesi başkanı olarak iki yıl (1961-62) görev aldım.

İki gündelik gazetede (*Hürriyet* 10 yıl, *Akşam* 3 yıl) toplam 13 yıl çok çeşitli konularda sürekli yazılarım yayınlandı.

İlki 63 yaşımda yayınlanan kitaplarımın sayısı 37 (otuz yedi) oldu.

Sunuş

Alışkanlıktır, kitap bitmişse eğer, söylenecek ne varsa, hepsi yazılmış olmalıdır.

Ben de öyle yaptım. Son olarak kendi hakkımdaki kişisel bilgileri de ekledim.

Şimdi artık kitabın basılarak raflara çıkmasını beklemekten, sonra da okurların izlenimlerini merak etmekten başka bir beklentim olamaz.

Okurlara, isterse yalnız bu önsözü okumuş olsunlar, teşekkürlerimi, en iyi dileklerimi ve saygılarımı sunarım.

Aydın Boysan

BİRİNCİ BÖLÜM
Anılar Uyanıyor

*Bu fotoğrafın kitabın başına alınmasının esas sebebi
genç yaşında çekilmiş olmasıdır.*

1.1. Eski Günler Fışkırınca

İstanbul'un bir kenar mahallesinde doğdum, Samatya'da... O kenar mahalle, nüfusu yarım milyondan 20 milyona çıkan İstanbul'un göbeğinde kaldı ama, bir kenar mahalle olma özelliklerini hâlâ yitirmedi... Hâlâ aynı haraplıklar ve şiirsel güzellikler içinde, sessiz mırıldanmalar içinde.

Sanırım dünyada bile ilginçtir. Nüfusu son 80 yılda 40 misline, son 60 yılda da 20 misline çıkan bir şehir dünyada bile yok... Tek  rnek İstanbul.

Biz ilginç dünya şampiyonluklarımıza, şaşılacak garipliklerimizle ulaşıyoruz.

Bir ortaçağ toplumu olmaktan kurtuluşumuz da garipliklerimizden birisidir. Cumhuriyetimizin ilk 15 yılındaki toplumsal değişimimiz, benzerine benim dünyadan başka örnek bilmediğim bir füze yükselişidir.

Çok kısa hatırlayalım.

Yüzyıllarca hurafelerle beyni   r t len toplum, Milli Mücadele ve Cumhuriyetle uyandırılmıştır. Mecelle hukuku kaldırılmış, yerine Medeni Kanun gelmiştir. Padişahların dağıtıp yok edebildiği (II. Abdülhamit'in yaptığı gibi) göstermelik Millet Meclisleri yerine, TBMM kurulmuştur. Medreselerin, mahalle mekteplerinin yerine,  niversiteler, liseler canlanmıştır. Borçlar Kanunu ve bütün kanunlar kadı hukukunun yerini almıştır.

Dünyamız güneş çevresinde dönmektedir. Bütün doğasıyla dünyanın bu değişmez zaman ölçüsüne bağlı uluslararası yıl, takvim ölçüsü kabul edilmiş, her yıl sürekli değişen şaşkın ay takvimi yürürlükten kalkmıştır.

Adına ille de eski yazı dedikleri (sanki eskiden bizimmiş gibi) Arap alfabesi kaldırılmış, uygar dünyanın çok büyük bölümünün kullandığı Latin alfabesi ile yazı yürürlüğe girmiştir.

En basit değişikliklerden biri de okka yerine kilonun, arşın yerine metre ölçüsünün geçerli oluşudur ama, bunun bile ne denli önemli olduğunu yaşamayan anlayamaz.

Bazıları biçimsel imiş gibi gözüken, ama sadece gözüken bu değişikliklerin doğurduğu ruhsal etkilerin olağanüstü, hatta dehşetli önemli olduğunu anlayabilmek için bunları yaşamış olmak gerekiyor. Yaşamayan anlamıyor, bu yaşam biçimi sanki eskiden de böyle imiş sanıyor.

Bir erkek kafasına fötr şapka, kasket ya da bunlara benzer herhangi bir başlık giymeyip, ille de fes giyorsa, bu sadece görünüşteki bir değişiklik isteginden doğmaz, bu kafanın dışından değil, içinden doğan bir gösteri hırsıdır.

Hanımlardaki türban alışkanlığının da acaba benzer bir nedenden mi kaynaklandığı üzerine bir karar vermeyelim de, sadece kendilerine soralım, bu yeter. Biz Cumhuriyetle böyle öğrendik. Kendilerine saygımız vardır.

Türkiye Cumhuriyeti seçimlerde hanımlara eşit oy hakkı tanıyan dünyanın ilk ülkelerinden biridir. Bunu unutmayalım.

Benim yaşamımın ilk 15 yılında ömrümü geçirdiğim evlerde elektrik ve akarsu yoktu. Evde yalnız bir odada mangalla ısınırdık. Mahalle çeşmesinden dört gaz tenekesi su sakalar tarafından at veya eşekle taşınarak alınır, evdeki

küpümüze boşaltılırdı. Küpteki suyu birbirimize maşrapayla dökerek elimizi yüzümüzü yıkardık. İçine çinko kaplanmış bir dolap içinde, ısıtılmış bir teneke suyu kendimiz dökünerek yıkanır, arada bir mahalle hamamına giderdik.

Sivrisinek, karasinek, tahtakurusu, pire ve farelerle savaşı, ömrümüzün bir bölümüydü.

Tramvay ve trenden başka taşıt bilmezdik. Öğrenci pasosuyla iki kuruş tramvay parası vermemek için 5 kilometre yürürdük. Çünkü 5 kuruşa, en az 5 simit alıyorduk.

İlkokuldaki o sert öğretmenimin yol göstermesi ile kitap okumaya öyle alıştım ki, hâlâ mutlaka sürekli kitap okurum. O öğretmenimin korkusu yüreğimden çıkmadı... Annem olurdu kendisi.

Ortaokul ve liseyi okuduğum Pertevniyal'de Nurullah Ataç, Reşat Ekrem Koçu, İhsan Kongar, Keyise İda gibi müstesna insan öğretmenler bizim talihimizdi. Bizim müzik öğretmenimiz bile Mesut Cemil Bey'di.

Ben bütün bunları benim kuşağımın neler çektiğinin masalı diye anlatmıyorum. Biz isterse bu ve benzeri şartlarla olsun, kendimizi azıcık da olsa zorluk içinde hissetmedik ki... Biz yokluklar içinde olduğumuzu hiçbir zaman anlamadık ki...

Evet, biz başka türlü bir yaşamı tanıımıyorduk ama, bizim şikâyetçi olmayışımız görgüsüzlüğümüzden değildi. Çünkü bizim görgüsüzlüğümüz gerçektir ama, bu yalnız maddesel şartlar görgüsüzlüğü idi.

Biz ruhumuzu dolduran ve biçimlendiren müstesna fırsatlara sahiptik.

Biz kitap okurduk, ders kitaplarımızın dışında... Birbirimize kitap verir, parayla alamadığımız kitabı Halk-evi kitaplığında bulur, okurduk. Zaten evin ısınan tek odası kalabalık olduğu için, dersimize de kocaman sobalı

Yarım yüzyılı epeyce geçen bir aile yaşamının kanuna göre birinci günüdür.

Halkevi kitaplığında çalışırdık. Kitap okuma sevgisi bize, o çok tutumlu yaşamak zorunda olan, dürüst ve çalışkan ailelerimiz tarafından aşılanmıştı. Öğretmenlerimiz işe, bu aşkı körükleyen insanlar olmuştu.

Mimarlık öğreniminde bulunduğum 1940-45 arası beş yıl, İkinci Dünya Savaşı içindeydik. Karneli ekmeğin günde 150 grama kadar düştüğü o yıllar, zaten katık pahalıydı... Doymuyorduk. Saati 30 kuruşa resim çizer, ailelerimize yardımcı olmaya çalışırdık. İyi öğrenci olmaktan da hiçbir zaman vazgeçmedik... Uygur insan olma çabasından da hele hiç vazgeçmedik.

İyi öğrenciliğimizin yanında, ders dışı kitap okumaktan da, dünya klasik müziği konserlerine gitmekten de, sürekli tiyatro seyretmekten de hiç ama hiç vazgeçmedik.

O yıllardaki yaşama şartlarımızın gerçekten de katlanılması çok ağır zorluklar olduğunu ben ancak şimdi, aradan 60-70 yıl geçtikten sonra anlayabiliyorum.

1.2. Anılar Uslu Durmaz

Liseden sonra Güzel Sanatlar Akademisi (sonraki Mimar Sinan G. S. Üniversitesi) Mimarlık Bölümü giriş sınavını kazanarak mimarlık öğrenimime başladım. Bu dönem, 1940-45 arasındadır ve İkinci Dünya Savaşı içine rastlar. Savaş zorlukları yaşama koşullarımızı büsbütün işkenceye dönüştürmüştü ama, her zorluk bize vız geliyordu.

Güzel Sanatlar Akademisi'ni sevmiştik. Aşk ile ve şevk ile çalışıyorduk. Çok iyi öğrenciler olmuştuk. Zorlaşan yaşama şartlarında, dürüst ve pırlanta insanlar olan ailelerimize yardımcı olmak için de çırpınıyor, dışarıda da çalışıyor, teknik resim çiziyorduk.

Zorunlu olan yapı yeri stajı için 1943 yaz aylarında İzmir Halkapınar Tekel Şarap Fabrikası ek inşaatında bir yaz, saati 18 kuruşa çalışmışım. Bu ücreti az bulup, şarapla telafi etmenin de yolunu bulmuştum.

Mimarlık öğrenciliğimin beş yılı İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarıdır. Katık ve yemek zaten pahalıydı. Pratikte hiç doymadan yaşadığımız bu beş yılda tıka basa doyarak yaşadığımız 15 gün 1943 yılı Mart ayındadır. O yıl Alman ordularını Rusya savaşlarında iyice zorlayan çok ağır bir kış yaşanıyordu.

Karadeniz'e akan bütün nehirlerin buzları denize inmiş buz kitleleri İstanbul Boğaziçi'ni bile doldurmuştu. Buzlar üstünden yürüyerek Kabataş'tan Üsküdar'a geçenler olmuştu. Buz kütleleri arasında kulağına kar suyu kaçmış torik balıkları sırtüstü oynayıyordu.

Biz de ucuna çatal bağlanmış sopalarla zıpkın yaparak Akademi rihtiminden torik tutuyorduk. Aç yıllar içinde 15 gün sürekli yağlı torik yemekten, vücutlarımızda sivilceler çıkmıştı. Açlıktan sıkılan biz, bu sefer fazla yağlı balık yemekten hastalanmıştık.

Ömrümün ilk yıllarında yaşadığım bu zorlukları şimdi anlatışımın nedenini de açıklamalıyım. Amacım yaşama şartları zorluklarının ve konfor yoksulluklarının uygar yaşamayı engelleyen ve sanattan uzaklaştıran koşullar yaratmadığını anlatmaktır.

Hiçbir ağır şart, hiçbir yoksulluk zorluğu bizim okuma ve sanat zevkimize fren olamıyordu. Önümüze Akademi kitaplığı gibi bir hazine de açılmıştı. Çok sonra, 1947 yangınında bu kitaplığın da yok olmasına, kahrolmştuk.

Ödevlerini hırsla ve çırpınarak yapan öğrenciler arasındaydık. Bu görevleri zamanında ve iyi yapabilmenin yüreklerimize verdiği haz bize zorlukları önemsemeyiş gücü veriyordu.

Düzenli olarak tiyatrolara, konserlere gidiyorduk. Shakespeare ve Molière oyunlarını kesinlikle kaçırmazdık. 1942 yılında bir Walter Gieseking piyano resitaline kişi başı 8 (evet sekiz) lira ödeyerek üçüncü sırada yer almıştık.

Ayakkabılarımız su alırdı, pantolonlarımız yamalıydı, sırtımız kavi değildi, sürekli üşürdük. Ama biz hep umutlu ve mutluyduk.

Çünkü biz yüzyılların paslanmış toplumundan silkelenmiş ve akla sığmaz devrimleri Cumhuriyetin ilk 15 yılında başarmış bir toplumduk... Yarı açtık, hep üşürdük ama, biz hep ama hep umutlu ve mutlu insanlardık.

O zaman ezan da Türkçe okunuyordu.

Eski toplumlarda okumuş insan deyince, tahsil görmüş (okul-üniversite bitirmiş) insan anlatılmak istenirdi. Bu kuşkulu anlatım sadece kafa karıştırırdı.

Yalnız okul ve (isterse üniversite olsun) meslek bilgileriyle yetinecek bir insanın ileri toplumların nereye vardığını anlaması mutlaka olanak dışındadır. Aya insan gittikten, uzay ve evren şimdiki bilgilerimiz kadar bile öğ-

renildikten sonra, ne derece olursa olsun öğrenim bilgilerinin yetebileceği sanılamaz. Böylesi kişiler için söylenebilecek en edepli sözler, bu kişilerin gözlüksüz uzayı göremeyen miyop, ilkel kafalı aydınlar olduğudur.

Böylesi kişileri en parlak tanımla anlatan üstat Molière (1622-1673) daha yüzyıllar önce, doğru hüküm şöyle veriyordu:

“Okumuş bir aptal, okumamış bir aptaldan daha büyük bir aptaldır.”

Uzayı doğru anlamak için insanlar çok zaman yitirdiler. Aristoteles bile dünyanın kımıldamadan sabit olduğuna inanırdı. Gariptir ki güneş sistemini ve evreni doğru anlamaya başlayan ilk insan Kopernik (1473-1543) olmuştur. Çok ilginçtir ki Kopernik bir din adamıdır.

Galilei ise (1564-1642) dünyanın döndüğünü, güneş sistemi ve evrendeki hareketlerini doğru yorumlar.

Genel olarak bir ömür boyu sürmesi gereken, hatta insan sıfatına layık olabilmek için şart olan okumak deyince, akla hemen gelen soru: “Ne okunmalıdır?” oluyor.

Elbet ilk olarak akla gelecek olan: Özgürlükleri sınırlamayan yayınlar olur. Özgür felsefe, özgür mantık, pozitif bilimin ve özgür düşünce odaklarından uzaklaşan, tehlikeli çıkmaz sokaklara sapabilir.

İster okullarda, ister sonradan öğretilenlerin amacı, “öğrenen” kişinin kafasını ve ruhunu ışıktandırmasıdır. Öğrendiklerini kendisi ile birleştirerek, kendi kişisel sentezlerine basamak yapabilmesidir.

Öte yandan garip anlayış alışkanlıklarımız bulunuyor? “Okumuş adam” diye övdüğümüz insanlar var... Yani okumuş da, ne okumuş?.. Yani bu kişi yalnız gazete ya da evliya masalları okumuşsa, öğrenimi nereye varır? Daha açık konuşmaktan kaçınmaz isek, deriz ki: Böyle bir kişi eğer sadece ders ve meslek kitapları okuduysa, öğrendikleri

ona, aydın kişi olarak yetmez... İsterse üniversite bitirmiş olsun!

Çok açık gerçek şudur ki, bir 21. yüzyıl aydın kişisine, alacağı diplomalar karşısında edineceğı bu bilgiler yetmez.

Okul da üniversite de insana bütün ömrü boyunca, hatta son nefesine kadar sürekli olarak nasıl öğrenmesi gerektiğinin yollarını göstermelidir. Öğretimin görevi kişiye bir anlayabilme temeli inşa etmekten ibarettir. O kadar.

Öğrenmek bitmez... Öğrenmek sona ermez... Asıl üzülecek gerçek şudur: Bilimde ve sanatta ulaşılan bilim ve sanat hazineleri en gelişmiş kafalı bir insanın kafasına ve ruhuna sığmayacak kadar görkemli büyüklüklere erişmiştir.

Evren, uzay ve dünya konusunda ulaşılan bilgi hazineleri o denli görkemlidir ki, çok meraklı da olsa, çok kapasiteli de olsa bir insanın bu hazineleri yüreğine ve kafasına sığdırması olanak dışıdır.

Ancak ne denli yetenekli olursa olsun, bir insanın bu gerçeğe üzülməsi de saçma olur. Bunun da nedeni insanlar olarak haddimizi bilmek zorunda oluşumuzdur. Kafalarımıza sığabilecek en yüce davranışlarda bulunan ve eserleri veren insanlar bu dünyada yaşayabildiğı içindir. Öte yandan en aşağılık davranışlarda bulunabilen kişiler insan biçiminde bu dünyada bulunduğı içindir...

İnsanlığın saygıdeğer yanlarını da, kahrolası yanlarını da birlikte değerlendirmeye mahkûm olduğumuz içindir.

1.3. Bursa Tarihinden

Biz tarih sevgisiyle çırpınıyormuş gibi görünen bir toplumuz... Ama yalnız görünen.

Toplumumuzun da, ülkemizin de en bilinen şehirlerinden biri olan Bursa'yı bile Osmanlı İmparatorluğu ku-

rucusu ve Sultan Osman'dan sonrası ile tanırız. Oysa daha öncesinden Bursa'nın tarihinde önemli olaylar ve kişiler var.

Roma tarihinin önemli kişi ve ailelerinden Plinius'lar Bursa tarihiyle ilgili kişiliklerdir.

Ancak Plinius tarihçi ve yazar... Bu kişinin evlat edinenek adını verdiği genç Plinius ise (İS 62-113) ünlü Roma İmparatoru Trajan'ın yakını olduğu gibi, o zaman Roma İmparatorluğu'na bağlı "Büyük Bursa" eyaletinin de valisi bulunuyor. Tarihe geçen ünü valiliğinden değil, yazarlığından kaynaklanıyor.

Ancak bizim şimdi önemseyeceğimiz başka bir yan, şifalı Bursa kaplıcalarını ilk olarak işletmeye açması olmalı!.. Şimdi artık bir kitaplık kurmuş olması önemini atmış gözüksek bile.

Dünya tarihinden en önemli adlardan biri de Kartacalı kumandan ve devlet adamı Annibal olur (İÖ 247-183). Kendisi Roma İmparatorluğu'nu yok etmek için zamanının dehşet veren ordusunda 100.000 (yüz bin) kişi ve 37 fil ile savaşa giriyor, başaramıyor.

Söylentilere göre yıllarca süren geri çekilişi sırasında zamanın Bytina kralına sığınıyor ya, burası da neresi mi? İşte bildiğimiz Bursa... Kral dediğimiz kişi ise o zaman adını şehre veren Kral Prusias.

Benim bu bilgileri ileri yaşlarda öğrenişim de bize uyan başka bir garipliğimiz olur. Öte yandan benim aile kökenimde anne tarafının yüzyıllar önce Bulgaristan'dan Bursa'ya göç etmiş oldukları bulunduğu halde.

Bütün şehirlerin ve ülkelerin kendi tarihlerine karışmış olan ünlü olay ve kişileri, sadece tanıtım için bile olsa, mutlaka kullanmaları doğru olur.

Dünyanın beş kıtasını da, tarihteki önemli şehir ve mekânlarını da gezmiş bir kişi olarak gördüm ki, bütün

dünya şehirleri en uygar tanıtma verisi olarak kendi tarihlerindeki ünlü kişi ve olayları mutlaka kullanıyorlar.

Tek bir örnek verirsem derim ki, iyi gezdiğim Girit Adası kendi tarihindeki Knossos uygarlığını tanıtmak için, çok yerinde çaba göstermiş!.

O zaman uygarlığından kalan taş parçalarını bile kullanarak tarihteki Knossos uygarlığını canlandırmak için çarpınmışlar, kalan bilgileri kullanarak köşeler inşa etmişler. Bazı örnekler tiyatro dekoruna benzemiş olsa bile çok doğru davranmışlar.

Noksan kalan bölümlerin artık önemi yok! Gelen turistler o noksanları zihinlerinde hayaller kurarak bütünlüyorlar.

Bizim de yalnız Bursa'dakiler için değil, bütün tarihimizdeki bütün ülke mekânlarımız için bu biçim düşünceleri üretmek ve uygulamak borcumuz bulunuyor.

Bursa şehrimizin kendisini tanıtmak için Karagöz'ü kullanmasına bir diyeceğim yok!

Ama Annibal ve Kartaca dururken, Karagöz'de takılıp kalınması, saçma olmaktadır.

1.4. Terbiye Edilince

Pek çok alışkanlığımız yok oldu gitti. Ben hiçbirini unutamadım ama, bazı günler, nerede yaşadığımı şaşırtıyorum.

Yedikule marulu ne oldu? O her biri bir kantocu hanım göbeği gibi dolgun, bitmek bilmez “Yedikule marulu” yok oldu.

Ya “Langa hıyarı” denen o kibar, o zarif hıyarlar yaşamımızdan silindi gitti. O hıyarı ısıırken öyle “kütürtü sesleri” çıkardı ki, yanımızdan tren geçse duymazdık. Biz hıyarlığı küçümserdik ama, hıyarları severdik.

Üstelik Langa hıyarı “cacık” yapmaya en elverişli salatalık olurdu. Bazı görevler için “seçilme hakkı” bile verilmesi vicdan görevi olmalıydı.

Cacık yapmak, eski sofralarımızın (hele kadehli sofralarımızın) saygıdeğer ustalığı olurdu. İyi yapılmış bir şişeli meze cacığı madalya bile hak ederdi.

“İstanbul cacığı” olabilecek yüksek düzeyde bir üretimde hıyar, yumurtayla değil, sarımsaklı yoğurtla terbiye edilirdi.

Kanlıca yoğurdu çiğ beyaz olmazdı, kibar (cırlak olmayan) bir pembe renk alırdı. Ya Arnavutköy çileği?.. Minicik, pespembe olurdu. Son yıllarımızın domates iriliğindeki nesebi bilinmez (yani piç) çileğine hiç benzemezdi.

Çocukluk ve gençliğimde iyi öğrendiğim işlerden biri pazaryerinden alışveriş yapmaktı. İyi patlıcan katı olmazdı ama, parmak da gömülmezdi. Bohçalanan, aralarından dış sarmısaklar gözüken patlıcan turşusu ise, bizim eski İstanbul mahallelerinin umudu olurdu.

1.5. Çin’de Şeytan

Bütün dinlerin birbirine çok benzeyen yanları bulunuyor. Hepsinde cennet cehennem anlatımı birbirini çok andırıyor.

Dinlerin neredeyse hepsinde yaşayanların canını alma işini bir melek yapıyor ki, ölmek korku yaratmasın!.. Azrail de can alıyor ama, elbet o da bir melek...

Resmi konukları olarak iyi gezdiğim Çin ülkesinde ise bu işi yapmakla görevli kişi şeytanın ta kendisi.

Oralarda anlatılıyor ki öbür dünya yetkili kişisi günün birinde faizci Wang’ı dünyadan canını alıp getirmek için şeytana görev veriyor. Şeytan gidiyor ama, bir iki gün sonra Wang’ı getirmeden yalnız dönüyor. Nedenini de şöyle açıklıyor:

“Gittim, Wang’ı buldum... Çok neşeliydi. 90 yaşını kutlama günündeydi. Üstelik iki güzel kadınla birlikte yatakta kahkahalarla oynayıyordu.”

Şeytan da Çin şeytanı... Şeytan ama, bize anlatıldığı gibi bir şeytan değil... Vicdanı çalışıyor... Sözlerini şöyle bitiriyor:

“Zaten birkaç gün sonra nasılsa kendisi gelir dedim, dokunamadım.”

Şeytan’ın bile kıskanması şaşılacak iş olmamalı!..

1.6. Zavallı Köprü

İstanbul’un kadiiiiim (çok kıdemli) yerleri, yıllar geçtikçe önemini yitiriyor. Bunlardan biri de benim çocukluğumun değerli mekânı ve anıtı, Galata Köprüsü’dür.

İlk Galata Köprüsü’nün yapılışı 1845 yılındadır. Sadece ahşap malzemeye tersanede, sanki gemi imiş gibi yapılmış, sonra artık modern (!) yeni köprünün yapıldığı 1912 yılında Haliç içine kaydırılmıştır.

237 (iki yüz otuz yedi) bin altın liraya mal olan 1912 köprüsü, 27 Nisan’da törenle hizmete açılmıştır.

Nasıl bir tören olduğunu anmak, şimdiki törenlerle karşılaşıncı neşeli olacaktır.

Osmanlı devleti henüz ayaktadır törenin başında sadrazam bulunuyor. Bir sabah vakti yapılan törenden sonra davetliler Eminönü Meydanı kenarındaki Valide Kırathanesi’nde kurulan büfede “nevelaçın” oluyorlar (çay-kahve-simit ikramı...).

Ben çocukluğumdan bilirim, köprüden yaya geçen kişilerden bile geçiş ücreti alınıyordu. Entari gibi uzun giysili adamlar boyunlarına asılı metal kumbaralara parayı topluyorlardı. Ödemeden kaçanı yakalayacak ayrı görevliler bulunuyordu. Tarifeler insan ve hayvanlar için ayrı ve ilginçti.

*Genç evlilerin
şimdi artık yarım yüzyılı
epeyce aşmış olan
oğulları henüz bebek
iken.*

Yaya âdem 5 para, at-eşek ve sığır 10 para, koyun ve keçi 3 para... Para ölçüsü: Bir para bir kuruşun 40'ta biri, kuruş da bir liranın yüzde biri... Yani tek bir liraya, 400 (dört yüz) inek geçebiliyor.

Aman lütfen dikkat: Köprüden Haliç Denizi'ne girilen plaj kabinlerinin günlük kirası: 5 (beş) kuruş.

Galata Köprüsü, Boğaziçi-Adalar, Kadıköy dahil tüm şehir yaşamının bir sahnesi... Bu köprü iskelelerinden hepsine vapurlar kalkıyor... Eminönü-Karaköy arasında her gün on binlerce yaya köprü üstünden yürüyor. Köprünün bir alt katı var ki, bütün Boğaziçi ve Adalar vapurları oradaki iskelelerden kalkıyor. Haliç içinde bile vapur işliyor.

Köprü alt katı müthiş şenlikli yerler... Vapur bekleme salonları ile restoranlar, kahveler, hatta kitapçılar bile açık.

Ya o görkemli Kadıköy iskelesinin üst katındaki restorana ne demeli? Hele lodos esince öylesine sallanırdı ki, bir kadeh içen iki kadeh içmiş gibi kafayı bulurdu.

Galata Köprüsü her şeyini yitirdi. İstanbul-Beyoğlu arasını birbirine bağlayan tramvaylarını bile...

İki Boğaziçi Köprüsü İstanbul'un çelik gerdanlıklarınıymış da, falan filan... Alt katı olmayan köprü mü olurmuş?..

Şehrin kalabalığı anılarımızı altına aldı.

1.7. Bayram Üzerine

Dilimizde kolayımıza gelen bir alışkanlığımız “tekerleme” yakıştırmak olur.

Örneğin: “Bayram değil seyran değil, eniştem beni niye öptü?” denir. Arada da: “Cilve yapmak” diye bir tabella asıveririz. Bu olayda enişte mi cilve yapmıştır, yoksa böyle konuşan mı?..

Zavallı insanların boynuna astığımız başka bir tabella ise: “Deliye her gün bayram” tekerlemesi olur.

Bu yakıştırmada “vicdan zafiyeti” bulunur. Nedeni açıktır: Çünkü deli, kafası çalışıp bayram edemediği için delirmiş kişidir. Böyle toplumlarda...

1.8. Bayram – Kaynak Nedeni

Bayram kısaca toplumsal ve kamusal bir şenlik fırsattır. Önemli bayramların kaynağı iki neden: Ulusal ve dinsel bayramlardır.

İki önemli kaynağı bu nedenlere dayanan bayramlar, niçin yapılırsa yapılsın, koşullar ne olursa olsun, biteviye akıp giden “zaman” içine serpiştirilen, değişiklik ve huzur arama kaynakları olur.

Bayram, insanlarda ve toplumda zorluklara dayanma gücünü artıracak nedenlere ve etkinliklere sahne olmalıdır.

Hiçbir değişik anlam yüklenmezse, bıktırıcı bir tek-düzelikle akan günler toplumda ve kişilerde bezginlik yaratır. Böylesi bezginlikler bireyleri olur olmaz her türlü teşviklere (ya da azdırmalara) elverişli kaynaşmalara sürükleyebilir.

Bayramların toplumlar ve kişiler için yararlı ve ilginç kaynaklara ve etkinliklere dönüşmesi, genel düzeni korumanın da nedenlerinden biri olur.

Bayram etmek, bezdirerek akan ömür günlerinden kurtuluş çaresi aramaktır. Ruhlarımızı kurtarmak için fırsattır.

Bu anlamda bayram, bir ruhsal kurtuluş arama deneyimidir. Bezginleşen ruhların tedavisidir.

Bayramların ruhları tedavi düzeyine varması için ciddi sebepler ve tarihlere dayanması gerekir. Bayram kaynağı ciddi nedenlere değil de bahane değerinde nedenlere dayanıyorsa, zamanla unutulması kaçınılmaz olur.

Bayram, ruhları arıtacak değerde bir nedene dayanmalıdır. Etkinlikler, topluma yeni bir ruh kazandırma gücüne sahip olmalıdır.

1.9. Bayram Ziyaretleri

Ömrümün ilk yılları ile son yılları arasındaki toplumumuzda bayramlar son derece farklı zamanlara sahne oluyor.

Çocukluğumda ve hatta gençliğimde dinsel bayramlar gerçekten bayram gibi kutlanırdı.

Dinsel bayramın birinci günü sabah güneşin doğuşundan yaklaşık 45 dakika sonra erkekler mutlaka bayram namazına giderlerdi. Biraz yetişir gibi olan oğullarını yanlarına alarak...

Eve döndükten sonra, Kurban Bayramı ise kurban kesildikten, etleri komşulara ve yakınlarla dağıtıldıktan sonra bayram ziyaretleri başlardı. Önce gençler yaşlıları ve uzakta da olsa yakınları mutlaka ziyaret ederlerdi. Sonraki günlerde karşılık ziyaret ve bayramlaşmalar savsaklanmazdı.

Hemen şimdiki bayram günlerimize dönelim. Öylesine gelişmeler alışkanlığa dönüştü ki, toplum alışkanlıkları savsaklanır oldu... Bayram günleri sanki herkes tatile gider, birbirinden uzaklaşır oldu.

Bayramların tüm toplum alışkanlıkları ve gelenekleri savsaklanıp sislere gömüldü.

Bu değişim yalnız bayram gelenekleri konusunda sınırlanmadı. Örneğin, bazı çeşitli başka toplum gelenekleri ve ilişki biçimleri de sislere gömüldü, yok oldu gitti.

Hâlâ özlemle andığım, bizim eski komşuluk ilişkileri ve yakınlıkları gibi... Bana en ağır ve acı gelen, bu güzel komşuluk ilişki biçiminin yok olmasının ötesinde bazı yerlerde zıtlaşmalara, hatta düşmanlıklara dönüşmesidir.

1.10. Şaşırmadan Olmuyor

Ülkemizi, şehirlerimizi bize uygarlık diye yutturulan bu değişimlerden kurtarmanın yolunu aramak şart oldu. Bari sadece kafamda olsun!

Şehirlerimizin, ülkemizin eski yıllarını, hallerini düşünüyorum da yüreğim kararıyor, şaşıyorum.

Biz kendi ülkemizi sanki yabancı güçler gibi istila ettik de, farkında mı değiliz?.. Örnek mi istiyoruz hemen bulalım:

Alalım Bursa şehrimizi... O güzelim kadiiiiim Osmanlı başkenti Bursa, benim çocukluğumda 30-40 bin nüfuslu, bir küçük şehir idi.

Osmanlı başkenti idi ama, ölçüsü, bütünlüğü olan bir şehirdi.

Şehir karakterine etiket gibi yapışan özellikleri bulunurdu. Benim Bulgaristan göçmeni bir aileden olan anne tarafım, 93 Muharebesi (1878) sonunda oraya yerleşen bir göçmen ailesi idi.

O ölçülü-terbiyeli Bursa şehri, Bursa ovasının kenarında, hem de ovaya hiç sarkmadan yamaçlara yerleşen, karakteri olan, sevimli bir şehircik olurdu.

Kafesli pencereleri neredeyse hep kapalı duran bir iki katlı ahşap evler yamru yumru, daracık sokaklara bakardı. O sokaklar tek bir at arabasının geçemeyeceği kadar darı. Aynı yolda iki yaya kişi karşılaşırsa, genç olan sırtını duvara dayayarak yaşlıya yol açardı.

Bursa tarımı, düpedüz ve sadece kendine özgü idi. “Bursa’nın kestanesi, okka çeker beş tanesi” diye bir tekerleme bile vardı. Yani yaklaşık dört tanesi, bir kilo gelirdi. Bir “hülü şeftali” yetiştirirdi ki, yumruk kadar olurdu, iğne batırılrsa fıskiyeler gibi meyve suları fışkırırdı. Ya o Bursa yarma şeftalisi?.. Ağzına akan zevkinden şaşırır, dilini ısırırdı.

O sabahları her evin kahvaltı alışkanlığı olan tahinli pidesi?.. Avuç kadar ufacık olan o tahinli pide aptalları bile uyandırırdu.

Annemin dayısı Hacı Hüsrev Bey, evine komşu olan Simkeş Mescidi’nin fahri imamı idi. Sanırım artık açıklamam da gerekir: Yani ücret almayan, bu işi onuru için yapan insan idi.

Hacı Hüsrev Dayı, ufak tefek bir adamdı. Eşi Naciye Yenge, görünüşü ile de, davranışları ile de görkemli desem doymayacağım, azametli bir hanımdı. Oğulları Nurettin, İhsan ve Hayrettin, her biri ikişer metreye yakın insan azmanları olurdu.

Hacı Hüsrev Dayı'nın lakabı: "Çimendifer İmam" idi. Çünkü o zamanın hızlı taşıtı Mudanya-Bursa dar hattı treni idi de ondan.

Onun imamlığı Bursa'daki en hızlı teravih namazını kıldırması ile ünlüydü. Namazı orada kılan, sonradan kahvelerde kolay yer bulurdu.

Adına eski dönemlerde "Bursa Ovası" dediğimiz koskoca harita parçasını şehirleştirdik.

Ne zamanlarmış ama! Her bir şehrimizin sırf kendisine özgü karakter işaretleri bulunurdu.

Hiçbir şehrimizde apartman yoktu, gökdelen yoktu.

Şimdi adı söylenen bütün şehirlerimizde gökdelenler yükseliyor.

Ama bu binalar gökleri değil, benim anılarımı deliyor, kalbura çeviriyor. Bursa şehir nüfusu 2 (evet iki) milyonu aştı.

Hangi tanıdığım şehrimizde olursa olsun, sabah uyanıp kalkınca: "Ben neredeyim yahu?" diye şaşırıyorum.

1.11. Toplumda Kopuşma

Toplumumuzda kopuşmalar oluyor. Oysa eskiden Bursalı-İzmirli-İstanbullu birbirlerine fazla benzemezdi, ama şimdi tüm şehirlerimizin insanları birbirine benzemeye başladı. Yukarıdan, uzaktan bakınca, sanki "iyi" imiş gibi gözüken bu bakışı terk ettiren olaylar gerçekleşti.

Eskiden bütün şehirlerimizdeki neredeyse bütün nüfus, sanki birlikte yaşırdı... Örneğin Bursalıların şivelelerinde bile, farklılık görülürdü. Örneğin Bursalı eski yıllarda: "geliyom-gidiyom" diye konuşurdu. Örneğin İzmirli, İstanbullu böyle konuşmazdı. Şimdi hepsi aynı şive ile konuşuyor.

Şehirlielerde benzeşmeler gözle görülür oldu ama, hele büyük şehirlerdeki semtler birbirinden uzaklaştı.

Yalnız semtler değil, sokaklar da birbirinden uzaklaştı. Eskiden farklı sokaklarda birbiriyle rastlaşan insanlar, birbirini yalnız uzaktan, gözle tanımış olsalar bile rastlaşınca selamlaşırlardı. Aynı sokaklarda oturanlar mutlaka selamlaşırdı, tanışmasalar bile...

Şimdi aynı apartmanda oturanların bile tanışmaları daha zayıf olasılık, selamlaşmaları da seyrekleşti.

Şimdi hemen tam yukarılara bakalım. Politika liderlerimiz arasındaki ilişkiler ise, çocukları mutlaka bu bilgilerden uzak tutmak gerekecek kadar çerçeve dışına çıktı.

Farkındayım... Böyle konuşmak kolay... Gerçekleşebilir çare bulmak zor.

Şimdi göze gözüktüğüne göre ilk çare, demokrasi denen yönetim tarzına mutlaka seviye yükseltecek önlemleri almak olabilir.

1.12. Anlatamaz Olduklarımı!

Tanıdığım insanlar bölümüne girmesi gereken daha çok sayıda kişi bulunuyor.

Ben özellikle bu kişilerden aldığım dersleri başkalarından alamadım. Bu dersleri de anlatmak, kaçamayacağım görev olarak bana düşmez mi?.. Düşer.

Başıma gelen haksız ve anlamsız belalardan biri, genç yaşlarımda yedi yıl yıpranarak topladığım parayı, hiç ilgisi olmayan birisinin yaptığı hırsızlık yüzünden ödemeye mecbur kalışımdır.

Bu kötü olayın tek iyi yanı çok eski yıllarda gerçekleşmiş olmasıdır. Olay benim yaşama ve çalışma hırslımı azaltmamıştır. Aksine isyan etme yeteneğim beni bu kaybın telafisi için güçlendirmiştir.

Örneğin birisi var ki, kendi meslek çerçevesinde ünlüdür. Yine bu çerçevede yaptığı önemli sayılabilir işler de bulunur.

Ancak madalyonun tam tersini çevirip bakarsak görürüz ki, bu kişi kişisel çıkarı karşılığında rüşvet alır. Hem de alacağı rüşvetin ciddi tarifi bile bulunur. Yüzde ile...

Bir başka kişi (kişilik değil!) yazılı anlaşmalarla borçlandığı meslek hizmetleri karşılığı olan kanuni, vicdani, ahlaki borçlarını, ödemez... Açık açık ödemez. Ciddi ödemeyiş sebebi kesinlikle yoktur. Ama onun vicdanı ciddi sebep arama düzeyinin iyice altında çalışır. Hiç ilişkisi olmayan bahaneler göstermek, onun vicdanı için yeterli olur.

Çünkü onunki vicdan değildir. Eline geçeni alıverir.

Hiç huyum olmadığı halde, haklarımı mahkeme yoluyla aramıştım. Aradan yıllar geçtikten sonra her üç davayı da kazanmıştım. Ancak sekizinci yılına kadar sürmüş olan bu davaların sonunda, hukuken kazanmış ol-

Bizkadim ve sevgili dostlarımızla uzun yıllar aynı sofraları paylaşmış idik.

duğum bu davalarda ne kazandığımı anlayabilmem mümkün olmamıştı.

İşte tam şimdi bana sorulabilir ilk iki olayda anlatıklarımı açık açık ortaya atmak gerekmez mi? Böylesine bir cesaret sende (yani bende) yok mu?

Yok!..

Neden yok!..

Her gerçek olan olayın kanıtı bulunamıyor. Rüşvetin de kanıtı bulunamadığı için, ben bu ciddileri çok açıkça ortaya atamıyorum.

Kimin paşa gönlü benim hakkımda ne istiyorsa düşünsün!

1.13. Aklın Yolları

Feyz aldığım İstanbul'un eski (ama iyice eski) mahallelerinden Samatya'da, sevilen bir tekerleme-deyim kullanılırdı.

Bu deyim gerçek "deli"ler için değil, deli pozuna giren akıllılar için kullanılırdı...

Söylenen "adını deliye çıkarmak" idi.

Amaç, aklına geleni pervasızca, üstelik karşılık veya ceza görmeden söylemekti. Örneğin politika sahnesinde gözüken bazı göstermelik deliler (bunlar gibi), her istediklerini pervasızca ağzından fışkırtıp, cezadan kaçmak isteyenler olurdu. Böylece bir çeşit deli dokunulmazlığı elde ederlerdi.

Delirmenin de bazı ön şartları bulunuyordu. Bu özelliğin başında bir miktar ve çeşit akla mutlaka sahip olmak gelirdi. "Aptal" delirmezdi, çünkü aptalda akıl bulunmazdı.

Normal kafaların aklına deha deyince delilik, delilik deyince deha mutlaka gelir... Çünkü delilik, aklın bir çe-

şit biçim ve içerik değiştirmesidir. Ayarını ortaya çıkaran kaynak özelliklerinden birisi delilerin iddiasız, dehaların iddialı oluşlarıdır.

Her deli filozoftur, her filozof deli değildir.

Bilimin görevidir ya! Bilim hiçbir konuda sınıflandırmayı yapmadan duramaz ya! İşte o bilim delileri de ikiye ayırır: Ruh delileri ve akıl delileri diye... Bilimdir bu, duramaz ya! Her ayırdığını tekrar ikiye üçe ayırır. Bütün saydıklarını da tekrar üçe beşe ayırır... Dağıtınca kadar!..

Ruh delileri çok ihtiyatlı kişilerdir. Üç kere üçün çarpılınca 10-15 gibi bir sonuç çıkarması olasılığını gözden uzak tutmazlar. Sinir delileri ise 9 (dokuz) ettiğini bilirler ama bu gerçeğe sinirlenmeden duramazlar.

Bu sözler soyut, açıkta kalan sözler olmamalıdır. Sinir delilerinin davranışına bir örneği Mark Twain yazılarında bulabiliriz... Hazret der ki: "Sinirlendiysen altıya kadar say!.. Eğer çok sinirlendiysen saymaya başlamadan küfürü bas!"

Ruh doktorunun davranışı olarak da örnek vermeliyiz: Aylarca tedavi ettiği hastasının reflekslerini ciddi kontrol etmek isteyen ruh doktoru, hastasına tedavi faturasını uzatır.

Bu konularda en büyük davranış yanlışlığı, deli ile politikacıyı birbirine karıştırarak yapılır.

Deli yalan söylemez, içi dışı mutlaka birdir. Söyledikleri gerçeklere aykırı ise bile, sadece kendi aklından geçeni söylemiş olur. Yalanı yoktur.

Oysa politikacının içi başka dışı başka da olur.

1.14. Kaçırılan Bodrum

Bu yazıya uzun yıllardır yüreğimi yakan bir barbarlık konusuyla başlayacağım.

Bodrum, şehriyle de, yarımadası ile de ülkemizin en müstesna bölümlerinden biridir.

Bugünden başlayarak tarihini anlatırsam, zamanda ters yürümüş olurum. Bu nedenle anlatıma eski zamandan başlayacağım.

Tarih kitaplarının övgüyle söz ettiği “Karya” İÖ 7. yüzyılda tarih sahnesine çıkan, sevimli, minyatür bir küçük devlet. Ama anlamı büyük ki, bugüne kadar unutulmamış.

Zaman aktıkça eskileri götürüp yenileri getiriyor ya! Karya’da da iktidarın başına kral olarak İÖ 377 yılında II. Mausolos (satrap unvanıyla) geçiyor.

Başarılı kral ülkesini öylesine geliştirmiş ve imar etmiş ki, 24 yıllık iktidarında Karya’yı cennete çevirmiş. Ecel kişiler arasında, ayırım yapmadan kral falan tanımadan gelip kralları da başka dünyaya götürüyor ya!..

Kral Mausolos’u da götürmüş.

Bu saygıdeğer kraldan kalan çok sayıda değerli anı var!.. En önemlilerinden biri saygıdeğer eşi kraliçe II. Artemisia oluyor. Bu kraliçe de iktidarı ele alıp önemli başarılarla imza atıyor ama, unutulmayacak pek önemli bir yanı ölen eşini unutturmayacak bir anıt-mezar inşasına başlatmak oluyor.

Araya hemen bir bilgi sokmak zorunda oluşumun başlanacağını umarım: Bu anıt-mezarın adı kralın adı ile bağlaşılarak “Mausoleum” oluyor.

Araya birdenbire bir bilgi daha sokmak zorundayım... Bizde de 1940’lı yıllarda Atatürk için anıt-kabir yapılırken adına hep: “Atatürk Mozolesi” denmesi bu yüzdendi. Anlatılmak istenen anıt-mezar düşüncesiydi.

Ne yazıktır ki Karya kraliçesi II. Artemisia da yapı bitmeden yaşama veda ediyor. Yapı işçilerine ve heykel sanatçılarına alacakları ödenemiyor.

Ancak bu onurlu sanatçı ve işçiler örgüt kurarak, başka yerlerde para kazanarak yapıyı bitiriyorlar. Günümüzde artık göze gözükmeyen ve bilinmeyen parlak tarih olaylarından biri yapının böylece bitirilmesi oluyor.

Aradan yüzyıllar geçiyor. Tarihin en onurlu ve müstesna yapılarından biri olan bu yapı, 14. yüzyılda bir deprem yüzünden yıkılıyor... Hem de 17 yüzyıl ayakta kaldıktan sonra.

Romalı ünlü tarihçi Plinius'un bu anıtı görerek saygı ve sevgiyle anlatışı müstesna bir talih oluyor. Plinius'un kaynaklara dayanarak ve kalıntıların görgüsüyle düzenlediği çizimler ve modeller günümüz Bodrum Müzesi'nde bulunuyor.

Bu belgelerin incelenmesiyle, tarihin en önemli yapılarından birinin Karya'da, bugünün Bodrum'unda gerçekleştiği görülüyor.

Şimdi konunun en utandırıcı basamaklarından birini analım.

19'uncu yüzyıl ortalarında İngiltere (Büyük Britanya) büyükelçisi tarafından bu harabeler keşfediliyor. Osmanlı sultanı Padişah Abdülmecit tarafından "bu mermer parçaları" İngilizlere hediye ediliyor.

Pek kuşkulu bir hediye olan bu "mermer parçaları" İngiltere'ye götürülüyor (yoksa kaçırılıyor mu?) bu kıymetleri sonsuz tarihi eserler bugün British Museum'un bir hazinesi oluyor.

İnsanlık tarihinin en değerli "Yedi Harikası"ndan biri olan Mausolos Anıt Mezarı şimdi kendi yerinde değil de, Londra'da insanların hayranlığını topluyor. Ben de bir müze ziyaretçisi olarak bu hazineyi Londra'da yüreğim burkularak seyretmiş bulunuyorum.

Elbet Bodrum'da şimdi artık sadece temel çukurları kalmış olan ve müze olarak görülen Mausolos Anıt Mezarı'nı da gezdim.

Hemen dibinden trafik yolları geçirilmiş olan, külüstür yapılarla çevrilmiş müze kalıntısını ya da temel kalıntısı müzesini de gezdim.

Dünya tarihinin yedi harikasından birinin bu halini gördükçe utancımdan ateş bastı.

Toplum olarak borcumuzu, pek geç kalmış olsa bile, bari şimdi ödemek için gereğini yapmalıyız.

Eski yapının bütün çevresini en az 500 (beş yüz) metre temizlemeliyiz. Sonra da bu tarih hazinesini yerinde, Londra'daki projelere uygun olarak bir kez daha ve mutlaka inşa etmeliyiz.

İKİNCİ BÖLÜM İstanbul

*Savaş bitmiş, yıl 1945,
mimarlık öğrenimini bitirmişim, yetmez mi?*

2.1. İlişkilerin Kopuşu

Ne oldu bu İstanbul şehrine?..

Benim çocukluğumda aile kızı olan bu şehir, şimdi artık her geleni kabul eden bir “orta malı” meslek sahibine dönüştü.

“Ah! Ah! Eski günler!” diye yakınma feryatlarını “morukların gevezeliği” sanan bazı kelle hamalları hep alıştıkları gibi kolayına kaçıyorlar.

Oysa İstanbul’un eski zamanlarını yaşayıp da bugünü ile karşılaştıranlar gerçekleri görüyorlar.

Nasıl değişiklikler oldu da, benim gibiler niçin kahroluyor?

Sözü uzatmadan, karmaşık lakırdılarla çıkmaz sokaklar yaratmadan, değişikliklere kısaca göz atmak yetecek.

Eski İstanbul’un toplum iskeleti oluşturan önemli ilişkilerinin başında “komşuluk” gelirdi.

Bir sokakta, bir yakın çevrede yaşayan herkes birbiriyle ruhsal olarak da yakın ilişkiler içinde olurdu.

Bu ilişkiler, geleneklerin korunması gibi toplumun taşıyıcı iskeleti olan konulardan başlar, çocukların birlikte terbiye edilmesine kadar ulaşırdı.

Bana ağaçtan dut silkelemeyi arkadaşım Hayrettin’in (Arabacı lakaplı) babası Aliş Usta öğretti. Onun köşesinde oturan Arap Kuyusu Camisi fahri müezzini Osman Efendi Amca’dan ödümüz kopardı. Acımadan

dövdüğü çocukların babaları ise “Eline sağlık Osman Efendi,” derlerdi.

Biz olta yapmak için atların kuyruğundan kıl koparmayı Marangoz Tahsin Bey Amca’dan öğrendik. Yandan yavaşça yaklaşırdık ki, canı yanan at çifte atarak bizi sakatlamasın!..

İncirleri ağaçtan toplamak için uzun kamışların ucu dörde yarılr, olgunlar öyle toplanırdı.

Hangi deniz balığını, hangi mevsimde, oltaya hangi yem takarak tutacağımı da Tahsin Bey Amca’dan öğrenmiştim.

Bütün aileler bütün düğünlere elbirliği ile hazırlanırdı. Sünnetler, nişanlar, bayramlar, hatta paskalyalar topluca kutlanırdı.

Ramazan ayında teravih namazına bütün Narlıkapı Çıkmazı Müslüman erkekleri hep birlikte giderlerdi.

Durmak zorundayım. Bu anlamda anlatacaklarımın sonu gelmez.

Eklemeyen duramayacağım bir bilgi, bizim Samatya Narlıkapı semtimizde bir tiyatro yaşatmakta oluşumuzdu... Bu tiyatrodaki Shakespeare ve Molière oyunları temsil edilmekte oluşuydu.

Çelişkileri açıklayabilmenin güvenli yollarından birisi, zaman ve mekânda sürekli zıplayarak değişiklikleri belirtmek oluyor.

Sonraki yıllarda yaşadığım İstanbul’da, Yeşilköy, Laleli, Nişantaşı ve Etiler semtlerinde de evlerimiz oldu.

Laleli’de toplum alışkanlıklarımız fazla değişmedi (1936-1960). Sonra sırayla Nişantaşı (1960-1966) ve Etiler (1966 sonrası şimdiye, 2010’a kadar) semtlerinde evlerimiz oldu.

Şimdi ara durakları atlayarak birdenbire Etiler’e geleceğim.

44 (evet kırk dört) yıldır oturduğum apartman dairesinde, şimdi 12 (on iki) dairenin 8'inde (sekizinde) ikamet eden saygıdeğer komşularımızla göz göze görüşme ve tanışma olanağım bulunmadı.

Eskiden İstanbul'da, değil yakın sokaklar, semtler arasında bile ilişkiler bulunurdu.

İstanbul, ilişkileri kopuk kalabalıklar yığına dönuştü. Öteki önemli şehirlerimiz de insan ilişkileri bağlamında İstanbul'u andırır oldu.

Demokrasimiz de şehirlerimize benzemeden duramadı ki!

2.2. 1204 İşgali

Benim ömrümü başlattığım ve geçirdiğim İstanbul şehrinin başına gelen olayların en önemlilerinden birisi 1204 yılındaki Haçlı Seferi işgali ve dönemidir.

Dostlarımı yaşadıkça unutmadım, Samatya'dan çocukluk arkadaşım, kundura tamircisi Takfor Usta ile.

Bu işgal öncesi İstanbul'un (o zamanki adı Konstantinopolis) o zamanlardan birinin ağzıyla anlatımı (Dukas) şöyle oluyordu.

“Ey koca kent! Bütün şehirlerin kraliçesi!.. Dünyanın dört yönünün yüreği! Batıya dikilmiş cennet!”

O zamandan kalan deyimlerin içinde, İstanbul havası anlatımları da ilgi çekicidir. E. Bradford'un “1204 İhaneti” adlı kitabında Dördüncü Haçlı Seferi anlatılıyor. İstanbul havasının kuzey ve güney rüzgârlarına çok bağlı olduğu anlatılıyor:

Açık açık deniyor ki İstanbul'da poyraz eserse kış gelir, lodos eserse yaz gelir, mevsim ne olursa olsun! Aklima takılan tuhaflik şöyle: Benim çocukluğumda İstanbul balıkçılarının sözleri ise şöyleydi: “İstanbul'un yazı kışı yoktur, lodosu poyrazı vardır.”

1204 işgali yaz mevsimi üzerine o zaman yazan Folques ise o yaz savaşını şöyle anlatıyor: “Şövalyelerin çok kalın giysileri ve ağır zırhları ile yakıcı güneş altında nasıl savaştıkları hâlâ anlaşılmayan bir sırdır. Üstelik giyip çıkarması o denli zordu ki, zırhlarını gece gündüz sırtlarında taşırlardı.” (Nasil helaya gittikleri sorusunun akla gelmesi hınzırlık değildir, doğaldır.)

2.3. Bizans İstanbul'u

Pervasız görünmek, hak olamaz.

Ama yine de vazgeçilemez... İnsanız!

Benim şu anda, “İstanbul Nasıl Kurtarılır” konulu bir yazıya başlamam da hafiflik değil mi?

Değilse de, ise de bile öyle olsun! Başlıyorum.

Şehirler bütün tarihte, her türlü toplumda çekim merkezleri oldu. Bizim İstanbul'u örnek alalım... Yüzyıllar önce bütün İstanbul şehri daha Doğu Roma iken, yani

Bizans devlet merkezi iken çekim merkezi olmuş. Dünyada ünlenmiş.

Hatta öylesine ünlenmiş ki, Haçlı Seferi için Kudüs'e gitmek için toplaşan Avrupalılar ordusu yola çıkıyor... Yıl 1204... Yola çıkıp Kudüs'e gidecek iken ne hikmetse İstanbul'u kuşatıyorlar. İstanbul, yani Konstantinopolis ise, güçlü, kalın sur duvarları ile korunuyor.

Mevsim yaz... Haçlı ordusu o bilinen metal zırhlar giymekte... Bir yaz güneşi çıkıyor ki, o zırhlar içindeki şövalyeler İstanbul güneşinin yakıcı ateşleri altında kalıyor.

Ama yine de sabredip Konstantinopolis'i (İstanbul'u) işgal ediyorlar. Hatta yarım yüzyıl Bizans'a ara verip kendi iktidarlarını kuruyorlar.

Bu işgal o zaman İstanbul için bir felaket oluyor. İstanbul baştan başa tahrip ediliyor. Yüzyılların biriktirdiği hazineler haçlı ordusu tarafından ganimet olarak gasp edilip İtalya'ya götürülüyor.

O zamanın Bizans'ından alınıp götürülen zengin sanat eseri hazineleri ve eşya bugün İtalyan müzelerinin onurla sergilediği hazineler olarak teşhir ediliyor. Ben bütün bu eserleri o müzelerde görüp iyice kışkandığımı unutmuyorum.

Aradan yine yüzyıllar geçiyor. İstanbul Fatih Sultan Mehmet kumandasındaki Osmanlı orduları tarafından sarılıyor. İşgal ediliyor.

Surların içinde daralarak kalan o şehir artık önemini yitirmiş bir anı olmuştur.

Ancak şehrin yeni bir imparatorluğu, yani Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul olarak yine ateşlerden sıyrılmış olarak uyanması, zamanının en uygar ve imar edilmiş şehri olması için yaklaşık bir yüzyıl yetecektir.

İstanbul yine dünyanın en güzel, en imar edilmiş şehirlerinden biri olur.

Aynı şehir yine bir başka imparatorluğun merkezi olur. Toplum değişmiştir. Şehir bambaşka bir şehir olmuştur. Ancak yine en önemli dünya şehirlerinde birisi olma onurunu korumaktadır.

2.4. İstanbul Günümüzde

Şimdi zaman içinde, yüzyıllar içinde sıçrayarak 1920'li yıllara gelelim.

İstanbul, yabancı güç ordularının işgali altıdadır. Yabancı Avrupalı ordular askerleri şehre yayılmış egemen güç orduları olarak hâkimiyeti ellerine almışlardır.

Dolmabahçe Sarayı'nda hâlâ adı Osmanlı padişahı olan birisi, Vahdeddin yaşamaktadır ama, o artık bir gölgeden başka bir anlam taşımaz. Sonunda işgal orduları tarafından korunmalı olarak İstanbul'dan kaçır... Evet üzüntü ile söylemekteyim ama, gerçek budur, kaçır... Fatih Sultan Mehmet'in, Kanuni Sultan Süleyman'ın halefi Vahdeddin hükümet merkezinden kaçır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulur. Devlet merkezi artık Ankara'dır. İstanbul Türkiye'nin bir büyük şehridir.

1920-50 arası şehre düzenli bir durgunluk hali gelmiştir ama, İstanbul hâlâ bir büyük şehirdir.

Tarihindeki bütün önemli işgallerle defalarca tahrip edilmiş şehir, yapısı ve karakteri defalarca bombalanmış şehir, 1956-57 İmar Hareketi adı verilen tahribatla öylesine tahrip edilir ki, tarihteki İstanbul'un karakteri bombalanır... Evet bombalanır... Bu koca bir dünya şehrinin karakterini yitirmesi tahribatıdır.

Düşmanların yapamadığını kendimiz yapmışızdır.

Bu dünya güzeli şehir, böyle kafaların düşünce tarzları ile 20 milyon insanı sırtına alır.

Bugünden sonra İstanbul artık bütününüyle tarihteki bütün değerlerini geri kazanacakmış gibi kurtarılamaz. 20 milyon nüfuslu İstanbul'un bu ağır yükünden kurtarılmasına çare bulunamaz.

Hele adına, demokrasi adını taktıkları halk dalkavukluğu yönetim biçimlerinden kurtulmadıkça...

Bari kalan ne ise, o kadar kurtarılmalıdır.

Ciddi demokrasilerde toplum edep ve terbiyesine uygun davranılması birinci görevdir.

Bütün insanlar için de... Bütün görevliler için de... İsterse seçilmişler olsun! Fark etmez.

Çare aranırken, ekonomik önlemlerden daha etkili si bulunamaz.

İstanbul nüfusunun artması mutlaka önlenmeli, azaltma çareleri bulunmalıdır.

Başta endüstri, bütün resmi ve özel kuruluşların İstanbul'a yeniden yerleşmesi, hemen önlenmelidir. Mevcut olan benzeri kuruluşların da, tıpkı böyle Marmara havzası dışına çıkarılması planlanmalıdır.

Bütün Marmara havzası, şehir, köy ne ise mutlaka hemen haritası çıkarılarak belirlenmeli, yeni kuruluşların genel yerleşme ve şehirleşme planları dışındaki bütün büyümeleri mutlaka önlenmelidir.

Bütün yeni kaçak yapılar, gecekondulardan gökdelene kadar hepsi, mutlaka o günün sabahında makinelerle yıkılmalıdır.

Şehir denen kuruluşun bir uygarlık düzeni olduğu, isterse bahçe duvarı olsun her yapının tüm toplumun şehresi ve kaderi olduğu, herkese anlatılmalıdır. Anlaşılmazsa önemsenmelidir. Başta belediye başkanları ve mensupları olmak üzere.

Bu şehirler, yalnız İstanbul değil bütün şehirler, kasabalar ve köylerin, bütün o toplumların tüm fertlerinin

(ticari değilse bile) ortak mekânları olduğu herkese anlatılmalıdır.

Anlamayan olursa da olsun!.. Bu tipler kafalarını düşünmek için değil, bir organ yükü olarak taşıyan düşüncesiz kelle hamalları olur. Önemsenmeleri gerekmez.

Benim böylesine sert görünüşlü ifadelerimin gerçekleri anlattığını şimdiki insanlarımızın bazıları anlayamaz.

Çünkü geçmiş zamanı bilmezler.

Umut az olsa bile anlatmaktan vazgeçilmez terbiyesi, hepimize toplumumuzun verdiği kutsal görevdir.

2.5. Aile Kızı Şehir

İstanbul belediyesinde, 1928 yılında yerinde yapılan ölçümlerle düzenlenmiş şehir haritaları bulunuyor. Bu haritaları incelemekten alınacak bilgilerin verdiği çok neşeli izlenimler, şehrimizin bugünkü hali akla gelince yok olup gidiyor.

O haritalarda görülen bir bilgi, fetih zamanı surlarının sınırları içinde kalan 20. yüzyıl öncesi kadim İstanbul'un artık bambaşka bir şehir olduğudur.

1928 yılında eski surlar sınırları içinde kalan tarihsel İstanbul şehrinin yaklaşık yarısı yeşil alan... Sanılmasın ki bütün bu yeşil alanlar, belediyelerin kurduğu park yerleridir... Hayır!.. Çok önemli bölümü bahçeler ve bostanlardır. Şehrin gereksinmesi olan sebze ve meyvelerin önemli bir bölümü bu yeşil alanlarda yetişmektedir.

O tarihte bütün İstanbul şehri nüfusu da bir milyonun altında, yarım milyonun biraz üstündedir.

Surların Yedikule kapısından batıya doğru, Trakya yönüne çıkar çıkmaz da bostanlar başlamaktadır.

O şişman göbekli Yedikule marulu burada yetişmektedir. 30 bin nüfuslu Bakırköy'e kadar tüm arazi boştur.

Bir de başka yana bakalım... Şişli Meydanı'ndan sonra kuzey yönüne doğru sağda yalnız tramvay depoları vardır (şimdi büyük bir çarşı yapılan yerde). Sonra Karadeniz kıyılarına kadar hiçbir yerde, bazı askeri tesisler dışında hiçbir nüfus yerleşmesi yoktur.

Boğaziçi kıyılarındaki yerleşmeler ise, birbirinden kopuk ufak köycükler gibidir. Aralarında at arabası yolu bile yoktur. Bebek-Rumelihisar arasında bile taşıt yolu yoktur.

Dakikalar geçtikçe aklıma doluşan anılar ve bilgiler birbiriyle tepişmeye başlıyor.

Görüyorum ki benim çocukluğumun masum güzel kızı İstanbul, kaşarlanmış, orta malı bir meslek sahibine dönüşmüştür.

Kalemi atıp, arka bahçeme çıkıp, çiçek bakmaya gidiyorum. Biliyorum ki çiçekler beni anlıyorlar.

2.6. Davutpaşa

Yenikapı'da batı yönünde hemen Langa bostanları başlardı... Nedendir bilmem, o zaman pazaryerlerinin en makbul sebzelerinin başında: "Langa hıyarı" gelirdi. "Yedikule marulu" gibi.. 1920'li yıllarda.

Demiryolunun (Avrupa treninin) hemen dibindeki sıra evlerin birinde otururken, evin hemen arkasındaki mermer iskeleden denize girerdik. Eğer lodos esmiyorsa... Çünkü o zaman belediyenin tek atlı arabalarla topladığı şehir çöpleri hiçbir işlem yapılmadan taş iskeleden denize dökülürdü. Poyraz esmezse o çöpler iskele önünde yığılır kalırdı.

Çöplerde üreyen milyon hesabı sinek havamızda bulutlar gibi uçuşurdu.

İstanbul itfaiyesinin yeni kurulduğu yıllarda çok eski yangın söndürücü takımları olan “tulumbacılar”, bizim evlerin önünde idman yaparlardı.

Bunca yıl sonra o çevreden hâlâ hiç unutamadığım bir kişi Münir Ağabey idi.

Münir Ağabey boylu boslu, yakışıklı bir genç adamdı. Asıl önemli yanı yüksek atlayıcı atlet oluşuydu. Tam şimdiki gibi bir kıyafetle koşar koşar çitayı aşar ve sonra çitayı bir iki parmak daha yukarı kaldırır, yine atlardı.

Evlerimizde elektrik ve akarsu yoktu... Zaten var olan evleri de biz tanımazdık... Bizim hayalimiz elektrik ve akarsu olan evlerde oturmak değil, Münir Ağabey gibi birisi olmaktı.

2.7. Çöp İskelesi

Eski İstanbul’da yaşadığım yerlerin adını anarsam, bana sanki şiir söylüyormuşum gibi geliyor.

Ömür boyu her çevreden ve sanattan dostlarım olmasıyla mutlu oldum. İşte Tunç Başaran ve Mustafa Alabora ile.

Davutpaşa Çöp İskelesi, Davutpaşa İspanak Viranesi, Samatya Narlıkapı Çıkmazı, Yeşilköy Bamyı Tarlası...

Yoksa ben kendimi mi aldatıyorum? İçinde “çöp” sözcüğü olan şiir yazılmış mıdır hiç?

Yazılmamışsa yazılmamış!.. Canı cehenneme!.. Çocukluğumu yaşadığım bu semt adlarını sayarken şiir okumuş gibi oluyorum ya!.. Ben ona bakarım! Bazı kişilerin bu sözcüklerden ne anladığına ya da hiçbir şey anlamadığına değil!

Elbet anlamazlar... Yaşamamışlar ki...

O çöp iskelesi, Marmara Denizi (hanımefendinin) yavaş yavaş, sanki çaktırmadan yüreğine girerdi.

Ya malzemesi neydi?.. Öyle beton gibi, fırlama-piç malzemedan yapılmamıştı. Kibar bir Marmara iskelesi elbette, Marmara Adası mermerinden yapıldı. Arada kül rengi (gri demek istedim) hareleri olan, beyaz Marmara Adası mermerinden... Hani o “anaların ak sütü” gibi ak (yani beyaz) Marmara mermerinden.

Dünyada binlerce iskele gördüm, bizim Davutpaşa iskelesi gibi kibar, asil bir iskele daha görmedim.

Pekiye de, ya benim çocukluğumda bu iskele ne için kullanılırdı?

İşte şimdi biraz (biraz değil epeyce) utanarak anlatmak zorundayım... Bu iskele Samatya ve civarı semtlerin çöplerini denize dökmek için kullanılırdı. Evlerden “çöpçü” dediğimiz fedakâr kişilerin tek atlı araba ile topladığı çöpler, bu iskeleden denize boşaltılırdı.

Nasıl mı? İskelenin kara tarafına atın geri geri sürüklediği iki tekerlekli çöp arabalarının bir ahşap kamısı çöpçü tarafından çekilirdi. O arabanın çöpü kendiliğinden denize dökülürdü. Bizim çöpçülerimiz fizik bilmezlerdi ama, bu işi becerirlerdi. Sonra o araba sandığı yine kaldırılıp kamalanır, çöpçü atı çekerek iskeleyi boşaltırdı.

Ya o denize dökülen çöplerin ne olduğu elbet merak edilir. Açıklayalım: Poyraz esiyorsa deniz o çöpleri Marmara Denizi ortasına sürükler, iskele önü yine temiz olurdu.

Ama lodos esiyorsa çöpler denizde birikir kalırdı. O çöplerde yetişen milyon hesabı sinek bizim yaşamımızı eziyete dönüştürdü.

Şikâyet edilmez mi idi? Başka ne yapılabileceğini kimse bilmezdi ki!..

Bu iskele de Menderes İmarı diye tabela asılan o tarih katili işlerde Marmara kıyılarının bütün şiiri gibi yok edildi.

2.8. Şehir – Deniz

Samatya kıyılarındaki şiirsel İstanbul mekânlarından sonra biz ailece Laleli semtine taşındık (1936).

Yaşadığımız mekânlarda şiirsellik kalmadı ama, yaşamımız epeyce kolaylaştı. Ben artık okulum Pertevniyal'e yürüyerek kolayca gidebiliyordum. Bir başka hoşluk kültür merkezi Şehzadebaşı semtine çok yaklaşmış olmamızdı. Orada Ferah, Milli, Hilal sinemaları ve Turan Tiyatrosu ufukları açılıyordu. Beyoğlu uygarlığına ise, tek tramvayla gidiyorduk. Cağaloğlu Halkevi'ne yürüyerek gidiyor ve iki kuruş tramvay parası harcamıyorduk.

Biz bu sinemalarda Romeo ve Juliette filmi bile seyrettik. Ferah tiyatro-sinemasında Çin'den gelmiş cambazlara hayran kaldık.

Bizi mutlu eden başka bir olanak, ünlü tuluat tiyatrosu sanatçımız Naşit Bey'i, Turan Tiyatrosu'nda seyredebilmektir.

Bize göre fazla kibarlaştığı için, "gala" demeye çekiniyorum, biz Naşit Bey'in ilk temsillerinde bizim lise öğ-

rencileri olarak birinci sıradaki yerimize mutlaka yerleşirdik. Temsil sırasında bile Naşit Bey'e laf atar, cevap alırdık.

Biz Tepebaşı Şehir Tiyatroları gala temsillerini de kaçırmazdık. Biraz çekinerek belirteceğim ama, söylemeden de duramayacağım: Biz uygar sanat yaşamına uygun zamanlar geçiriyorduk.

Bunca yıl sonra hem sevinerek, hem de üzülerək çekinmeden söylerim ki, bizim lisemiz Pertevniyal o zaman (şimdi nasıl bilmiyorum!) günümüzde dükkân gibi kolayca açılan üniversitelerden çok daha saygıdeğer bir ocaktı.

Laleli semti o yıllarda tutumlu, dürüst ailelerin kendi koşulları içinde yaşayabildiğı bir semt idi. Kadıköy dahil bütün İstanbul'un nüfusu henüz bir milyona aşağıdan yaklaşmamıştı. İlk milyonu açma 1950 yılındadır.

Komşuluk ilişkileri henüz yok olmamıştı. Şehir içinde işleyen tramvay herkes için çözümlü olabiliyordu. Bütün Şehir içinde tramvay, bütün Boğaziçi'nde yolcu vapurları tüm halkın kullanımına açıktı.

Mahşerleşen İstanbul'da, şimdi olduğı gibi, hâlâ Boğaziçi'ni görmemiş insanlar yaşamıyordu.

Komşuluk ilişkileri biraz zayıflasa da henüz canlılığını yitirmemişti. Apartmanlaşma yeni başlamış, aileler ve bireyleri henüz birbirinden koparmamıştı.

Bizans surlarının Yedikule kapısından ta Bakırköy'e kadar, Kazlıçeşme deri fabrikaları ve birkaç ordu yapısından başka hiçbiryapı yoktu. Buraları hep bomboş arazi idi.

şimdi artık bütün şehirlerimizi de uygarlık dışına fırlatan ruhsatsız yapılar, tarihimizde ilk kez "gecekondu" adıyla Zeytinburnu düzlüklerinde başlar.

Şehirleşme ahlakımızı da, uygar dünya düzeyinden fırlayışımızı da, hatta demokrasi düzenimizi kirleten bu de-

ğışım, pek çok uygar ahlak düzeni dışına fırlayışımızın bir başlangıcı oldu, ne yazık ki!

2.9. İstanbul Havası

İstanbul'da yazın 10'uncu gününe girdik, hava yine kapalı ve yağmurlu... Böyledir bu İstanbul havası.

Nasıl olacağı, mevsimlere falan bağlı değildir. Meteoroloji adında bir kurum başımıza çıktı. Her beldede havanın bir hafta nasıl olacağını bildiriyor. Benim çocukluğumun tahmincisi Fatin Hoca'dan daha iyi biliyor.

Hani bir de bilmesin mi? Bu iş artık tüm dünya ve uzay doneleri ile oldukça doğru biliniyor. Bizim kadim Fatin Hoca'mız gibi parmağını tükürükleyip pencereden rüzgâra çıkararak değil.

Ama o zamanların da oldukça ciddi hava tahminleri vardı. Bizim Samatya balıkçıları havayı epeyce doğru tahmin ederlerdi... Ömürlük deneyimleri ile.

Bizim eski toplumumuzdan bir deyim anımsıyorum. Bir sözcük vardı ki, şimdi sanki unutuldu gitti. Hangi konuda olursa olsun, palavra bilgilere dayanan lakırdılar için yapılan yakıştırma: "Havâiyât" olurdu.

İstanbul havası zaten mevsimlere pek bağlı değildir. Nedeni çok değişken olmasıdır. Bu nedenle, benim yetiştiğim kibar mahallelerde İstanbul havası için "hanım keyfi gibidir" yakıştırması yapılırdı.

İstanbul'un başına gelen dertli kışlardan biri 1927-28 yıllarında yaşanmıştı. Unutmam olanak dışıdır. Çünkü öğrencisi olduğum ilkokul, kar ve buz yüzünden tatile girmişti.

Oynak ve sevgili İstanbul iklimimizin en parlak yanı, Boğaziçi'nde kulaklarına kar suyu kaçan torik balıklarının sersemleyip, su yüzünde oynaşmasıdır.

Doğduktan sonraki ilk yarım yüzyılda, İstanbul'da tek kara taşıtım olan tramvayın Tünel'de hortlamış bir örneği önünde.

2.10. Hâlâ Neredeyim?

Dünyada yaşadığım dönemlerden de, ülkemizde içinde bulunduğum iyi, kötü bütün dönemlerden de şikâyet etmiyorum.

Böylesi bir yaşam biçiminin içinde olmak, tüm iyi, kötü doruklara çıkış özelliklerine karşın, tam bir yaşama tiyatrosudur.

Hem bütün gördüklerimin, yaşadıklarımın, çektiğelerimin hiçbirisinden vazgeçemem... onların hepsi benim ömrümdür. Hiçbir sahnesinden iyi, kötü, dramatik ve neşeli hiçbir dakikasından, vazgeçmiyorum.

Beleşçilikten nefret etmiş olmayı öğrenmiş olmam, yaşamımı kurtarma simidine bağlama rüyası görmemeyi bana öğretti.

Bütün görgülerimin temeli, İstanbul'un eski kenar mahallelerinde, o toplum içinde, o dönemlerde yaşadığımdan aldığım derslerdendir.

Hangi zamanlarda mı?

Taaa geçen yüzyılın ilk yarısında...

Sonrasına katlanmak için çırpınıyorum.

2.11. İmarda Döneklik

Dolmabahçe Stadi'nin yapıldığı yıllardan tartışmalar anımsıyorum.

Bu stad buraya yapılırsa, şehrimizin Harbiye'ye kadar yükselen güzel yamaçlarında Boğaziçi manzarası kesilir, görünüş ve yaşam fakirleşirdi... Düşünce doğrudu.

Çare arandı, bulundu sanıldı.

Stadyum tribünleri ancak, Maçka ve Taksim'e bakan yönlerde yükselebilirdi. Şimdi futbol oyunu kalelerinin arkasına rastlayan dar yerler tribünleri alçak olursa, manzara görünüşü kesilmezdi. Stadin bu anlamda bir zararı olmazdı. Sözlerimin kanıtı olarak, stadin deniz yönü tribünleri hâlâ duruyor.

Veee stad öyle inşa edildi.

Aradan yıllar geçti. Harbiye yönündeki alçak tribünler yükseltildiği gibi, üstüne de yabansı büyüklükte çatılar yapıldı ki, tribünler yağmurdan korunsun... Şehrin Boğaziçi manzarası görme düşüncesi bombalandı.

Biz toplum olarak hangi yüzyılda doğru verdiğimiz kararlarda döneklik etmeye utanacağız acaba?

2.12. İstanbul'un Geleceği

İstanbul'un gelecek zaman görünüşü bana korku veriyor.

Nüfusu son 60 yılda 1 (evet bir) milyondan 20 (evet yirmi) milyona çıkmış olan İstanbul, mahşerleşmesini bu hızla sürdürürse, gerçekten “mahşer” olacak.

Ağzımız alışmış, bu sözü tekerleme olarak kolayca söyleriz ama, her söyleyişte anlamını düşünmeyerek!

Öyleyse hemen mahşer ne demek olur, kısaca düşünelim. Sözlükteki birinci anlam “kıyamet günü bütün ölülerin toplanacaklarına inanılan yer” oluyor.

Biraz düşünüp korkalım ki, İstanbul da gelecek zamanda böyle olacak... Yani tarihteki binlerce, on binlerce ölünün hepsinin birden toplanacakları bir kalabalık ki, akıl başta kalamaz bile artık, gelen bir kez daha ölecek!.. Neden?.. Kalabalıktan elbet.

Hep birlikte toplanalım da, belki birazı kalmış olan aklımızı başımıza alalım, İstanbul’un geleceğini düşünelim.

İstanbul’a “göç”ü artık durdurmak şart oldu.

Demokratik haklar artık bu şehrin cehennemleşmesine destek yapılamaz. Mutlaka göçü durduracak kanun önlemleri alınması şart oldu ki, bu şehrin çok yakın birkaç yılda “mahşerleşme” geleceği önlenmiş olsun.

Elbet önlemlerin başında önce nüfus akışını durdurmak gelir. Bu konuda amaca yasaklama önlemleriyle yaklaşılamaz. Ancak ve ancak ekonomik önlemlerle başlayıp bu önlemleri sertleştirerek varılabilir.

Son aylarda İstanbul’un neresine gittiysem, binaların ve insanların “yığın”laştığını gördüm.

Önce demokrasimizi ıslah etmezsek, hiçbir soruna çare bulamayacağız.

Ey kalanlar! Ben geldim, gidiyorum, siz düşünün!..

2.13. İstanbul’u Kurtarmak

Ülkemizin imar sorunları, elbet imar düzeni ve planları uygarlığımızın aynasıdır.

Soruna ciddi görünürlü bir cümle ile başlamak gerekir ki, okuyan hemen başka bir konuya atlamasın.

Ancak ne yazık ki, konu olarak “imar” seçilmiş ise, yazarın kalemi kirli konulara girmek zorundadır... Neden mi?

Çok açık bir örnekle konuya girmek zorundayız. Ancak hemen belirtmek vicdan görevidir ki, ülkemizde imar konuları konuşanın ağzını kirletecek, dinleyicinin de kulağını hiç olmazsa cızırdatacak kadar kuşkuludur.

Tek bir örnek vermek zorunda isek konu İstanbul olacaktır.

Tek bir cümle söyleyip susmak zorunda isek konu İstanbul nüfusu olur.

Toplum yaşamında benim dünyada bir örneğini bilmediğim örnek, İstanbul nüfusunun 60 yılda (1950-2010) sadece 1 (evet bir) milyondan, 20 (evet yirmi) milyona çıkmasıdır.

*Beni değerli doktor dostların arasına sokan
Prof. Tarık Minkari dostum ile.*

Bu örnek her türlü kültür düzeyinde insanı şaşırtacak, ancak konuya biraz olsun yakın olanları utançtan yerin altına gömecek kadar dramatiktir.

Ben dünyada böyle bir örnek bilmiyorum. Varsa da eğer, bu bilgisizlik benim cahilliğim ise, çok utanacağım.

Ancak utanmakla yetinmeyecek, bana bu bilgiyi ciddi olarak bildirecek kişilere minnettar olacağım.

Ama yalnız minnettar olmakla kalmayacak, kendisine bu utancımı biraz olsun azaltacağı için, ilan edeceğim bir ödül de takdim edeceğim.

Belirttiğim İstanbul nüfusu artışı, bu eşi bulunmaz şehirde yaşamayı iyice zora sokmuştur.

Normal insanların hangi parasal düzende olursa olsun, yaşamlarını zora sokma, zamanlarını çalma sonucunu veren bu eşi bulunmaz düzensiz artış, sonucu ne olursa olsun kelimeleri yumuşatmadan söyleyeceğim: Toplumumuz için yüz karasıdır.

Gelecek zamanı büsbütün karartacak olan bu şehir nüfus artışının durdurulması konusunda herhangi bir istek emaresi de yoktur.

Şimdilik sayısı yalnız iki olan Boğaziçi köprülerinde, kuyruklarda yitirilen zaman cinai bir hal almıştır. Artmakta olan nüfus ve otomobil sayısı bu işkenceyi de artıracaktır.

Bu örnek yüzlerce benzerinin yalnız bir tanesidir.

İstanbul'un katlanılamayacak kadar hızlı artan nüfusunu kontrol altına almak, hiç olmazsa artışı durdurmak için önlem almaya mahkûm olduğumuz halde, herhangi bir niyet kıvıldması belirtisi bile gözükmüyor.

Mutlaka alınmasına toplumun mahkûm olduğu planlama düzen önlemleri gerçekleşinceye kadar, hemen işlemeye başlaması şart gözükenlerin başında acı olsa bile şart olanlar hemen uygulanmaya başlamalıdır.

Bu sözlerin havada kalmasını ortadan kaldıracak bazı önemlerin ilk akla gelenleri hemen örneklenebilir.

Seçim sonucu hesapları yapmayacak kişilerin, heyetlerin, kuruluşların politikacıları karıştırmadan alabileceği önlemler için ilk öneriler sunulmalıdır.

Neredeyse bir yüzyıla yaklaşan İstanbullu ömrümün bana verdiğini düşündüğüm hakla önerilerimi saymaya şöylece başlıyorum:

1. İstanbul il sınırları içindeki bütün binalara gelirleri ve değerleri oranında ekstra İstanbul vergisi.

2. İstanbul sınırları içinde ve yakınında bulunan akaryakıt kullanımına ekstra İstanbul vergisi.

3. İstanbul il sınırlarına girecek bütün taşıtlar için (kara-deniz-hava dahil) ekstra vergi (karayolları gişeleri gibi).

Şimdilik ben sıradan vatandaş olarak ancak bu örnekleri verebiliyorum. Erbabının ileri sürebileceği kim bilir daha ne yararlı düşünceler ise, benim önerilerimi mutlaka güçlendirecektir.

2.14. Bir Hastalık!

Alzheimer çok ilginç bir hastalık. Zihnin kargaşasının öyle örneklerini veriyor ki bu örnekler her akli başında gözüken insanın da zihnini karıştırıyor.

Örneğin bir Alzheimer hastası kırk yıllık eşine: “Sen kimsin?” diye sorabiliyor.

Uzmanların verdiği bu örnekler, bana kuşku veriyor. Bu adam bu soruyu gerçekten o anda bilmediği için mi soruyor?.. Yoksa bir halt etti de, nedeni hastalık sanılsın, hoş görülsün diye mi soruyor? Yani bu hastalık bir hergeleliği gizlemek için kalkan olarak mı kullanılıyor?

Alzheimer hastalığının ortaya çıkardığı bazı şaşkınlıklar da var. Hasta yıllarca yaşadığı mekânların neresi olduğunu anlamıyor.

Örneğin ben İstanbul'da Taksim'den Harbiye'ye giderken sağıma bakıp, Taksim Stadı'nı arıyorum. O eski Taksim Kışlası Bahçesi olan, uluslararası futbol maçlarının bile oynandığı stadyumu... Hatta oraya, liseler arası bir maça bile gittim...

Bir şehrin göbeğindeki koca kışlanın, futbol stadının yok edilmesine inanmak benim mantığıma sığmıyor.

Biz kadim şehir mekânlarımızı yok edecek kadar mantık dışına taşarak, bir "toplumsal Alzheimer" hastalığına mı tutulduk? Yoksa ben mi Alzheimer oldum?

Şişli'ye geliyorum. İstanbul şehri Şişli'de biterdi. Sonrası tramvay deposu ve dut bahçeleri idi. Daha sonrası da Zincirlikuyu Mezarlığı ve binasız dağlar, tepeler arasından kıvrılarak giden üst Boğaziçi yolu...

Nereden çıktı bu gökdelenler?

Ya Yeşilköy İstasyonu'nda trenden tüfekleri ve köpekleri ile birlikte inen av meraklıları, yüz metre yürüdükten sora otlar, çalılar arasından uçuşan yaban ördeklerine ve kuşlara ateş etmeye başlamazlar mıydı?

Ben artık İstanbul'da nereye baksam şaşırıyorum. Hiçbir şey anlamıyorum.

Yoksa ben de mi Alzheimer oldum?

Yoksa İstanbul'un 20 milyon insanın plansız yığınağı haline gelmesini, o kader denen dayanak mı sürükledi. Yoksa 1950 yılında bir milyon nüfusu olan İstanbul şehrinin karakterini yitirmesine, başkalaşmasına eden olan demokratik yöneticiler bunaklık ettiler de, ben mi Alzheimer oldum?..

Dilerim ki ben olmuşumdur da, sevgili şehrim bu politikacıların eline geçmemiştir!..

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Dünya

Atlas Okyanusu'nun göbeğinde bulunan Madeira Adaları'nda dünyanın beş kıtasında rastlamadığım bir ışıklandırma biçimi ki döşemeden tavana yükselen ampullerle.

3.1. Roma’da Tatil

Uzun yıllar önce bir tatil gezimizde dostlarla birlikte Roma’ya gitmiştik. Unutulmayacak günler geçirmiştik. O yıllarda sürekli gazete yazıları da yazmaktaydım. Bütün dünyada gezdiğim ülkelerin, şehirlerin elbet istisnasız her yanını da anlatıyordum... İlginç olursa çok eski zamanlardan başlayarak... Yine öyle oldu.

15’inci yüzyılda Roma nüfusu daha yüz bini bulmamışken o şehirde icra edilen bir mesleğe mensup olanların sayısı yedi bin kişi. Hangi meslek mi? Sadece hanım olmalarını kullanarak para karşılığı yapılan bir meslek bu: Fahişelik.

Kendilerine bir ad takılmış ki, onur veriyor: “Donna di Curia”... Bu söz: “Papalık Hanımları” anlamına geliyor.

Bu zarif yakıştırmının çok ciddi bir kaynağı da bulunuyor. Çünkü o zaman papalık ayrı bir devlet statüsünde... Roma şehri yönetiminde pay ve görev sahibi...

Adına “duvar çiçekleri” denen bu meslek sahiplerinin çalışma ruhsatını “Papalık makamı” veriyor. Bu nedenle bu hanımlara “Donna di Curia” (Papalık Hanımları) adı veriliyor. Papalık devletinin en üst düzeyinden bir kardinal bu görevi yapmakta.

O çağlarda kutsal şehir Roma’nın lakabı olan bir sözcük de “Puttana”, fahişe anlamına gelen bir sözcük. Bu sözcük hınzır İtalyanlarca, küçültmek değil, saygıyla övmek anlamına geliyor.

Papalık Roma şehrine egemen iken, adlarına kibarca “duvar çiçeği” denen bu hanımlardan aldığı vergilerle Roma şehrini imar bile ediyor.

Anıtsal binalar, ünlü meydanlar ve köprülerin önemli bir bölümü Papalık Hanımlarının ödediği vergilerle gerçekleşiyor. Bu eserlerin günümüzdeki maliyet değerinin milyar dolar hesabı olması gerekiyor.

Roma’nın bugünkü ünlü Roma olmasında hangi mesleklerden, kimlerin rolü olduğunu düşünmek ve anlamak borç oluyor.

Yüzyıllar geçiyor. İtalya Cumhuriyeti parlamentosu 1958 yılında kabul ettiği bir kanunla genelev işletmelerini resmen kapatıyor. Adı “Merlin Kanunu” diye anılan bu karar sonunda bu işletmelerin(!) yaşamına son veriyor... Veriyor ama, sadece resmen.

Bu kanunun bütün Avrupa kıtasındaki etkisi, sonunda İstanbul’a kadar yayıldı. Bizdeki Beyoğlu Abanoz Sokak işletmeleri kapatıldı. Bu sokak bunca yıl sonra geçmişinin etkisinden kurtulabilmiş değil... Adı bile değiştirildi.

Bazı gazeteci-yazarlar bu karara açıkça karşı koymaya çekinmiyorlar. Yazarlardan Cancogni bu kuruluşları övgüyle şöyle anıyor: “Pahalı değildi. Kızları hâlâ hatırlıyorum... Gabi, Lulita, Brunetta gibi... Uysal ve yumuşaktılar. Aslında hayır işlemekteydiler.”

Cancogni böylece kadirbilir olduğunu da kanıtlamış oluyor.

Diğer bir yazar Soldati de diyor ki:

“Genelevler dar gelirli ve orta sınıf halkın tarihine sıkı sıkıya bağlı kuruluşlardı. Denebilir ki buralar ayrıcalıklı sınıflar ile küçük adamların yeraltı suçluluk dünyasını birbirine bağlayan tek köprüydü.”

Para ile ödenen sevişmelerin kanunlarla ille de men edilmesi kararı, tarihte olduğu gibi, çağımızda da sonuç veremedi.

Bir yılbaşı gezimizde yine Roma'ya gitmiştik. Elbet yine gezi anıları da yazacaktım. Sevgili dostum Guiseppe'ye, "Haydi Tor di Quinto'ya gidelim" dedim... Gittik. Burası "duvar çiçekleri"nin "işyeri" olan bir sokak.

Arada "işyeri" olarak kullanılan perdeli otomobiller de duruyor. Kış geceleri bu caddede çok sayıda ateş de yanıyor. Meslek sahipleri arasında saygıdeğer bir yardımlaşma işlemekte... Dışarıya işe gidenin ateşini öteki meslektaşları söndürmüyor.

Bu cici kızlar, teşvik edici giysileri ile, yine de üşüyerek titriyorlar.

Biz Guiseppe dostumla üzüntüler içindeyiz.

3.2. Okyanus Ortasında

Daha lise öğrencisiyken yüreğime mizah dolduran dünya parçalarından birisi de Azor Adaları idi.

Uzun, epeyce uzun yıllar geçmiş olsa da, Atlantik Okyanusu ortasındaki bu adacık takımını görebilmiş olduğuma sevindim.

Okyanus üzerinde batı yönüne doğru uçarken, sanki güneşi kovalıyoruz. Uçağımız sonunda kıyı şeridine paralel bir piste indi. Yakışıklı genç rehber Oliveira tarafından karşılandım. 25 bin nüfuslu başkente rehberimin arabasıyla gittik.

Akşam yemeğine uğradığımız restoranda balık çeşidi kafa karıştırıyor. Öyle ya! Okyanus ortasındayız. Çok lezzetli pişiriyorlar. Sonra da midyeli pilav. Ya şaraplar? Tehlike başlıyor.

Sonra 40 km ötedeki Bahia Palace Oteli'ne gidiyoruz. Okyanus kıyısında her türlü lüksü olan, yalnız bir yapı burası.

Azor Takımadaları'nın bir kuruluş efsanesi anlatılıyor.

Atlas Okyanusu'nun inci dizisi Azor Adaları'nda tepelerin arasında yine de göller bulunuyor ki onlardan birinin kıyısında Amerikalı gazeteci hanım ile birlikte.

“Bir gün sonsuz mavilikler içindeki Atlantik Okyanusu göbeğinden yarıldı. Denizin tükürdüğü ateş ve alev göklere yükseldi. Sonra da her zamanki görkemli sessizlik, boyutları sonsuz büyüklükteki okyanusun üzerine çöktü. Ateş, ziyaretin anısı olan dokuz küçük adaya sonsuz maviliklerin koruyucusu olma görevi verdi.”

Masal tükenmek bilmiyor. Tepe ve yamaçlarda eğrelti otları, ödağacı ve gülhatmi ağaçları büyümüş. Alp gülleri, kamelyalar, açelyalar sıkışıp itişmiş.

Her şey tamam ya! İnsan eksikliği de, başlarında Portekizli Diego de Silva grubu ile tamamlanmış.

Ama bir halt yemişler, imbibikten alkollü içki üretmişler. Diyorlar ki: “Ateş taşı uyandırdılar. Yanardağlar patlamaya başladı.” Anlatılıyor ki efsane Atlantis düş ülkesi vaktiyle Azor Takımadaları'nın bulunduğu yerdeymiş.

Bir sabah ananas, kivi ve kahveli bir kahvaltıdan sonra Oliveira ile gezilere başlıyoruz.

Yanardağ patlamalarından sonra koca okyanusun göbeğinden fışkıran bu adalar toprakları, tepeleri ile iyice buruşuk mu buruşuk... Birbirini iter gibi bitişen dağlar, tepeler ve vadiler arasında düzine hesabı göl manzarası görülüyor.

Furnas Vadisi'nde yerlerden fışkıran kaynak suları, yani gayzer dedikleri 90-95 derece sıcak. Adım başı görülen kaynakların bazıları maden suyu, bazıları değil... Ama hepsi şifa kaynağı. Romatizmaya, kelliğe, öksürüğe bile iyi gelen kaynak var. Bir yarar daha söylüyorlar ama inanılmaz.

Furnas Vadisi'nde yeraltının sıcaklığı, bazen ayak basılan toprağa çok yaklaşıyor, çıplak ayakla basılamıyor.

Böyle yerlerde balık ve yemek pişirmek çok kolaylaşıyor. Ufak bir çukur açıp tencere toprağa gömülürse iş bitiyor. Furnas'taki otel sofrası balığımız da böyle pişirilmişti.

Bir mağara ağzına yaklaşıyoruz. Dibi görünmüyor. İçinden sıcak esintiler fışkırıyor. Ama en önemlisi mağara içinden “ne idüğü” bilinmez, feryat biçimi seslerin gelmesi... Patlama, çingirak, davul, düdük sesleri... İnsanın kanı donuyor...

Oliveira'ya soruyorum: “Söyle bana, bu sesler nereden geliyor?” O açıklıyor: “Cehennemden elbet!. Yani biraz önce söylediğimiz balıklar, mezeler hangi ateşte pişti sanıyorsun? Elbet cehennem ateşinde...”

Seviniyorum: “Yaşa be! Demek orası da ya hey!”

3.3. Alcatraz Hapishanesi

Ne iyi etmişim de dünyanın tüm merak ettiğim ülkeleri ve şehirlerini gezmişim. Gezmeseydim eğer, aklım gidemediğim yerlerde kalırdı.

Bu yerlerden biri ABD'nin San Francisco şehri ve körfezi. Merakla gezdiğim yerlerden biri de körfez içindeki bir adada yıllar önce kurulmuş olan Alcatraz Hapishanesi... Şimdi artık hapishane olarak kapatılmış ama, müze olarak açık ve geziliyor.

Alcatraz, ABD, hatta dünya tarihine geçmiş bir olaydı. Holywood, filmlerini bile çekmişti. Al Capone ve Alcatraz Kuşçusu bile bu hapishanede konuk(!) edilmişti.

Hapishane olarak 1934 yılında açılan Alcatraz, ABD tarihinin en tehlikeli sayılan mahkûmlarını konuk etmiştir.

Bütün mahkûmlar eni boyu 150x270, yüksekliği 210 santim olan hücrelerde kalıyorlardı. Hücresinin beş yüzü çelik kaplı beton, koridora bakan yüzü ise kalın demir parmaklıktı. Bu tek kişilik hücrede yatak, hela deliği ve lavabo yanında, tek bir eşya daha bulunuyordu:

Bir kitap rafı.

Günlük atölye çalışması dışında, iş için şart birkaç sözcük dışında, çok kesin konuşma yasağı uygulanırdı.

Çok ilginç gariplik şu oluyordu. Bütün mahkûmların çalışma, okuma dışında, kitap okumaktan başka yapabilecekleri hiçbir iş, hiçbir şey yoktu. Bütün mahkûmlar dünyanın en çok kitap okuyan insanları olmuştu. En az okuyan mahkûm 75 kitabı su gibi ezberlemişti.

Bu işkence gibi görülen kurallara yine de uymayan çıkarsa, onu bekleyen bir başka işkence bile bulunuyordu. Karşı koyan o mahkûm, daha kötü koşullara sokuluyordu.

Bu koşul, mahkûmun bütün ışık ve ses ilişkilerinin yok edildiği, ufacık ve karanlık bir hücreye kapatılması oluyordu... Üç günden 90 güne kadar... Bu sırada ölmesine bile izin verilmeyen mahkûma, ölmeyecek kadar yiyecek, ışık göstermeden veriliyordu. Sürekli sessiz bir karanlıktan daha beter bir ceza olamıyordu.

Gezdiren rehber bu uygulamayı anlatınca yazı malzemesi olsun diye itiraz ettim. O ise işinin erbabıydı, bana deneme önerdi. Ben de meraktan kabul ettim. Karanlık hücreye kapatıldım.

Açmaları için duvar yumruklamanın, bağırmanın hiçbir yararı yoktu. Bir süre sonra açtıklarında ben 30 dakika geçtiğini sandım. Oysa topu topu 9 dakika geçmişti.

Anladım ki bu hücrede günlerce veya haftalarca kalan kişi, bir zihin paçavrası olmaya mahkûmdur.

Değil bu hücrede, normal bir hücrede kalan tarihin en azılı gangsteri Al Capone bile kaldığı süre sonunda tozutmuştu. Bu zihin kargaşasına doktorlar Alcatraz Sendromu diyorlardı.

3.4. ABD'nin Adana'sı

Yalnız mimar oluşum nedeniyle yaptığım gezi incelemelerinde dünya görüşümün de açıları genişledi. Tüm konuları, fark azıcık bile olsa, daha geniş açıdan görebilme fırsatları doğdu.

Bu görgü ile de büyük dünya şehirleri ve mekânlarından edinilmedi. Örneğin Atlantik Okyanusu şubesindeki ufacık Azor Adaları'ndan, Amerika göbeğindeki ünlü Atlanta şehrinden, ufacık La Grange yerleşmesine kadar genişledi.

İyi de oldu. Her gittiğim yerden ille bir yenilik öğrenmedi isem bile, görmediğim yerlerden doğabilecek bilgisizlik tereddütlerini giderdi. Bu basamak da işte, o görgü dediğimiz bilginin ferahlık veren yansıması oldu.

Etkilerini unutamadığım şehirlerden biri de ABD'nin Atlanta'sıdır.

Çeşitli amaçlarla dünyanın beş kıtasında yaptığım geziler oldu. Bunlardan mimarlık ile ilgili olanlarının bi-

risi, Kuzey Amerika'nın Atlanta şehrine oldu. Toplantı konusu: "Bilgisayar donanımlı binalarda mimarlık planlaması verilerinin incelenmesi" idi.

Gezinin çok yararlı yanlarını bir kenara bırakıp, bu yazıda şenlikli olayları anlatacağım.

Uçağımız Paris'ten kalkıp, direkt olarak Atlanta'ya uçuyor. Havalandıktan hemen sonra nefis bir öğle yemeği için içki servisi başladı. Yanında oturan adam kırmızı şarabı üstüne döktü dünya güzeli bir kızıl saçlı hostes, adamın gömleğini elini göğsüne de sokarak temizledi. Sonra da bana, ne renk şarap içeceğimi sordu. Ben: "Fark etmez... Ben zaten üstüme dökeceğim" dedim.

Güzel kızın cevabı minyatür bir kahkaha ile karışık, hoş bir gülümseme oldu. Bu küçük olay gezinin güzel geçeceği işareti idi.

Bindiğimiz havayolu şirketinin 380 uçağı bulunuyor. 50 (elli) bin personelinden 6 (altı) bini pilot, ama asıl önemlisi 10 (evet 10) bin hostes çalışıyor.

Dokuz saat süren bir uçuştan sonra, iki sultani yemek ve içki servisinden de sonra, Atlanta Havaalanı'na inişimiz yerel saatle 17.10'du... Aynı günde ikinci bir akşam daha yaşayacağız. Atlanta'da da ikinci bir akşam yemeğine davetliyiz. Bu kadarı fazla kaçıyor... Bana bile!..

Odam, Marriot Marquise Oteli'nde ayrılmıştı. Vahşi boyutlardaki tek kişilik odanın yatak boyutları bile 2,20x2,20 metre. Banyoda ayrı bir televizyon var. Tanıtma belgeleri bu otelin, Birleşik Amerika güneyindeki en büyük otel olduğunu belirtiyor. Düzine hesabı restoranı, yüzme havuzları bulunuyor. 50 yatak katının her birinde 30'ar konuk odası bulunuyor ki, toplamı 1.500 oda. Banyo duvar ve döşemesi kumaş kaplı, ayrıca bir banyo televizyonu var.

Akşam yemeğinden sonra karşımızdaki öteki otele, yemek sonu içkisine gidiyoruz. Servis yapan barmaid bir

dünya güzeli. Kısa papyon kravatı bile hoşlaştırıyor. Benim içim yanıyor (sebebi belli). Soğuk bira ile yangın söndürmek istiyorum. O güzel barmeid birayı dışı karla kaplanmış bardakla veriyor. Servisi bir barmen yapsa, hemen bar iskemlesinde uyuyup kalacağım. Yorgunum.

O gün sabah Paris'te ayrıntılı bir kahvaltı, sonra uçakta bir öğlen, bir akşam yemeği, Atlanta'da bir akşam yemeği ve bir yemek sonrası içki daha, yaşadığım gün 24 saat değil, 30 saati geçiyor. Dostlara: "Kalkamaz hale gelmeden kalkalım!" diyorum ve hemen otelime gidiyoruz.

Ertesi sabah Atlanta'yı tanımaya başlıyorum.

Şimdi Georgia eyalet devletinin başkenti olan bu şehrin kuruluş nedeni, 1837 yılında demiryolu şirketinin bir istasyon yeri olarak seçmesi... Raporda: "Burada istasyondan başka, bir nalbant, bir bakkal, bir de meyhane olur. Başka bir şey olmaz" yazıyor.

Atlanta bütün kuzey Amerika'nın, ilginç şehirlerinden biri... Şehrin simgesi Hüma kuşu (Phoenix). Bu ad bu şehir için boşuna değil... Efsanelere göre Hüma Kuşu bir yangından sonraki külleri yarıp içinden çıkarak uçuyor.

O ünlü ABD iç savaşında yakılıp yıkılıp yerle bir olan Atlanta da (1864), gerçekten küllerden fışkırıyor. O Kuzey-Güney savaşı artık unutulmuş. Anlatılıyor ki Kuzeyli kurnazlığı ile Güneyli inatçılığı Atlantali kişilerde birleşmiş bulunuyor.

Eyalet Georgia, bir pamuk yetiştirme ülkesi... Kısacası Birleşik Amerika'nın Adana'sı. Avrupa kökenli insanlarla ilk toplantı Peachtree Plaza Otelinde, ilk öğle yemeği de otelin Dam restoranında. İlginç olay bu restoranın 70'inci katta bir döner restoran oluşu. Şehir ve civarı ayaklar altında. Blue Ridge Dağları'na kadar... Kısakandıran görüntü şöyle: Gökdelenleri bile olan çevresiyle birlikte 4,5 (dört buçuk) milyonluk Atlata şehri, yine de çok ge-

niş, zengin ormanlar, yeşillikler arasında göze batmayacak kadar ufalıyor.

Uzun yıllar önce okuduğum *Rüzgâr Gibi Geçti* romanı yazarı Margaret Mitchell, Atlanta kökenli ve kendi şehrini yazmıştı. Bu kitap senaryosu ile yapılan filmi de seyrettiğimi unutmuyorum. Nedeni elbet başroldeki Clark Gable değil de, o filmdeki Vivian Leight ile Olivia de Havilland; aklıma bir girmiş, bir daha çıkmıyor. Bu filmin dünya galası da Atlanta'da yapılmıştı.

Benim yüreğime dokunan bir olay, bu galanın yapıldığı eski sinema binasını imar engeli olduğu için ilgili makamların yıkmaya kalkışması... Oysa halkın bu karara isyan ederek binayı kurtarması... (Ben bu nedenle İstanbul tarihini perişan eden İstanbul Menderes 1957 yıkımlarını hatırlıyorum... Elbet hiçbir aydın kişi tepkisi görmeyişinden utanarak.)

Atlanta'da bir başka kuruluş daha bulunuyor ki, burası şehre geçmiş zaman esintileri getiren ününün yanında, gerçekten övgü hak eden bir kuruluş... Emory Üniversitesi Müzesi'nde ünlü Avrupa ressamaları Matisse, Goya, Manet eserleri bulunuyor.

Bir başka ilginç olay, Peadmont Street'deki bir kilise binasının artık işlememesi yüzünden kapatılarak restoran olarak kullanımına geçilmesi... Garsonları keşiş kıyafetiyle hizmet gören bu "Abbey" restoranda ancak iki hafta önce rezervasyon yapılırsa yer bulunabiliyor.

Atlanta kentinin uygar ve hoş bir alışkanlığı, "The Brown Bay" dizi klasik müzik konserleri... Yani "kesekâğıdı konserleri" dizisi... Bu zarif adın pek hoş bir nedeni bulunuyor. Bu yüksek düzeyli açık hava klasik müzik konserlerine gelenler, basit öğle yemeklerini kendileri "kesekâğıdı" içinde getiriyorlar.

Kıskandığım bir başka oluşum Peachtree Center'daki bir çarşı... Yok yok! Baharatçı, uçurtmacı dükkânı, tro-

pik bitki seraları, süs balığı havuzları, fıskiye su oyunları ve benzerleri beni şaşırtıyor.

İki kişiye bir otomobil düşen Atlanta'da, Marta adında parlak bir Metro şebekesi işliyor. Ayrıca parlak bir otobüs şebekesi, halkı en zengin Atlanta şehrinde mükemmel hizmet veriyor.

Atlanta söz konusu olunca, unutulamaz bir insan, o şehirli olan Martin Luther King olur. 1968 yılında Memphis'te öldürülen zenci liderin mezarı Atlanta şehrinde bulunuyor.

1974 yılında annesi de öldürülen zenci liderin kendisinin de, babasının da ömürleri zenci haklarını korumakla geçiyor. Mezarı üzerinde yalnız iki sözcük yazılı: "Sonunda Özgür"

3.5. Küçük-Güzel Şehir

Atlanta'nın civarındaki küçük La Grange şehrine gidiyoruz. Nüfusu toplam 70 bin... Vahşi boyutta bir otelden sonra, tek katlı, küçük ahşap binalarda kalacağız. Korkum yok ama, elbet merak ediyorum.

Ağaçlar altında, şiirsel doğa mekânındaki bu tek katlı tek eve girince, hayran oluyorum. Binalar çiçekler arasında, ulu ağaçlar altında... Gölcükler ve akarsularla iç içe.

Sabah saat tam 6.30'da odamın kapısı vuruluyor. Kahve ile yeni sıkılmış portakal suyu getiriliyor. Kurabiye ve çikolata zaten masa üstünde. Bunlar sadece uyanma ikramı, kahvaltı daha sonra... *USA Today* ve *The Wall Street Journal* zaten gelmiş.

Banyoda 20 tane havlu, düzine hesabı losyon, kolonya şişesi, kişiye ve o güne mahsus diş fırçası ve elbet diş macunu bulunuyor. Belden aşağısı ve yukarısını yıkamak için kullanılacak üç fıskiye sular fışkırıyor.

Yatak odaları çok cömert boyutlarda. İki tane 2x2 metre yatak, makyaj ve yazı masası elbette; beni duygulandıran okuma ışıkları yerinin istendiği gibi ayar edilmesi.

Sabah erken kalkıldıktan, banyo ve hazırlık işleri bitirildikten sonra, hep birlikte kahvaltıya oturuluyor. Her çalışma grubu günün “avans” görüşmelerine kahvaltı masasında başlıyor. Sofrada peynir ve reçel çeşitleri, soğuk etler, meyve suları, ananas ve kivi bulunuyor.

Akşam yemeği havaya göre havuzbaşı teras veya salonda içki ve sohbet ile başlıyor. Ben yemekte California’nın Cabernet Sauvignon şarabını istiyorum, hemen geliyor.

Altı dünya ülkesinden bir düzine konuk zevkle anlaşıyoruz.

Ertesi gün erkenden bu güzel küçük şehirden New York’a gideceğim için üzülüyorum.

3.6. Prag – Altın Şehir

Bir özel otobüs ile Prag’a gideceğiz... Gidebilirsek.

Sınırdaki bizi öylesine bekletiyorlar ki sıkılıyoruz. Bizi kurtaran yine Karadenizli şoförümüz Harun oluyor. Çok görevliye gidip omuzlarından tutarak silkeliyor ve bağırarak diyor ki:

“Ne uzatıyorsun be?.. Bunlar artist falan... Yazar-çizer takımı... Bunlarda bir halt bulunmaz!”

Biz hep birlikte kahkahayı basınca, memur da gülerek bizi hemen bırakıyor. Bir akşam saatinde Prag’a ulaşıyoruz. Alacakaranlıktaki kent görünümü bizi de sevindiriyor. Kent zaten güzel ama, bize olduğundan da güzel gözüküyor.

Otelimiz şehrin öteki kenarında... Hoş bir bina ama, kuşkuyla bir işletim biçimi olduğu anlaşılıyor. Zor kul-

lanarak bütün ekibimize yer buluyoruz. Hem seviniyoruz, hem de bazı “cici kızların” işlerini engelledik diye üzülüyoruz.

Ertesi sabah birkaç dost, gruptan koparak Prag’ı gezmeye başlıyoruz.

Yabancıyı olduğumuz bu şehre birdenbire ısınıyoruz. Şehir o denli sevilmiş ki, yüzlerce lakap kazanmış. Hepsi de övgü dolu. Önce: “Şehirlerin Anası” diyorlar. Öteki lakaplarından hemen birkaç örnek daha verelim ki, neler yakıştığı anlaşılsın: “Kuzeyin Roma’sı”, “Bin Kuleli Kent”, “Altın Şehir” bu örneklerden birkaçı. Bu adların abartma olmadan yakışması daha da sevimli.

Moldau Nehri, en şiirsel kıvrımlarla tam bir U çizerek geçiyor, şehir görüntüsüne sevimlilik ve şiir katıyor.

İçinden akarsu geçen pek önemli şehirler içinde neredeyse Avrupa şehirlerinin büyük kısmı bulunuyor. Bu olanağı şehir yapısı ile de güzel ve yararlı birleştiren şehirler içinde Prag, bu konudaki başarısı için Viyana ile yarışıyor.

Moldau Nehri’nin çizdiği biçimin kuzey ve batısındaki tepelerde şiirsel kent mekânları, saraylar ve katedralleri sanki kucağına alıyor. Aradan fırlamış gökdelenler, saray ve katedral ölçülü yüksekliklerini ezmiyor.

Nehrin, binaların, tepelerin boyutları ve ara mesafeleri öylesine iyi oluşuyor ki, birbirini ezmek şöyle dursun, tek bir toplu ahenk içinde kucaklaşıyorlar... Elbet insanları da sarıp sarmalayarak.

Düzlükteki eski Prag şehri Hradjin Tepeleri’ne doğru usul usul, ama mutlaka hafifçe yükselerek sokuluyor... Sanki bir hanımın sokulması gibi.

Sanırım bir şehir anlatımını ölçü kaçırarak kadar yumuşattım. Ama bana bu cesareti veren yine F. Kafka oldu. O Prag’ı çok daha güzel anlatıyordu:

“Bu anacığın pençeleri var... Ya boyun eğilecek ya da iki yerden ateşe verilecek... Hradjin ve Vysehrad’dan... Ancak ondan sonra kaçıp kurtulmak mümkün olur.”

Prag’ı gezen kişi başını ne yana çevirirse çevirsin, resim sanatı görünümünde bir şehir tablosu ile karşılaşılıyor. Şehir gezisi sanki bir resim müzesi görünüşleri gibi... Her köşeden dönüş, yeni bir resim galerisi açılışı gibi.

Hebbell’in yakıştırmasını kısıkanıyorum! “Prag’da doğmak bir mutluluk...”

Eski, ama epeyce eski yıllarda ben de İstanbul’da doğmak bir mutluluktur derdim.

Şimdi hâlâ bu düşüncüyü terk etmiş değilim ama, bu mutluluk duygum “yara” almış gibi... Doğduğum, büyüdüğüm, yaşlandığım bu şehrin kendi ülkesi halkının işgaline uğramış bir zavallı oluşunu hazmedemiyorum. Benim şehrim sanki sokak çapkını hergelelerin saldırısına uğramış gibi...

Şehir mekânları ile, meydan ve caddeleri ile, elbet park ve bahçeleri (hatta ormanlıkları) ile tanıdığım, yaşadığım yuvam olan İstanbul, demokrasi zamparalarının eline düşmüş aile kızı değil mi?

Terk etmek istediğim halde kurtulamadığım huylarımdan birisi, anlattığım konuların içine ilişkisi yokmuş gibi gözüken konuları sokmak oluyor. Dilerim hoş görülür.

Prag’da, Moldau’ın batısındaki tepelerde inşa edilmiş bir kale bulunuyor.

Konutlar da var ama, asıl önemli yapıtları saraylar ve kiliseler ki en önemlisi St. Velts Katedrali. Kalenin resim galerilerindeki Tiziano, Tintoretto, Rubens, Veronese gibi resim hazinelerini kısıkanıyorum. Buradaki Ulusal Sanat Galerisi’nde bulunan bütün Avrupa ünlüsü sanatçıların resim ve heykelleri ise beni büsbütün duygulandırıyor.

Prag'ın kışkandığım bir başka önemli yanı, şehrin trafik canavarına teslim edilmemiş olması.

Eski kent mekânları bizim İstanbul'da yaptığımız gibi acımasız tahribatla yok edilmemiş. Yıkıcılıktan kurtarma çaresi metro inşa ederek bulunmuş...

Şehir bir mimarlık salatasına (kompostosuna değil) dönüştürülmemiş.

Çek dilinde sessiz harf kalabalığı bulunuyor. Bir meydan kahvesinde otururken, arkadaşım Tan Oral'a soruyorum:

“Zmrzlina ister misin?” diye... O hemen reddediyor: “Bilmediğim münasebetsizlikleri istemem!..” Oysa kendisine önerim sadece: “Dondurma ister misin?” demekten ibaretti.

3.7. Lizbon

Lizbon ömrüm boyunca görmek isteyip de ulaşamadığım şehirlerden biriydi. Çok yaşamıştım: Şehirlerin belgelerden öğrenilen hayalleri ile gerçekleri her zaman uyuşmuyordu. Tıpkı uzağından anlatılan hanımların, tanıdıktan sonraki izlenimleri gibi...

Yeni göreceğim her ülke her şehir için, gitmeden önce mutlaka doküman toplar, öyle giderim. Lizbon'un İstanbul'a benzer bazı yanları olması merakımı büsbütün artırıyordu.

Gidince görüyorum ki Lizbon şehri de bizim İstanbul gibi sularla kucaklaşıyor. Tejo Nehri 15 km kadar bir mesafede şehirle öpüşüyor. Bir yanı ile bizim Boğaziçi'ni anımsatıyor ama, dengesizlik, şehrin suların tek bir yanına yığılmış olması... Üstelik bizim Boğaziçi iki kıyısı birbiriyle benzeşen, oynayan sevimli bir doğal yapıdır. Oysa Lizbon şehri tek bir yandaki tepelere yığılmış gibidir, öteki kıyı, yassı ve dümdüzdür.

Ancak birkaç gün yaşandıktan sonra Lizbon daha da sevimliye başlanıyor. Şehir, şehiriçi mekânları, parkları, bulvarları, çevresi ve içindeki pek bakımlı ormanları ile içinde yaşayanları kucaklıyor. İçindeki Monsanto Ormanı neredeyse şehrin yarısına yakın büyüklükte!..

En önemli yanı, şehir büyüdükçe bu parktan bazı lokmaların koparılarak, ne amaçla olursa olsun binalarla yüklenmiş olmaması. Şehrin çevresi de Atlantik çamı ve zeytin ormanlarıyla kaplı.

Lizbon için başka bir övgüm: Alfama Mahallesi.

İmar etme maskesi ile karışık amaçlar sokuşturulmamış bu tarihsel, kadim mahalle şehrin göbeğinde olduğu gibi korunuyor.

Karşılaşan insanların zor geçtiği daracık sokaklara el sürülmemiş. Dip dibe, sıkışık binalar, çok dik yokuşlar ve merdivenler olduğu gibi korunmuş. Sokağa asılan çamaşırlar insanlar üzerine damlıyor ama, bütün pencere-lerin içi bakımlı çiçek saksılarıyla dolu.

Bu daracık sokaklarda şarapçı meyhaneleri bulunuyor. Kömür ateşinde sardalye ızgara yapıyorlar ki, ben buna da ısınıyorum.

Bu mahalledeki Saint Antonio Kilisesi'nde dua eden kızlar, koca bulurlarsa borçları evlendikten sonra bir ke-recik gelip dua etmek oluyor. Burası bizim İstanbul Sarıyer, Telli Baba'sını hatırlatıyor.

Lizon şehri hemen batısında, Tejo Boğazı denen yerdeki Belem Kalesi deniz saldırılarından şehri korumak amacıyla yapılmış... Bizim surlarımızı anımsatıyor.

Vasco de Gama'nın ünlü gezisi anısına yapılmış katedral de barokları ile süslü bir mimarlık kompostosu olmuş.

Tejo Boğazı'nda yapılmış ünlü bir asma köprü, 1013 metre açıklığı ile bizim Boğaziçi köprülerini anımsatıyor.

Bana ilginç gelen bir yanı, önce Salazar Köprüsü adı verilen bu yapı adının Salazar devrildikten sonra değişmiş olması.

Çevresini de epeyce dolaştığım Lizbon'un bana ilginç gelen başka bir yanı: Atlantik kıyısındaki Ericeira liman kasabası... Burası Avrupa kıtasının en batısındaki uç...

Balık ve şarap çok iyi. Restoranda iki Singapurlu genç hanımla tanıştık. Bu çekik gözlü hanımları Singapur anılarımı anlatarak coşturdum. Kendilerini yakın hissettikleri için, benim şarap içmemi eleştiriyorlar, "Kahve içsenize!" diyorlar.

Kendi kendime: "Ne iş bu yahu! Avrupa kıtasının öbür ucuna geldim... yine de içkime karışılmasından kurtulamıyorum..."

3.8. Madeira Adaları

Atlantik Okyanusu üzerinde uçuyoruz... Verilen uçak yemeği olağanüstü nefis... Şarap da öyle... Saatler sonra ufukta birdenbire köpek balığı dişleri gibi denizden fıskıran kayalık tepecikler görüldü.

Santa Catarina Havaalanı'na indik. Karşılandım. Kalacağım Savoy Otel'i'ne giderken rehberim çevreyi anlatıyor. Huyumdur, birlikte götürdüğüm haritalardan da çevreyi izliyorum. Volkanik kökenli, bumburuşuk yüzeyli bir okyanus adasıdayız. Keskin virajlardan, uçurum kenarlarından geçiyoruz.

O sonu görünmez Atlantik Okyanusu'nun ufacık bir adasında yerleştiğim Savoy Otel'i görkemli bir tesis. Bir standart odası 40 m² var. Yüzme havuzları, tenis kortları gibi tüm ek tesisler zengin... Bir kitaplık bile var ama içinde kitap okuyan yok. Her odada ikram olarak bir küfe miktarında taze meyve sunulmakta.

Atlas Okyanusu içinden fıskıran adaların da içinde yerden kendi kendine fıskıran çiçek güzellikleri.

Akşam yemeğine yetkililer tarafından Parreira Restoran'a götürüldüm. Yemeleri ve dansları tipik Madeira'lı bir lokal burası, orkestra da, danslar da yerel.

Yemekte ne istendiğimi soran yok! Lezzetli bir balık çorbası ile salata peşinden neredeyse damacana kadar bir sürahi ile Madeira şarabı sunuluyor. Et şiş ise, yatay değil düşey şiş ile yapılıyor. Her et lokması, portakal kadar. Şaşırdım: Defne yapraklarıyla pişiriyorlar.

Bölge turizm kuruluşunun gönderdiği görevli Helena Hanım ile Turizm Okulu'na öğle yemeğine gidiyoruz. Şık üniformalı öğrenci hanım ve beylerin servis yaptığı öğle yemeği olağanüstü bir ikramla başlıyor: Yarım ufak ka-

vuna doldurulmuş karides ve havyar ile... Sonrası da buna benziyor. Hizmet eden gençlerin terbiyesi ve görünüşleri çok iyi.

Otel genel müdürü bazı akşamlar beni 9'uncu kattaki gece kulübüne, akşamüstü içkisine çağırıyor. Onun yer ayırtması ile gittiğim şehirdeki bahçeli bir balık restoranda deniz mahsulleri bayramı yapılabilir.

Ama unutamadığım davranışları masama getirip bir Türk bayrağı koymaları oldu.

Ada başkenti Funchal, okyanusu bir amfiteatr gibi seyrediyor... Tıpkı Napoli gibi... İmar barbarlığı orada da hafiften uç gösteriyor ama, anlaşılıyor ki engellenmiş. Koca otel binaları arasında çiftlik evleri ve muz bahçeleri çevreyi kurtarıyor.

Funchal şehri eski mahallelerinde benim hayran olduğum komşuluk ilişkileri canlılığını koruyor. Kapı önlerine iskemle çıkarıp orada oturuyorlar. Bizim eski Narlıkapı gibi, tıpkı... Yaşlı hanımlar hesap işi örüyorlar. Çocuk oyunları o sakaklarda... Gençlerin sokak çapkınlığı da.

Balık bol... Balıkçı da bol... Kamyonetlere yüklenen balıklar köy köy dolaşarak satılıyor.

Bambaşka bir yönden aklıma ve gözüme kabaca giren bir bina Madeira'daki bir kumarhane binası oluyor. Geçen yüzyılın ünlü mimarlarından Oscar Niemeyer planlamış. Öylesine kafa çalıştırmadan düzenlenmiş bir mimarlık yapısı ki, bu yapıyı görmek huzurlu bir günümü zehirliyor.

Rehberim Santos ile bütün Madeira Adası'nı geziyoruz. Bütün ada öylesine karmaşık ve buruşuk bir yapıya sahip ki, taşıt yolu planlaması en zor araziler burası.

Ada volkanik kökenli olduğu için zemini çimento üretimine yaramıyor... Çünkü bütün zemin volkanik kökenli...

Bir balıkçı köyü olan Camara da Lobos'un anlamı: "Martılar Deposu" demek oluyor. Öylesine dik ve men-debur yamaçları var ki, ayakta durmak bile zor. Köyle-re bütün yük insan ve eşek sırtında taşıyor.

Yaman adamlar bu Madeira erkekleri... Hanımları dahi yaman elbet!.. O yamaçlardaki evlerinde son de-recede coşkun bir sevgiyle çiçek yetiştiriyorlar. Göç-menlerin evleri için tükürür gibi: "Çiçeği yok," diyorlar.

Porto Moniz volkanik kayaların çevirdiği bir kıyı li-manı... Çok sayıda doğal yüzme havuzu doğal koşulla-rın yarattığı sütliman plajlar olmuş.

Eklenmesi gerekli bir bilgi de İkinci Dünya Savaşı'nın en belalı günlerinde o zamanın Büyük Britanya ve İngiltere Başbakanı Churchill'in bu adanın doğal manzaralarına hayran olması... Kendisi amatör ressam da olan hazret Madeira Adaları'na gelerek savaş sırasında bile yağlıboya resimler yapıyor.

3.9. İsviçre

İsviçre dünyanın en kendine özgü ülkelerinden biridir.

Bu denli iri laflar etmeye çekinmeyen birisi, hemen bu-nun nedenini de açıklamak zorundadır. Ama bu görev hemen yapılamaz... Çünkü o haritada ufacık gözüken İs-viçre kolay görülemez de, kolay anlaşılamaz da ondan!

Biz hani, "Para ile iman kimdedir belli olmaz," deriz ya!

İsviçre sanırım (bilmem ama), dünyanın en zengin ül-kesidir. Şimdi belki artık, dünya finans merkezlerinden biri olarak eski önemi bir derece azalmış olabilir ama, yine de dünyanın en zengin ülkelerinden biridir mutla-ka!.. Son yıllarda petrol vurguncusu ülkeler nereye var-mış olsa bile...

Sözlerimin ne derece anlaşılır olduğuna güvenemesem bile, bana göre tek bir konudaki işaretler çok önemlidir.

Dünyanın en zengin ülkesi (olması gereken) İsviçre’de “gökdelen” inşa edildiği görülmez. Gerçekten de o bulutları yarıp tepelerini göstermeyen gökdelenler, ancak görgüsüz petrol zenginleri tarafından fışkırtılır.

İsviçreli hesabını bilir... İyi bilir... Üstelik dünya zengini bir ülke olmayı aklını kullanarak sağlamış bir ülkedir. Dünyanın talihli topraklarından körlemesine fışkıran petrol beleş servetiyle dünyayı kazıklayarak değil.

İsviçre doğasının bugünkü pek hoş görüntüleri İsviçre insanlarının o nasipsiz dağlara, tepelere eklediği akıl eserleri yüzünden öyle görünür. O resim gibi güzel görüntüler, İsviçre insanlarının doğaya yaptığı katkılar yüzünden “res-samane” olmuştur. O kayalık dağlar, tepeler, dünyanın her yerinde bulunuyor. Ama başka hiçbir ülke İsviçre’ye benzememiştir.

Gelecek zamanlarda, yüzyıllarda diyelim de daha çok anlaşıl-sın, yeraltı serveti olan petrol tükenince, o dünyayı sömüren petrol ülkeleri yine deve trafiği olan çöllere döneceklerdir. İsviçre ise, şimdikinden bile daha güzel olacaktır.

İsviçre’de yabancı nüfus oransal olarak artabilir. Ancak öyle yüzde falanla değil, binde ile... Örnek mi bulalım? Aklıma hemen Genève’de sekiz yıl oturmasına izin verilen bir yabancı geliyor. Adı: V. İ. Ulyanov’dur bu Rus mül-tecinin... Bu politik konuk ilginç bir kişiliktir: Rusya’da komünist rejimin başındaki bu kurucunun bilinen adı: Lenin olur.

İsviçre’de hastaneler de bulunuyor. Ancak bu hastanelerde ucuz, sıradan tedavi yapılmıyor.

İsviçre doğasıyla da her türlü iklimi barındıran ilginç bir ülkedir. Léman Gölü’nün yamaçları üzüm yetiştirmek

için bile olağanüstü uygun ama, bu olasılığın ucuz işler için kullanılması gibi bir savurganlık, İsviçrelinin yapacağı iş değil.

Bu bölgede yalnız parası bol olanların keyif mekânları yok... Hekim tedavileri de öyle, “adi ve ucuz” hastalıklar için yapılmıyor.

Léman Gölü kıyılarındaki lüks tedavi merkezlerinde çok yaşlanmış insanlara bir kez daha gençlik hırs ve istekleri yaşatacak bir “güçlenme” olanağı monte ediliyor.

Yöntemlerin çeşit ve cinsine benim gibi sıradan insanlar şaşar kalır: Anası koyunların karnında “cenin” halinde bulunan kuzuların o sırada kesilerek alınan taze hücreleri çapkın, paralı azgınlara “şırınga” ediliyor. Nasıl mı? Popolarına derhal iletilerek.

Böyle tedavi merkezlerine yaşama gücü kalmamış hastalar kesinlikle kabul edilmiyor. Parası bol bile olsa... Parası olmayan zaten bu sokağa bile yaklaşmıyor.

Bu ünlü tedavi merkezlerinden birinin başında bulunan başhekim, amaçlarının ne olduğunu kısaca şöyle özetliyor:

“Biz kimseye daha uzun bir ömrü yaşama olanağı sağlamıyoruz. Ancak, zaten yaşayacağı zamanlara daha çok canlılık ekleriz.”

Bu söz, buralara gelebilecek kişileri çekmeye yetiyor.

İsviçre’nin en büyük kenti olan Zürih’in nüfusu yarım milyonun altında kalıyor.

Ünlü caddesi Bahnhofstrasse tüm Avrupa’nın en pahalı ve kibar görünümlü alışveriş merkezlerinden birisini oluşturuyor. Zürih Borsası ve üç büyük İsviçre bankası merkezleri bu caddede... Önemli: Tüm İsviçre ulusal gelirin beşte biri bu caddede pazarlanıyor.

Zürih her gelir kademesinde insanın düzenli yaşayabileceği düzen ve ölçüde, pek düzenli bir İsviçre şehrini oluşturuyor.

Zürih'in en ünlü caddesi Bahnhof, şehrin vitrini de bu cadde ama, benim kendime yakın bulduğum cadde: Niederdorf oluyor.

Ayakta ızgara sucuk ve bira hazır... Her fiyat kade-mesinde restoran dizi dizi. Bar ve gece kulüpleri de sıralanıyor. "Girls, girls, girls" yazılı gece kulübü kapılarındaki fotoğraflar iyice muzır...

Genève, bizim bildiğimiz Cenevre şehridir. Nüfusu 400 (dört yüz) bin kadar.

İşte bu şehirde sürekli çalışan bir opera ile üç tiyatro sahnesi bulunuyor.

Dünyanın en iyilerinden Suisse Romand orkestrası tarihinde şef olarak Toscanini, Furtwaengler ve Ansermat adlarının da onuru bulunuyor.

Nüfusu Cenevre'nin yaklaşık 40 (kırk) misli olan İstanbulumuzda AKM'nin iki yıldır kapalı olduğunu anıyor ve üzülüyorum.

Demokrasi bizim tarzımızda kaldıkça uygarlığın garantisi olamıyor.

3.10. Kıbrıs

İnsanlarda kişilik oluşturan önemli etkenler bulunuyor.

Ben ömrümce nereden ne öğrendim diye düşününce, vatandaş olarak gözümü açtığım dünyayı ilk olarak anıyorum.

Samatya civarı... Narlıkapı Sementi... İlkokulum... Sert öğretmenim (annem olurdu kendisi)... Pertevniyal Ortaokulu ve Lisesi... Pek değerli öğretmenlerimiz... Nurullah Ataç, İhsan Kongar, Mesut Cemil ve Reşat Ekrem Koçu...

Koçu tarih öğretirken, toplumları şiirsel yanlarını, uygarlık ve insanlığın geçmişindeki yerini öğretirdi. Geçmiş

Defalarca gittiğim Kıbrıs adasında Rauf Denktaş'ı da ziyaret etmiş ve görüşmüş idim.

zamanı bize öğretirken, gelecek zamanı nasıl yaşamamız gerektiğini anlatırdı.

Koçu'da şimdi aklıma nereden geliverdi diye şaşırmıyorum. Ben kafamın içinde hep bütün ömrümü birden harmanlayarak, karıştırarak yaşamaktayım diyeceğim, yetmeyecek. Öncesi sonrası da, yaşam kompostosu kargaşasının hep ama hep, içimden çıkmıyor.

Koçu'yu anınca, aklıma nasıl pattadak düştü bilmem, Namık Kemal'i anıverdim...

Kendisinin Kıbrıs adasına Sultan(!) Abdülhamit tarafından sürgüne gönderildiğini de.

Beyin ya da kafa değil burası, çıfıt çarşısı... İlişkisi olan olmayan, bin türlü mal bulunuyor.

Vatan şairimiz Kıbrıs'a sürgüne gönderilmiş ama, çok serbest bir yaşam sürüyor. Güya Magosa Kalesi'nde sürgün ama, bütün yaşamı şehirde rahatça gezip dolaşarak geçiyor. Şarap ve rakı tüketimi zamanının bir bölümünü oluşturunuyor.

Vatan şairimizin kafa ölçüleri iri mi iri... O zaman fes giyiliyor ya, günün birinde kafasına uygun bir fes bulunca seviniyor.

Ancak satıcı Ermeni pahalı fiyatta hiç indirim yapmıyor. Şairimiz ille de indirim isteyince satıcı diyor ki: “Sen bu kafaya göre fes bulamazsın!”

Şairimizin yanıtı hazır:

“Sen de bu fese göre kafa bulamazsın!”

Kıbrıs tarihinde çok çeşitleme ve olay bulunuyor. Shakespeare bile bu tarihe *Othello*’daki zenci kumandan ile giriyor. Ünlü *Othello* temsilinde güzel bir sarışın olarak sahneye çıkan eşi Desdemona’yı hep Kıbrıs’ın Magosa Kalesi’nde öldürüyor.

Kale artık bir turistik ziyaret yeri... Şehirde ise bir Desdemona Parkı kurulmuş.

Kıbrıs adası, dünya ünlüsü Akdeniz ikliminin yaşandığı olağanüstü bir sahne... Bütün bitki ve çiçekler, zorlanmış değil, kendi doğal sahnelerinde gibi, canlı ve coşkun yaşamaktalar.

3.11. Ciddi Haberler

Can sıkıntısı da, neşeli yaşamak da kaynağını aynı insanın ruhundan alır.

Her ikisini de bulur. Eski deyimlerimiz, tekerlemelerimiz hep doğru yolu göstermez ama, kendi kafa anlayışına sansür koyma becerisi gösteren her kişi, bu ikisini de kendi ruhunda birleştirmeyi başarır... İkisini de sırayla kendi kelle sahnesine çıkarır oynatır.

Ruhu karartmak için sebep (ya da bahane) bulmak kolay. Gazetelerin birinci sayfası yeter.

Neşelenmek için sebep bulmak ötekinden de kolay...

Almanya’da yaşadığım bir günün gazete haberleri bana yetti.

Gütersloh kentinden bir ilan-haber şöyle: “Fräulein G. H. (doğuşu) ile Herr W. H. dün evlendiler. Yalnız kalmak istedikleri için, kutlama ziyaretlerinde bulunulmaması rica olunur.”

Bundan daha sevimli ve açık sözlü bir istek mi olur? Hem de üstelik çok haklı değiller mi? Hiç olmazsa bir ay yeni evli çifti rahat bırakmak gerekir. Daha sonra zaten kendileri ortalığa dökülürler.

Bir Avrupa gazetesinde okur mektuplarından yapılan bir alıntı şöyle: “Sizi temin ederim ki gönderdiğim müsveddelerin gerçek kişilerle ilişkisi yoktur, roman tarafından yazılmıştır ve başımdan geçmiş tir.”

München akşam gazetesinden bir haber: “Şimdi polis ölü ile ceset arasındaki benzerlikleri araştırıyor.” Aynı muhabirin bir izlenimi daha: “Bütün cesetler ölmüştü.” Bu da bir yeni haber!..

Yazar S.A. da, sanki hiç bilinmedik bir gerçeği aktarıyor: “Ölen insan, ölüm üzerine bambaşka şeyler düşünüyor...” Bu haber dünyada bir ilk... Daha önce hiçbir gazeteci öbür dünyada röportaj yapıp geri dönmemiştir.

Yukarıda epeyce yaşamdan kopuş sözü ettik ya!

Bu anda aklıma bir benzetme gelip çöktü... Görünüşü çelişki gibi duruyor ama, hiç de öyle değil... Diyeceğim ki:

“Ülkemizde sık sık görünüp de, sık rastlanmayan politik yönetim biçimimiz demokrasidir.”

Bu sonuç şaka mı?.. Ciddi mi?.. Ben de anlamadım ki. Her ne ise!.. Ama gerçek!

3.12. Yine Cici Kızlar

Bir Bavyera Almanı... Paris’e gidiyor... elbet bazı hayaller kurarak geziye çıkmış. Montmartre cici kızlarından birine yanaşarak soruyor: “Almanca bilir misiniz?”

Kız: “Evet oldukça!..” diyor. Alman çapkın: “Ne kadar?” deyince, cici kız açıklıyor:

“Fiyatına göre... Yüz elli euroluk da konuşurum, üç yüz euroluk da...”

Yine aynı meslekten bir hanım... Zorunlu aylık doktor muayenesine gidiyor. Muayene için parmaktan kan alınıyor. Ancak kan akıntısı durmak bilmiyor. Doktor meraklanıp soruyor: “Kanınızdaki pıhtılandırma maddesi çok az. Regl olduğunuz zaman da sanırım ki kaybınız çok oluyor...” Cici kız açıklıyor:

“Evet... İki bin eurodan fazla...”

3.13. Kapalı Hesaplar

İsviçre anlaşılması en zor, muamma dediğimiz bilimemeyecek yanları en bol bir ülke...

Sürekli gazete yazıları yazdığım yıllarda öğrenebildiklerim de aralıklardan sızabilen ışıklar olabildi... Ancak yine de merak etmeye değer olduğunu sanırım.

Basına da sızan bazı bilgilere göre İsviçre’yi yedi kral yönetir. Hepsi para yönetimi dehası olan bu kralların her birinin İsviçre frankı milyarder olduğu sanılır. Bu kişiler bin türlü kanaldan parlamentoyu bile etki altında tutarlar.

Parlamentodaki milletvekillerinin 204’ü finans ve endüstri kuruluşları yönetim kurullarında da bin kadar koltuğun sahibidirler. İster kara kökenli, istek açık olsun para, gizli kalmayı sever, yoksa kaçır... Kaçan para ise İsviçre’ye yarar getirmez.

İsviçre’de kurulmuş banka sayısı dört bine yaklaşır. Bunlardan en büyük beş tanesinin toplam yıllık bütçesi İsviçre federal devlet bütçesinin on katı kadar büyüktür.

Banka hesabında on bin franktan az olan kişi sosyal yardım alır. Bir ailede karı kocanın toplam banka hesabı yirmi bin franktan az ise, bu aile de sosyal yardım alır.

Dünyadaki bütün para sahipleri gizli kalmayı sever. Servet kaynakları ister kara, isterse de ak olsun.

Binlerce küçük bankanın bazıları dünyada uyuşturucu işi finanse eder. Büyük bankalar ise hepsi dahil, küçük bankaları finanse eder.

20. yüzyılın iki çok önemli dünya savaşında bütün Avrupa, bütün dünya ateş altında kaldığı halde, savaşçı tarafların hiçbiri İsviçre'ye dokunmadı.

Anlatıyorlar ki İsviçre'yi koruyan, ordusu değil, bankalardır.

Anlatılır ki dünya ünlüsü kişilerin bazıları gelip İsviçre'ye yerleşmişlerdir. Amaçları kendi ülkelerindeki yüksek vergilerden kurtulmaktır.

İsviçre'ye yerleşmek için gelen her servet sahibi, her yıl vergi dairesine, daha önce anlaştığı miktar olan vergiyi öder kurtulur. Bu kişilerden bazılarının önceki yıllardaki adları şöyle açıklanmıştır. Charlie Chaplin, Audrey Hepburn, Baron Thyssen gibi!

İsviçre bankalarında biriken para çok uluslu İsviçre şirketlerini finanse etmek için kullanıldığı gibi, döviz kurlarını sürekli oynatmak gibi, hızlı ve verimli operasyonlarda kullanılıyor. Avrupa piyasalarında dolaşan Amerikan doları toplamının yaklaşık üçte birinin İsviçre bankalarından kaynaklandığı da bildirilir.

Konuyu Voltaire'in iki yüzyıl kadar önceki bir yaşıttırması ile bitirelim:

“Eğer pencereden atlayan bir bankacı görürseniz, hemen arkasından siz de atlayın!.. Mutlaka kazanılacak para vardır.”

3.14. Neden Bayram Edilir?

Bir konuda yazmaya başlayınca ilk hınzırlık, işi sorulara dökerek okuyanı şaşırtmaktır.

Okuyan (az bir şey de olsa) şaşırmalıdır ki, konuya yaklaşmasından biraz olsun “merak” doğsun...

Yazımın balığı okundu: “Neden Bayram Edilir?” dendi... Yanıt önce en kısa yoldan verilmelidir ki, okuyan sayfaları hızla çevirmeye başlamasın!

Hayvanlar niçin bayram etmez?.. Çünkü “hayvan”dırlar.

Onlar ömürleri boyunca sürekli aynı yaşamı sürdürürler de bıkmazlar. Bütün hayvanların geçen zamandan bıkma yaşları da birbirine çok benzer. Öküzler aynı hayatı uzun yıllar boyu sürdürürler de bıkmazlar... Böcekler ise günlerce mi, aylarca mı aynı yaşamı sürdürürler de bıkmazlar... Çünkü “hayvan”dırlar.

İnsan eğer insansa, farklı zamanlar aşama isteği içinde olur... Eğer bütün ömür günleri tıpatıp aynı koşullarda geçiyorsa, o yaşanan ömür önce bıktırır, sonra bezdendir.

Değişiklik aramak, akli çalışan insanın ulaşacağı bir ruhsal çırpınmaya dönüşebilir.

Söz konusu bu noktaya vardıktan sonra, bu isteğin hangi konularda olmasında kafa gezdirmek şart olur.

Günlük yaşam biçiminin aylarca hatta yıllarca değişmemesi, bezdirmemesinin de ötesinde şaşkınlık yaratabilir. Bu anlatım, bu işin en sade basamağı olur. Sonrasının ne olabileceğini Birleşik Amerika’nın San Francisco şehrinde gördüm ve anladım.

O pek sevimli San Francisco şehri ve körfezi içinde dünya tarihinin en unutulmaz hapisane adası “Alcatraz” bulunur.

Hapishane değil de artık müze olarak değiştirilen ve gezilebilen bu adayı ben de merak ederek gezmişim. Çok katı kuralları olan Alcatraz Hapishanesi'ndeki yaşam hiçbir değişikliği olmayan bir zamanı aylarca, yıllarca (belki haftalarca bile) sürdürmenin bir işkence biçimi olduğunun örneği olmaktaydı.

Sanırım Alcatraz Hapishanesi örneğini verdikten sonra "neden bayram edildiği" konusunu anlatmam, biraz daha kolay olacaktır.

Yaşanan insan ömürleri hiçbir değişikliği olmayan zaman akıntıları olursa, bezdirir, bıktırır. Zamanın akışı matematik olarak hiç değişmez ama, bu süreler anlam farklılıkları katarak çeşitlemeler yaratılır. İnsan ömrü zamanlarında yaratılan bu farklılıklar yaşamları daha da renklendirdiği için ruhsal tedavi ilaçları olurlar.

Yaşamların dere akışları gibi biteviye ve aynı oluşunu değiştiren, renklendiren çarelerin başında hafta tatilleri gelir.

Yıl içindeki ulusal ve dinsel bayramlar, bıktırıcı zaman akışı içinde değişik nefesler almanın çareleri olurlar. Benim bunca yıl sonra hâlâ zevk ile anımsadığım bir bayram Cumhuriyetimizin 10'uncu yılı (29 Ekim 1933'te bir hafta).

Bayram zamanlarında sıkıntıların defedilerek hiç olmazsa huzur aranması (mutluluk demedim) alışkanlık olmuştur. Yanlış değildir. Ancak bayram etmenin de, tatil yapmanın da ölçüsünü kaçırmak tehlikeli olur.

Yüzyıllarca zaferden zafere koşan Roma İmparatorluğu'nda bayram günü sayıları öyle ölçüsüz artmış ve yılın yarısına yaklaşmıştı. Roma İmparatorluğu'nun bu yüzden battığı da anlatılır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Edebiyat

*Yazarken fotoğrafımın çekildiğini bilsem de bilmesem de
arada fark olmaz.*

4.1. Anılar Uyumaz

Dünyaya bir edebiyatçı-düşünür gelmiş. Yüzyıllar önce yaşamış. Adını unutulmayacak gibi tarihe geçirmiş. Adı: J. W. von Goethe (1749-1832)... Alışkanlık onu soyadının iki hecesiyle anmak olmuş.

Yüzyıllar sonrasına tüm dünyada unutulmayacak bir ad bırakan bu zatın şaşılacak bir yanı daha bulunuyor! Kendisi aynı zamanda, Weimar Dükü'nün maliye bakanı koltuğunda oturuyor. Üstelik para işlerinde de bir uzman. O konunun da şiirini yazmış... Diyor ki:

“Hiçbir şeyin yoksa, yükün hafiftir / Ama zenginliğin yükü daha hafiftir.”

Para işlerinde Asyalılar çok usta ve deneyimlidir. Adı Halk Cumhuriyeti olan günümüz Çin devleti bile parasal gücünü dünyaya kabul ettirmiş bulunmakta...

Ancak Çinliler yüzyıllardır işbilir insanlar olduklarına dünyayı inandırmış bulunuyorlar. Atasözlerinde bile mantıklı tekerlemeler bulunur... Derler ki:

“Yitirecek hiçbir şeysi olmayan insan zengindir.”

Benim resmi konukları olarak ziyaret ettiğim Çin anılarım, yıllar sonra bile canlılığını koruyor.

Yine Asya'dan Hintli R. Tagore'u da analım. Kendisi iyice zengin bir aileden olduğu halde, tehlikelerine de karşın işgalci İngilizlere karşı açıkça direnme savaşı vermekten kaçmamıştı. Üstelik bir Brahman aileden olduğu halde, ülke halkını ayrılmış parçalara bölen kast sistemine de karşıydı.

Bütün bu özelliklerine de karşın, servet konusundaki düşünceleri de unutulmayacak gibiydi. Diyordu ki:

“En zengin insanlar, en çok şeyden vazgeçebilen kişilerdir.”

Zenginliği de, elbet fakirliği de küçümsemenin daha çok kişilerin kendi durumlarından kaynaklandığı sanılır... Olabilir... Bu konuda ünlülerden Rochefoucault insanları şöyle yargılar:

“Zenginliği çok kimse küçümser. Ama ondan vazgeçebilecek yeterli güce sahip insan sayısı çok azdır.”

Ben Marmara Denizi'nin eski bir amatör balıkçısıyım. Denizde, kayak içinde, yüzerek, dalarak yıllarca geçen bir ömür bölümüm bulunuyor. Öyle zaman oldu ki, teknedeki içme suyumuz bitti, av verimliydi, geri dönemedik, deniz suyu içtik. Oysa deniz suyu susuzluğu gidermez. İçen, büsbütün kızıdır. Yani deniz suyu doyurmaz, büsbütün susatır.

A. Schopenhauer'e göre zenginlik de tıpkı buna benzer... Doyulmaz.

İki arkadaş dedikoduya kurban gitmişler. Birisi ötekine: “Ayıp değil mi? Sen benim züğürt olduğumu yazmışsın. Niye öyle söyledin?”

Öteki:

“Yalan söylemişler, ben öyle söylemedim, tersini söyledim: Parası aklından çoktur dedim.”

Bütün bu sahneleri niçin anlattığımı da kısaca açıklamak isterim. Bütün yaşam sahnelerinde sürekli almamız gereken derslerin örnekleri bulunur da onun için.

4.2. Var Olmak-Yok Olmak

Hiç ölmeyen kişiler var mı?

Bu soruda biraz vicdan sınırlarını aşan hınzırlık bile bulunuyor ama, sormaktan vazgeçme kaçakçılığına varma hakkı kazandırmaz.

*Zaman oluyor ki
anlatmak
istediklerime
sözlerimin
yetmediğini sanıyor
ve ellerimi de
kullanıyorum.*

Hem zaten bu kişiler öldü iseler bile, vücutlarıyla değil ruhlarıyla yaşamaktalar... Bedenleri ile değil... Kimisi artık ortalıkta gözükmez ama, gözlerini kapamayanlar onları yine görürler. İsterse tarih sayfalarında olsun.

Zaman içinde sanki saklanmış gibi gözükken bu kişilikler ışıklarını yüzlerce, binlerce yıl sonrasına kadar iletme gücü taşımışlar.

Benim gözüme ve ruhuma, öldükten binlerce yıl sonra ışık vermeyi sürdüren kişiliklerden birisi: Lucretius (MÖ 95-55) olur.

Romalı olan şairimizin sadece 40 (kırk) yıl sürmüş olan ömründen sonraya kalan anıtsal bir kitabı bulunuyor.

Bunca yıl sonra ışığını sürdüren bu yapının adı: *De Rerum Natura*, yani “Evrenin Yapısı” oluyor.

İki bin küsur yıl önce yazılmış bu kitap altı cilt ve 7400 dizeden oluşan bir şiir hazinesidir.

Ta o eski zamandan kalma bir şiir hazinesidir ama, bu şiirler dünya gerçeklerine ters düşmez. Bu satırlar sevgili bildiğinin dizlerine, ayaklarına kapanan divan edebiyatı yaltaklanma dizelerine benzemez.

Şiirin de aslında ve mutlaka bir yazı ile toplumu aydınlatma amacıyla ışık vermesi gerekir. Hele iki binyıl önce kısacık bir ömürde (sadece 40 yıl) ve sabırlı bir özveri hazinesiyle yapılması, şairi olan Lucretius'a övgü, saygı ve hatta sevgiye değer.

Kendimi tutarak ve kişisel övgülerime ara vererek Lucretius'un hazineye nasıl başladığına göz atalım:

“Başlayacağım işe. Sana atomları açıklayacağım ki / Doğa her şeyi onlarla yaratır, besler onlarla / Ayrıştırır tükenince – onlara hammadde, ya da / Genellikle gövdeler derim, yerine göre / Nesnelerin tohumları diye de adlandıracağım; / İlksel tozanlar da diyebilirim. Çünkü önce / Onlar vardır, her şey onlardan oluşur aslında.”

Bir şiir hazinesinin daha birinci satırında, daha iki binyıl önce atom sözcüğünün kullanılması, daha kimse atomun ne olduğunu bilmezken, hem de bir şiirde kullanılması bana hep heyecan verdi... Şimdi de veriyor... Belli değil mi?

Bilimsel gerçeklere şair hayal gücü ile ulaşılması beni hayranlıkla göklere uçuruyor. Lucretius'un iki satırı daha var ki, şiir sanatında kimya biliminin yüzyıllar sonra ulaştığı gerçeği anlatıyor.

Diyordu ki:

“Yani hiçbir varlık hiçliğe dönüşemez, / Kendini oluşturan öğelere ayrışır yalnızca.”

Şair beni bir kez daha şaşırtıyor. Çünkü dünya kimya bilimi öncüsü Lavoisier'dir. Onun adıyla anılan kanuna göre: “Hiçbir şey varken yok olmaz, yok iken var olmaz!”

Şaşırmak istemiyorum ama, yine de şaşıyorum. Çağımızdan iki yüzyıl öncesinden beri okullarda öğretilen Lavoisier kimya kanununu, iki binyıl önce bir şairin dile getirmiş olması beni şaşırtıyor. Yine de dünyamıza hemen dönebilmenin çaresini günlük gazetelerimize göz atarak buluyorum.

Lucretius eserini dilimize kazandırmış olan İyi Şeyler Yayınevi'ne, başındaki Prof. Cevat Çapan'a, çevirenler Tomris ve Turgut Uyar'a minnetlerimi belirtmeden duramıyorum.

4.3. Şiirin Öncülüğü

Şiir sanatı çok eski zamanlardan beri insanlara ışık tutmuş... Yoğun ve kısa bir anlatım biçimi olan bu edebiyat türü çekingen okurları bile kaçırıyor. Çok sayfalı yazılardan alınan izlenim, insanların ruhu ve kafasına şirirler kapıyı çalmadan bile giriveriyor. Hatta kilitlenmiş kapılardan bile geçiriyor.

İnsan uygarlığını uyandıran, geliştiren kaldıraçların başında “yazı” buluşu geliyor. Bu insan buluşu marifeti geliştiren insan gruplarının öncüsü: Sümerler oluyor. Tarih de çok önemli: Zamanımızda 7000 (yedi bin) yıl kadar önce.

Şiirin başlangıcı belki mağara dönemi çağları olabilir ama, ilk yazılı örneklerin ortaya çıkışı günümüzden yaklaşık 4000 (dört bin) yıl önce... Bilinen ilk örnek: *Gilgameş Destanı*.

Ünlü düşünürler (filozoflar) son yüzyılların adları ama, insanlar ruhsal değerler üzerinde düşünce üretmeye, binlerce yıl önce başlamışlar. *Gilgameş Destanı*'nda diyorlar ki:

“Kurduğumuz ev sonsuz mu ki? / Yaptığımız anlaşmalar yürürlükte midir sonsuz? / Hiçbir zaman hiçbir şey

kalıcı olmamıştır. / Birbirine ne kadar benzer uyuyanlarla ölüler.”

İster eski, ister yeni şiirin en vurucu yanı yürek oynatması olur. Eklemek zorundayız ki böylesi durumlarda yürek yalnız kalmaz. Beyin de mutlaka olaya karışıverir.

Aynı *Gilgameş Destanı*, yalnız kendi çağına değil, günümüze kadar bütün kuşaklara değerli akıllar verir:

“Ülkede sonsuz sürüp gider mi nefret!”

Ey 20. ve 21. yüzyıl insanları!.. Hele politikacılar!

İnsancıl gerçekler binlerce yıldır hiç değişmiyor.

Uçağa binen politikacının kafası, eşeğe binen politikacıdan daha hızlı çalışmıyor.

4.4. Bedri Reis

Unutamadığım insanlarımızdan biri de Bedri Rahmi Eyüboğlu oluyor.

Yarım yüzyıl önce benim mimar olarak dekore ettiğim banka şubesi duvarlarına Bedri Reis resim yapardı. Acıyorum, ne o duvarlar kaldı, ne de o resimler.

Bedri Reis, benden az bir yıl önce dünyaya gelmişti. Müstesna bir ressam, resimleri gibi şiirler de yazan bir şairdi. Sevilen bir kişiydi, dostları da çoktu... Fransa’da bile...

Günün birinde Parisli bir Fransız arkadaşı Bedri Reis’e mektup yazarak bir ricada bulunuyor. Kendi yetişkin kızının o yaz İstanbul’a gelerek iki hafta kalacağını bildiriyor. Ricası da kızı için o tarihte, ille de Boğaziçi kıyılarında bir otel odası bulunması... Fiyatının da bir öğrenci bütçesine elverişli olması.

İyiliksever Bedri Reis, o zor sığıldığı Volkswagen kaplumbağa otomobiline atlayarak yola çıkıyor. Pahalı

oteller söz konusu değil... Bütün Boğaziçi'nde uygun şartta bir otel bulmak için saatlerce uğraşılıyor.

Umutları tükenecek gibi olurken birdenbire görünüşü uygun gözüken bir otelden içeri girerek durumu anlatıyor ve oda istiyor.

Otel kâtibi kendisini kabaca reddediyor. Oysa Reis'in son umudu bu otelde yer bulmak... Asılıyor da asılıyor.

Otel kâtibi sonunda isyan ediyor: "Anlamadın mı hâlâ be!.. Burası o biçim otel!"

İçimiz sıkıldıkça Bedri Reis'e bu olayı anlattırır, kahkahayı basardık. Meraktayım: Şimdi Boğaziçi'nde hâlâ böyle hayırlı kuruluşlar yaşamakta mı diye?..

4.5. Dünya Değişmiyor

Alman edebiyat kişiliklerinden en ünlü birisi, Goethe daha yıllarca önce diyordu ki:

Yazarların okuyanlarla ilişkisi tiyatro sahnesinde olduğu gibi olamıyor da, bu uzaklık ancak kitap fuarlarında bir derece azaltılıyor.

“Gitgide daha iyi anlıyorum ki şiir, bütün insanlığın ortak malıdır. Ulusal edebiyat deyimi artık fazla anlam taşımıyor. Dünya edebiyat çağı açılmak üzeredir, herkes bunu hızlandırmak uğrunda çalışmalıdır.”

Şimdi artık bu düşünce üzerinden yaklaşık iki yüzyıl geçtikten, üstelik bu gerçek, dünyada yaygın olarak anlaşıldıktan sonra bu görüşün ne denli uzağı görüş olduğu çok daha iyi anlaşılıyor. Üstelik o çağların ünlü bir “Alman”ı tarafından...

Bitmedi: Daha o zaman yalnız şiir içinmiş gibi söylenen bu sözlerin tüm edebiyat için daha da geçerli olduğu gerçeği şimdi büsbütün kolay anlaşılıyor mu?

Yine bitmedi: Uygar tüm yaşam biçimleri de artık “uluslararası benzeşir” olmadı mı?

Konunun “yaydıkça” sonu gelmeyecek... Edebiyat sınırı içine çeksek bile şaşırtıcı örnekler kendiliğinden ve birdenbire fışkırıyor... İşte bir şiir:

“Çoluk çocuğumuzu, evimizi barkımızı / Koruması gerekenler diyor ki: / Hadi gidelim, çalıp çırpalım! / Dürüst kişiler kan ağlıyor, ülkenin durumuna.”

Şair, benzer bir görüş biçimini belirttiği eserini, coşku ile sürdürüyor... Ufacık bir alıntı daha yapmaktan, kaçınmıyorum:

“Dört bucağa yayılmış kötü kişiler / Yalınayak başı kabak birtakım adamlar / Servet içinde yürüyor şimdi / Duygulu insanlar hıçkırırken / Umursamazların kılı kıpırdamıyor. / Bir zamanlar kendisine tabut alamayanlar / Türbe sahibi oluverdi.”

Bu satırları okuyanlar lütfen heyecanlanmasın!..

Bu şiir zamanımızdan 4000 (evet dört bin) yıl önce, yani 40 yüzyıl önce, tarihin derinliklerinden fışkırıyor. Bana (yalnız bana mı acaba?) şaşkınlık veren yanı, günümüz dünya toplumlarını (biz hariç) ne denli doğru ve şiirsel anlatır olması...

Kitabın adı: *Eski Uygarlıkların Şiirleri*. Derleyen ve dilimize kazandıran: Talat Sait Halman... T. İş Bankası Kültür Yayınları dizisinden.

Bu kitaptan öğrendiğim çok konu bulunuyor.

Dünyamız, “uygarlık” adı taktığımız görkemli yeniliklere de karşın, hiç ama hiç değişmemiş... Çünkü insanlar hiç değişmiyor. Akıl, vicdan ve ahlak, tıpkı binlerce yıl önceki gibi... Tıpkısının aynısı.

Çünkü insan kafası ve ruhu, binlerce, on binlerce yıl aynı kalmış. Otomobile, uçağa binen insanın akli ve vicdanı, eşeğe binenden daha çok ve hızlı çalışmıyor sonucunu çıkarıyorum. Bu sonuç da bana işkence oluyor.

4.6. İnsanlar Değişmez

İnsanların değiştiği falan yok! Hele “kara sevda” on binlerce yıldır aynı... Yunanlı şair Asklepiades’in 2300 (iki bin üç yüz) yıl önce yazdığı şiirin yaşlandığı düşünülemez. Sevdayı ne güzel anlatıyor:

“Allak bullak ediyor beni / Didime’nin güzelliği. / Eriyorum bitiyorum Didime diye. / Karaymış. Karaysa kara. / Kömür kara değil mi sanki? / Kömür tutuşmayagörsün, / Güller gibi ışıldar.”

Bu örnek Batı’dan idi. Hemen bir örnek de Doğu’dan sunalım ki 1500 (bin beş yüz) yıldır dünyada hiçbir ciddi konunun değişmediği görülsün. Adı bilinmeyen bir Japon şairi “Buluşmamız” şiirinde diyor ki:

“Gökyüzü-yeryüzü / Ancak bu ikisi yok olursa / Biz ikimiz, sen ve ben / Buluşamayacağız.”

Güneş sistemi, hatta uzay hakkında hiçbir bilgiye ulaşılmamış iken, şair gökyüzünü zorlamaktan vazgeçmiyor.

Gezi anılarımı bunca yıl sonra hâlâ övgü ve sevgi ile koruduğum Çin ülkesinden bir şiiri zevkle anacağım. 1500

Yine bir kıtap fuarı yemeği ve Besim Dalgıç, I urhan Gunay, Fethi Naci ve Balıkçı Nuri ile birlikte.

(bin beş yüz) yıl öncesinin şairi Tao Yuan Ming, ender rastlanan bir davranış içinde “ölüm” ile dalga geçiyor. Bu şiiri neden önemsediyimi özellikle son satırında göreceksiniz.

“Ne doğruyu biliyorum artık, ne eğriyi. / Bin yıl geçip gidince kim hatırlar / Bugünün görkemini, bugünün düşüklüğünü! / Keşke hayattayken, bol bol içseymişim.”

Çin, kadim insan uygarlıklarının en eski ve öncekilerinden biridir, ne iyi!

Bir de kuzey kutbu yönünde uzanırsak, yine sevineceğiz. Sunacak olduğumuz şiir bir Eskimo şairinden “Utilak’ın Türküsü”:

“Sevinç içindeyim ne güzel / Çevrem baştan başa buz, ne güzel / Sevinç içindeyim ne güzel / Ülkem çamur deryası, o da güzel! / Sevinç içindeyim ne güzel! / Ne zaman bitecek bu? Ne güzel / Yoruldum uyanık beklemekten. / Bu da güzel.”

İşte yaşama işkencesinden(!) bile iyimser şiirler çıkabileceğini kanıtlayan bu örnek için de Talat Sait Halman'a yine teşekkürler.

4.7. Yeni Bir Kitap

Deliliğin bir türü benim bu yaptığım... Nedeni şimdi kolayca anlaşılacak.

Bugün günlerden pazartesi... Yeni çıkan bir kitabım bana öğle zamanı ulaştı. Önemli bir andır bu!.. Yeni çıkan bir kitabın yazarının eline ulaşması, yürek oynatan dakikaların (sonra da saatlerin) yaşanmasıdır.

O kitap ele alınır, meraklı gülümsemelerle, okşanır durulur. Kapağın önü arkası, uzun uzun seyredilir. Sayfalar önce hızla sonra da rastgele orasından burasından “gagalama” türü, sanki okunur. Fotoğraflara bakılır.

Sanki hepsi yeni görülmüş gibi!

Bu davranışlarda sanki hafiflikler (biraz hafiften de olsa) yok mudur?.. Olsun varsın!

Bu dakikalar, uzun yıllar (hatta benim gibi epeyce uzun yıllar) yaşamış birisinin, yine çocuklaştığı (biraz da olsa) mutlu dakikalardır.

Bir kitap da, sanki bir çocuk gibi, doğmuş, yaşama-ya başlamıştır.

Bu dakikalardan sonra, o akşam mı o hafta mı, o ay mı, ama mutlaka zaman uykusuna dalmadan yeni bir kitaba başlanır.

Ya başlamayanın hali ne olur?

Bilmiyorum ki!

BEŞİNCİ BÖLÜM
Cennet Haberleri

*Dünyada iki koca kıtanın tek bir fotoğrafa girdiği tek mustesna yer
İstanbul Boğazı'nda, çiçeklerine kendi baktığım balkon manzarasında.*

5.1. Âdem ile Havva

Öyle anlatılır ya! İlk insan ve ilk erkek Âdem Baba, dünyaya gelişinde yapayalnızdı, o dönemde dünya düpedüz bir cennet idi. Çünkü dünyada henüz insan yaşamıyordu.

Bütün dünya onundu ama bu mülkiyet hiçbir işe yaramıyordu ki!.. Onun olsa ne olurdu? Olmasa ne olurdu? Zaten geçim sıkıntısı da Âdem Baba'nın tüm yaşamında bildiği ve kavradığı bir konu olmamıştı... Cahil-di zavallı!

Her ne kadar Âdem Baba dünyada yalnız iken sıkıntılar çekmeye başladı ise de, o dönemde hazret, neden mutlu olmayışını anlayacak bilgi ve deneyime sahip değildi.

Efsanelere göre Âdem Baba, o yalnız yaşadığı dünyada bir sabah göğsünde acı veren sızlamalar duyarak uyanırdı. Bu sızı kendisinin bir kaburga kemiğinin malzeme olarak kullanılması yüzündendir. Havva Ana bu kemik kullanılarak yaratıldığı için Âdem Baba'nın göğsü sızlıyordu.

Bu sızı birdenbire yok oluverdi. Çünkü Âdem Baba o anda Havva Ana'yı görüvermişti. Ömründe hiç hamım görmemişti ama, o "erkek" idi, aptal değildi... Havva Ana'ya bir anda hayran olabilme yeteneği vardı.

Herkes bilir ama, biz yine de ihtiyatlı olalım... O zamanda insan icadı olan tekstil endüstrisi henüz kurulmamıştı.

Havva Ana çırılçıplaktı.

Sonuç: Âdem Baba bir anda aşk ateşine düşüvermişti.

Deneyimleri yoktu ama, cahildiler falan ama, ne yapacakları bilgisi yaradılışlarında vardı.

Birbirlerine yaklaşmaları yetti.

O uçsuz bucaksız cennette hepsi hepsi iki kişi idiler.

Orası cennet idi. Geçim sıkıntısı söz konusu değildi.

Elini uzatan doyacak kadar meyve koparıyordu.

Çalışmak mı? Ne demek olduğunu hiç bilmiyorlardı ki.

Çeşidi az, ama sınırsız derecede zevkli eğlencelerinden biri saklambaç oynamaktı. Saklanan kendisini ne denli başarıyla gizlerse, bulmak o denli zevkli oluyordu. Birbirine yaklaştıklarında sanki neredeyse kıvılcımlar çıkardı.

Onların ne derece zevkli bir yaşam sürmekte olduklarını biz ancak bugün nasıl yaşadığımızı düşünerek anlayabiliriz.

Öyle ya!

Şehirler yok! Binalar, yollar yok! Taşıt yok! Market yok! Elektrik, su derdi yok! İşe gitmek yok!

Siyasal parti yok! Politikacı yok! Seçim yok!

Daha temiz bir dünya mı olur?

İkisi de gerçekten, cennette yaşamakta idiler.

Ama ne de olsa “insan” idiler.

Anlamadılar ki...

5.2. Gölgeler Başlıyor

Dünyanın ilk erkeği ve ilk hanımı olan Âdem ile Havva'nın cennette yalnız ve mutlu yaşadıkları bir dönemdi. Bir akşam yemeklerini yemiş, bir türlü doyamadıkları sevimlilerine kısa bir süre ara vermişlerdi.

Kendi besteleri olan aşk şarkıları mırıldandıkları bir sırada Havva sanki birdenbire aklına gelmiş gibi sorar:

“Âdem! Beni seviyor musun?”

İşte o anda Âdem, dünya tarihinin ilk delirmesini, aklın baştan gidişini sergiler ve bağırmaya başlar:

“Ya kimi seveceğim ben be!.. Kimi seveceğim?..”

Bu sahne dünya hanımlarının dünya erkeklerini çıldırtmasının ilk tiyatro sahnesi olarak tarihe geçer.

Bu dünyanın, bu evrenin planlanması böyle!.. Her olayın, her işin bir sonu gelecek, benzeyen benzemeyen yeni bir dönem başlayacak.

Âdem ile Havva yuvası da öyle oldu. Bu mutlu dönemi gölgeleyen yenilikler peydahlanarak.

Hiç de böyle bir alışkanlığı yok iken Âdem Baba, bazı geceler yuvalarına geç gelmeye başladı. Hatta her geç gelişinde, Havva Ana'nın neden doğduğunu hiç anlamadığı tuhafıklar yapıyordu. Havva bu değişikliğin neden doğmuş olduğunu hiç anlamıyordu ki... (araya girip açıklayalım: Sarhoş oluyordu).

Bir söyleşi masası kenarında Hasan Pulur ve Haslet Soyöz ile birlikte.

Üstelik Âdem Baba bu gelişlerinin ertesi günü sabahları zamanında uyanmıyor, ikindi zamanına kadar kendine gelemiyordu.

Dünyada yaşayan ilk iki kişi idiler falan ama, ne olursa olsun, insan yaşamı başlamıştı. İnsanlar yaşamaya başlar başlamaz, istisnası olmadan bütün huyların patlak vermesinden kaçınılmazdı.

Ne oldu ki?.. Havva Ana'da kıskançlık nöbetleri başladı.

Âdem Baba'nın kendisine ihanet ettiği kuşkusu Havva Ana'nın yüreğini yakmaya başladı.

Tahkikat(!) yapmak zorunlu oldu... Nasıl yapacaktı? Âdem'in peşine hafiye takamazdı ya?

Ama o, hanım idi. Dünyadaki birinci bile olsa, gerçeği nasıl öğreneceğini bilirdi... Yine bir gece sabaha karşı yuvaya dönen Âdem'in gelmesini, gelir gelmez kafayı vurup sızmasını, artık hiçbir şeyi anlamaz olacağı, kafası çalışmaz halini bekledi.. Ne mi yaptı?

Âdem'in kaburga kemiklerini saydı.

İTÜ Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi'nde yarım yüzyıl önce öğrencilerim olmuş meslektaşlarım Suavi ve Oktay ile.

5.3. Ayrılma

Âdem Baba ile Havva Ana dünyamızda tam olarak ne zaman yaşamış, bilinmez. Sonunda cennetten birlikte kovuldular. Nedeni de “yasak meyve” yemeleri olur. Sanırım ki bu olay, dünyada yasak delinmesinin ilk örneğidir.

İnsan huylarının ilk ortaya çıkışlarından birisi işte bu yasak meyve anlatımıyla hikâye edilir. Âdem ile Havva sahip oldukları bütün cennette sonsuz değişkenlik, miktar ve lezzette meyve var iken, ille de yasak olan tek meyveyi yeme hevesinden kendilerini kurtaramazlar.

Âdem, Batı edebiyatında, bazı başka ülkeler edebiyatında olduğu gibi saygıyla anılmaz. Buna karşın, yasak meyve yeme suçundan doğan vicdan azabı nedeniyle hoş görülür. Adının anılmasından vazgeçilmemiş olması, bu yüzdendir.

Hristiyan kaynaklarına göre yasak meyveyi yiyen Âdem, ceza olarak Şeytan Adası’na sürgün edilir. Ama asıl ceza, Havva’nın Âdem’den koparılarak başka bir yere sürülmesidir.

Bizim halk geleneklerimizde Âdem genellikle yoksulluk simgesi gibi anılır. “Âdem Baba” kılığı sözleriyle de benzer anlam kastedilir.

“Beni Âdem” sözleriyle tüm insanlar anlatılmak istenir.

Hatta bir halk tekerlememiz aynı sözcüklerle şaka yapar:

“İnsanlık kalmadı beni Âdem’de / Annemi öptüler Acıbademde” diyerek halk ağzıyla yürek açılır.

5.4. Hazreti Nuh

Nuh’un gemisi yüzyıllardır insanların aklın ve hayal güçlerini geliştirme sahnesi olarak kullanılıyor. Doğru da

oluyor, çünkü gerçekte zaten var olmayan bir yakıştırma ya! Tüm palavralar için elverişli bir sahne olabiliyor.

Bu gemiye her canlı cinsinden bir çift alınıyor ki, dünya yaşamı tufandan sonra da sürüp gidebilsin. Bu hurafeye inanmak ya da inanmamak aklını çalıştıranlarla, çalıştırmayanlar için farklı sonuçlar çıkarıyor. Hele çocuklar tüm olayların masal yanlarını ayırıp kenara koymayı biliyorlar. Küçük oğlan çocukları gerçeklerden koparmak olanak dışında kalıyor.

Öğretmen hemen sınıfta soruyor: “Nuh’un gemisine her canlı türünden insanlar dahil, neden sadece bir çift alındığını bilen var mı?” Hınzır küçük oğlan biliyor:

“Yavruları leyleklerin getirdiğine inanılmıyordu da ondan...”

5.5. Söylenti Çıkınca

Edebiyatın, tiyatronun bir bölümü olamayacak işleri anlatır ki, insanlar zihinlerini çalıştırsınlar... Böylece gerçeklere belki de daha kolay varabilsinler diye.

Bir Hristiyan köyünde zavallı bir dilsiz kızın günün birinde gebe kalması herkesi şaşkınlığa düşürmesin mi?.. Üstelik bu marifeti köyün saygıdeğer genç papazının yaptığı dedikodusu yayılmasın mı?

Bu yüzden bütün ömrünü sıkıntı ile dolu olarak geçiren papaz, eceli gelip öbür dünyaya gidince ille de Tanrı huzuruna çıkmakta direniyor, çıkınca da yakınıyor:

“Ey ulu Tanrım! Benim gibi bir kulunun durumunu doğru bildiğin halde, nasıl olup da bu söylentinin uydurma olduğunu bu insanlara anlatmadın?”

Tanrı açkılıyor:

“Benim sana yardımcı olmam mümkün değildi. Çünkü ben kendim bu insanları iki bin yıldır İsa’nın annesi

Meryem ile aramda hiçbir yakınlaşma olmadığını anlatamadım.”

5.6. Kafa Kendi Gezer

Kafa diye özetlediğimiz insan organı kendi kendine gezmeye çıkıyor. Hiç kimse kendi kafasını içerik ve zaman açısından kendi istediği gibi yönlendiremiyor.

Kafa gezdirmek diye özetlediğimiz bir huyumuz bulunuyor. Kafa bizi bırakıp, kendi kendine gezilere çıkıyor.

Kafadaki düşünce dizileri, öyle gerdanlıklardaki birbirine benzeyen boncuklar gibi sıralanmıyor. Araya başka biçim ve renklerde farklılıklar giriyor, birden şaşkınlık yaratıyor.

Geçen gün bir vatandaş gibi uslu uslu demokrasimizi düşünürken, aklıma birdenbire Finlandiya parlamentosu gelivermesin mi? O parlamento üyelerinin yüzde 30 (evet otuz) kadarının hanım üyeler olduğu aklıma gelivermesin mi?

Peşinden hemen bizim Büyük Millet Meclisi'ndeki hanım üyeleri anmaya başlamadım mı?

Fin parlamentosu oranı bizde de geçerli olsaydı en az 200 (evet iki yüz) hanım milletvekilimiz olması gerekmez mi idi? Yanlış bilmiyorsam bizde yaklaşık 15-20 hanım milletvekili olduğu gerçek değil mi?

Kafa bu!.. Nereye pencere açacağı, bilinmez ki!.. Derken birdenbire dünya tarihinin en ünlü hanımlarından Brigitte Bardot aklıma geliverdi. Peşinden de bir masal... Üzülerken şimdiki gençlere açıklamak zorundayım ki, Brigitte dünyanın en güzel hanımlarından biriydi. Bir bakışı, bir edası, hele bir yürüyüşü vardı ki, erkekleri çileden çıkarırdı.

Şöyle hoş bir masal anlatılır: Brigitte yaşamaya veda edip öbür dünyaya gidiyor. Özel muamele yapılacak ya, kendisini Hazreti İsa karşılıyor.

İstisna yok, ayrıcalık yok ya! Brigitte de Sırat Köprüsü'nü tek başına ve yürüyerek geçecek. Günahı yoksa düşmeyecek, varsa köprü altındaki ateşlere düşecek.

Brigitte köprü'nün başına gelmiş, düşme korkuları içinde titreyip duruyor. Hazreti İsa kendisine: "Korkma evladım! Günahı olmadığına inanan her kişi bu köprüden korkmadan geçer... Yürü lütfen! Korkma! Ben de peşinden geliyorum..."

Brigitte önde, Hazreti İsa arkada, yürüyüş başlıyor. Elbet Brigitte yine, o belinin altı başka üstü başka, müthiş baştan çıkarıcı yürüyüşü ile önden gitmekte...

Biraz sonra birisi birdenbire aşağıya düşüveriyor.

Düşen de Brigitte'in peşinden yürüyen Hazreti İsa oluyor elbet.

5.7. Görev Nasıl Yapılır?

Sadece beş on sözcükle anlatılan öyle görüşler bulunuyor ki, içine dünyalar sığar.

Kafamıza da sığarsa.

İşte bir örnek: "Büyük halk kitleleri ahlakı önemsemez. İnançlar onlara rahat gelir." (Weber)

Şu anda ben ne mi yapıyorum? Bu görüşü kafama sığdırmaya çalışıyorum... Sığınıyor.

Hemen aklıma gelen bir düşüncem şöyle: Dünya demokrasileri de böylesi bir rahatlığa yaslanıp uykuya dalmaktan kaçınmaz ise eğer, çoğunluklara başkalarının yol göstermesi tehlikesinden kaçınılıyor demektir.

Bir başka toplum tehlikesi daha, çok haklı olarak şöyle özetleniyor: "Ahlak düştükçe pasif çekingenlik artar." (Hebbel)

Çok genç yaşlarda yapı yeri hazırlığının ilk işi çadır kurmak olurdu. Bu da Anadolu'nun dibindeki Hakkari'den bir anı, yıl 1946.

Öyle ya ortalığı şirretler doldurmuştur.

Ulusal alışkanlığımızdır: Çok yoğun ve doğru görüşlere “demir leblebi” sözcüklerini yakıştırırız! Bir örnek de bu işte... Nasıl mı? “Demir leblebi” gibi... İyi yutulmazsa, dışarıda kalır.

Bir toplumu tehlikeye düşürecek en önemli gevşemelerin başında aydın kişilerin umursamazlığı gelir. İşte bizi de tehlikeye sokmakta olan ruhsal toplum hastalıklarımızın başında, adını aydın kişiler diye önemsemediğimiz kesimin toplumdan kopacak kadar uzak olması geliyor.

Bu kişilerin kimler olduğunu en parlak biçimde yine Dante anlatır. Hangi eserinde mi?.. Elbet *İlahi Komedya*’nın “Cehennem” bölümünde.

Anlatılan bu cehennemin kapısında bir uyarı levhası asılmaktadır. Üzerindeki yazı şöyledir:

“İçeri girenler! Dışarıda bırakın her umudu!”

Kapı önünde bekleyenler büsbütün titremeye başlarlar. Zaten kapının öbür tarafından yürek yakan feryatlar duyulmaktadır.

Kapıda korkuyla bekleyenlerden birisi, trafiği yöneten cehennem rehberine sorar:

“Hocam! Nedir bu karanlıkta duyduğum sesler?.. Kimdir böylesine azap çeken insanlar?”

Rehber açıklar:

“Bahtsız ruhların perişan halidir bu!

O ruhlar ki dünyada gamsız yaşadılar.

Ne günah ne de sevap işlediler.”

İşte bizim de ülkemizde “aydın kişi” diye tabela asarak ayırdığımız insanların hali budur.

Sesleri çıkmıyor, tıpkı Dante’nin cehennem kapısında bekleyenler gibi...

Bilmem kaç yılda bir seçim günü giyinip, taranıp seçim sandığına giderek oy verince, vatandaşlık görevini yapıp bitirdiğini sananlar gibi... Böylece vicdanlarını sanki çamaşır makinesinde yıkayıp temizlediğini sananlar gibi.

Yaşadıkları tüm yılların bütün 365 günü sürekli vatandaşlık görevi yapmayan tüm umursamazlar gibi.. (Ben dahil!)

ALTINCI BÖLÜM

Demlenme

Beşiktaş'ta çarşı içindeki Beşiktaş Balık Restoran sahibi Turgut Vidinli mühendislik diploması alır almaz hemen peşinden meyhane açan ve mükemmel işleten akıllı bir adamdır.

6.1. Rakı Ne Ola ki?

Bir konuşmacı ilk olarak dinleyicileri inandırmak için çare arar. Yanlış değildir, hatta gereklidir bile... Dinleyecek olanların önce ilgisini çekmek, elbet bir konuşmacının ilk görevidir.

Bu yöndeki ilk tuzaklardan biri söze yabancı dilden özdeyişlerle başlamaktır. Bildiğimiz aydın kişiler söze Latince özdeyişlerle başlar. Politika şaklabanları ise, sanırım Arapça ile tuzak kurarlar.

Ben de aynı yoldan giderek içki ile ilgili konuya Latince bir özdeyişi anarak gireceğim. Sadece üç sözcük ile yapılan parlak uyarı, içilecek miktar konusundaki özetir.

Denmektedir ki: “Dosis facit venenum!” yani: “Zehiri miktar doğurur.”

Ömrüm boyu yazılı ve sözlü olarak pek çok sayıda uyarı ile karşılaştım... Ancak bu denli kısa ve güçlü bir uyarıya rastlamadım.

Bu kısacık üç sözcüğü üşengeç davranışlarla, iyice anlamadan geçiştirmek pek yanlış olur.

Gerçekten de miktarı abartılan, hatta azdırılan her madde, özellikle yiyecek ve içecek ise tehlike oluşturur. Su dediğimiz o masum maddenin bile ölçüsüz içilmesi ile idam hükmü bile infaz edilmesi örneği unutulamaz (Çin’de uygulanır idi eskiden).

Damıtılarak elde edilen bütün dünya içkilerinin içediği alkol, kimya dilinde birbirinin tıpatıp aynısı olan etil alkoldür.

Ancak bütün dünya içkileri tıpatıp aynı kimya formülü ile üretildikleri halde, sanki birbirine hiç benzemezmiş etkisi yaparlar. Sanki birbirinden çok farklı imiş gibi izlenim verirler.

Açık söylersek hepsi tıpatıp aynı kimyasal karışım ve tipte alkollü içeceklerdir.

Ancak birisine alışmış olan demcinin ötekilerden tedirgin olmasının ana ve tek nedeni lezzet, koku ve çeşni alışkanlığıdır.

Votka, viski ve elbet rakı alışkanlığı olan tüm demciler, transfer geçici de olsa, ürker ve yadırgarlar. Hele en zor yaklaşılan madde, rakıdaki anasonun lezzet ve kokusudur.

Her anlamın (her zıkkımın) Latincesi vardır da, rakının Latincesi yoktur. O dilden karşılığı olan tek rakı maddesi anason olup, Latincesi: “Pimpinella Anisum”dur.

Üstelik bu zavallı masum madde, bitkisel ilaç olarak sindirim bozukluğuna iyi gelir, alkolle karışmadıkça... Beyaz tüylü anason meyveleri uçucu bir yağ da içerir. İştah ilacı olarak çocuklar için kullanılır.

Ancak bu iştah, kıdemli rakı demcilerinin göbek hammalları olarak şişmanlaması sonucunu da doğurur.

6.2. Beykoz Kıyısında

Vahdeddin’in hâlâ Osmanlı padişahı olduğu zamanlardan beri yaşadığım (1921) bu dünyanın zevkine varmaya ben hâlâ doyamadım.

Elbet yalnız zevkine değil... Üzüntü ve kahırlarını da çekmeye... Bize “keyiflere koşmak, kahırlardan kaçmak” öğretilmedi... Bizim “Narlıkapı terbiyesi” böyleydi.

Hangi çevrelerde mi yaşadım?.. Anlatmayı bir kenara bırakıp yalnız adlarını saymaya kalkışsam sayfalara sığmaz. Acı-tatlı, iyi-kötü topunu birden aynı saygıyla, aynı minnet ve sevgiyle anmaktayım... Bu yaşta.

Biz eski yıllarda Beykoz kıyılarında Kamil'in Yeri'ne giderdik. Dadanmış olduğumuz bir meyhane idi.

Akşam saatleri gece ilerleyince, biz de gündüz zamanı asık suratlarından vazgeçince, meyhaneye bir kemancı gelirdi. Çelebi bir kişiydi, efendi adamdı. Keman çalar, şarkı söylerdi, biz de kemancımız Muhlis Bey'le birlikte coşar, şarkı söylerdik. Biz onunla birlikte nasıl coşarsak, o da bizimle birlikte coşardı.

Bir gece zaman iyice ilerleyince Muhlis Bey çok yoruldu. Kulağıma eğilip izin istedi ve vedalaştık.

Ertesi gün cumartesi oluyordu ve o yıllarda biz cumartesi öğle yemeklerinde saygıdeğer ve sevgili tıp profesörlerimizle birlikte olurduk... Müstesna dostum Prof. Dr. Tarık Minkari ile de elbet.

Boğaziçi Yeniköy Set Restoran'ın başarılı işletmecisi Ferda İşeri'nin babası bile benim dostum restorancı olurdu.

O cumartesi öğlende dostlarım da Beykoz'da Kâmil'in yerine gitmek istediler... Ben de uyudum. Yine bir akşam önceki masaya, hatta ben yine aynı iskemleye oturdum.

Bir süre sonra kemancımız Muhlis Bey de geldi. Beni yine aynı masada, aynı iskemlede görünce, şaşkınlıkla gözleri büyüyerek sordu:

“Abi, demek ki sen hâlâ eve gitmedin...”

6.3. Çiçek Pasajı'ndan

Çiçek Pasajı dahil “şişeli masa” sahnelerinden pek çok ders alınabilir... Ders almayı öğrenmiş kişiler ve kafalar olursa!

Bu masaların ilginç kişilerinden birisi pasajda meyhane sahibi Entelektüel Cavit olurdu. Ömrü boyu önce meyhane işçisi, sonra meyhane sahibi olan Cavit, tüm ömründe tek bir kadeh içki yudumlamamış birisiydi.

Lakabı “Entelektüel Cavit” idi. Ona bu lakabı takan ve yerleştiren kişi ise unutulmaz kişilik ve gazeteci Doğan Nadi olmuştu.

Bu mesleğin zorlukları olup olmadığını sorduğumda ise Cavit açık yürekli bir yanıt vermişti.

“Eğer bu mesleğe alıştıysan, hiçbir yanı zor gelmez. Çünkü artık o ekmeğini kazandığın mesleğin olmuştur.”

Cavit daha sonra yılların meslek deneyiminden çıkan sonuçları özetlemişti:

“Ben burada yıllarca çalıştıktan sonra –çok önemlidir– ‘Adem tanımının’ nasıl olabileceğini öğrendim. Ben kişiye kadehi masasının neresine koyacağından bile tanırım.”

Cavit, cuma günü öğle vakti işi bırakır, cuma namazına mutlak giderdi. Anlatırdı:

“Ben oruç da tutarım, namaz da kılarım. Ama kesinlikle din fanatığı değilim.”

Ben de demiştim ki:

“Bre Cavit! Sen içmez içirirsin! Bir ünlü politikacımız da tıpkı sana benzer... O da çalmaz çaldırır.”

İkimiz de adını ağzımıza almadan kimi düşünclüğü-müzü anlamış, kahaahayı basmıştık.

6.4. Tıp İlişkileri

Hangi işe veya konuya ne zaman başlandığı önemli-dir.

Hatta bazılarını unutmak bile yakışksız olur.

Ben gözlük takmaya 17 yaşında, lise öğrencisiyken baş-ladım. Sonra miyop olmanın gereksinmesi ortadan kal-kınca 26 yaşında gözlüğü çıkardım. Aradan yine yıllar geçti. Göz değışti, hipermetrop gözlüğü taktım.

Yine yıllar geçti, katarakt ameliyatı oldum. Kalın cam-lı gözlükleri artık kopamayacağını gibi taktım. Görebi-liyorum ya! Şikâyetim yok... O yeter.

Tıp bilimi ile yakın ilişkilerim ömür boyu sürdü gitti.

Bu ilişkinin bana mutluluk veren yanı, müstesna he-kim dostlarla kurduğum kişisel ilişkiler olur.

İşte bu nedenle iki akciğer kanseri ameliyatı olup, o hekim dostlarım tarafından kurtarıldığımı unutmuyorum.

6.5. Petersburg’da Yılbaşı

Yıllar önce bir yılbaşı gecesi kutlayacağız. Dostlarla da birlikte olmak için güzel bir fırsat... Bir arada olmak konusu çabuk çözüldü de, nerede olacağımız konusunda anlaşmak biraz uzadı. Sonunda hepiniz yılbaşı gecesini Rusya’nın Petersburg şehrinde kutlamak üzerinde anlaştık.

Petersburg (önceki Leningrad) ilginç bir şehir. Önün-de ve sonunda pek hoş şehir gezileri yaptık. Yılbaşı ge-

cesini ise, kaldığımız otelin 1500 (bin beş yüz) kişilik salonunda kutlamaktayız.

Bizim biraz ötemizde çok kalabalık (25 kişi kadar var) bir Rus ailesi yer alıyor. Oturuşları ve içme biçimleri çok ilginçti. Masa başkanı baba baştaki yerinde ağırbaşlılıkla oturuyor. Onun yanındaki görkemli bir semaverde çay pişiyor.

Dikkatimi çekti. Bir kadeh votka içen kişi gidip semaverden bir bardak çay dolduruyor ve içiyor... Ritüeli kiskanıyorum.

Sürekli gazete yazıları yazdığım bir dönemdi. Her şey çok dikkatle baktığım gibi, bu semaver trafiğini de dikkatle izliyorum.

Fazlaca halli bakışlarım babanın da dikkatini çekti. Elleri sallayarak beni buyur etti. Yanındaki kişiyi kaldırdığı iskemleye oturdum.

Bir sevimli rastlantı da olmasın mı? Baba İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlara yıllarca esir düşmüş eski bir asker değil mi? Kendisine zor kullanarak Almanca öğretilmiş değil mi?.. Böylece bir Türk ile bir Rus, Almanca anlaşıverdik.

Kendisine votka ve çay içiş biçimlerini beğendiğimi söyledim. O da böyle içiş seviyordu. Bana da birkaç votka ve birkaç çay sunuldu. Baba beni uyardı, "Ancak çaya kesinlikle şeker konmaz!"

Bu hoş sohbete veda ederek ayrıldım. Gece ilerledi. Herkes koştu. Uzun saatler geçtiğini bile anlayamadık.

Sabaha karşı baba ile bakışlarımız yine rastlaşıverdi. Yine el edip beni yanına çağırdı. Yine sohbet koyulaştırdık. Yine bir votka bir çay.

Derken ayağım yumuşak bir şeye dokundu. Ne olduğunu anlamak için masa örtüsünü kaldırıp altına baktım. Şaşırarak gördüm ki masanı altında bir adam baygın yatıyor.

Şaşkınlığım üzerine baba çok sade bir açıklama yaptı: “O hayvan çayları şekerli içti.”

6.6. İştah

Bazen kafama davetsiz konuklar izinsiz girer, yayılır durur. Kaldırıp hemen defedemem. Konuktur onlar!

Biraz önce aklıma taş gibi düşen sözcük “ıştah” oldu... Hoş geldi!.. Geldi ama, ne yapacağım ben bu konukla?.

Kolayı hemen anılar denizine dalarak karıştırmaya başlamak... Evet ama, bu girişin daha disiplinli, daha akıllıca bir yolu bulunamaz mı?

Söz aramızda hınzırca bir yol, kolayına kaçan bir dönemeç, sözlük açıp sözcüğün anlamını bulmak olabiliyor.

Sözcüklere bakmak bazen çare olabiliyor ama, bazen de işi karıştırıyor.

Görüyorum ki ilk sözlük anlamı “yeme isteği” oluyor. Ama anlatılanlar burada durmuyor. Daha karışıklık iki sü-

Yedikule Safa Restoran'ın işletmecisi Arif Kızıltay da dostlarımdan birisidir.

tun açıklama var. Bu zavallı sözcük geneleve düşmüş aile kızına döndürülmüş. Orasına burasına bin türlü anlam daha ilıştırılmış.

Biranlamı “kadına iştahla bakıyordu” olmuş (Vay ayı vay)... Peşinden işe felsefe de karıştırmesin mi?.. Filozof Spinoza’ya göre iştah “Ruhun hem ruh, hem beden olarak kendi varlığını göstermek için gösterdiği çaba” tarifi de gözüme girivermesin mi?

Öte yandan aşırı iştah olarak ipek böceklerinin dut yaprağı yeme alışkanlıkları gösterilmesin mi?

Daha aşağısı daha şaşırtıcı! Zihinsel iştahsızlık: “Ruhsal bozukluklara yanıt olarak gelişen ve az ya da çok beslenmeyi reddedişle belirginleşen davranış...” Biraz aşağısı şöyle bir açıklama ile sürüyor: “Zihinsel iştahsızlığın ruhgenetikselsel temele dayandığını ortaya çıkaran çözümsel kuram...”

Görüyorum ki biraz daha okursam, kafam büsbütün karışacak, eskiden bildiklerimi bile unutacağım.

İşte: Uslu ve masum bir okuma “iştah”ının nasıl hırpalandığına bir örnek...

Kadehe elimi uzatma “iştah”ı bile kalmıyor.

6.7. Anlamların Gerçeği

Sarhoş sözcüğü toplumumuzun bir bölümünde aşağılamak için kullanılır. Bu sözcüğü kullananların çoğu, sözcüğün nereden kaynaklandığını, ne anlama geldiğini bilmezler bile!

Bu sözcük “ser” ve “hoş” sözcüklerinin birleşmesinden doğar. Ser “baş” demektir, hoş ise “hoş” (güzel, iyi tatlı). Yani kısaca “başı hoş” kişi demektir. Bu sözcük aslında kibar ve ince bir övgüdür. Ne anlama geldiğini bilmeden kullananlar için ince ve edepli yakıştırmalar yapamam.

İçki alışkanlığı (sevgisi bile demiyorum) olan kişi, yaşamının bıkırtıcı tekdüzeliğinden kurtulmak gereksinmesi duyduğu için içer. O tekdüzelik düzeni her yaşanan gün kafasına, sanki hiçbir değişikliği olmayan davul tokmağı vuruşları gibi iner. Aynı yaşam biçimine üst üste on gün sabırla katlanan kişi, bu biçim 1000 (evet bin) gün sürerse bezer, yoldan çıkar.

Yine anlatmaya çalışacağım ki, suçlular neden hapsedilir?

Sürekli olarak aynı yaşam biçimine katlanmak zor, hatta uzarsa çok zor olduğu için.

Toplumumuzda alışılmış olan “sarhoş” sözcüğünün genellikle bir “aşağılama” niyetiyle kullanıldığı bellidir. Hele dünyanın ve uzayın tüm bilimsel gerçeklerine uzak ham kafalar tarafından bu niyetle kullanılması haksız da olmanın ötesinde bir ayıptır.

Hele “uzay gerçeği cahilleri” tarafından batırma niyetiyle kullanılması kara cahil pervasızlığıdır.

İçenlerin önemli bir bölümü, insanların bu hale getirdiği bu dünyaya katlanmak zor olduğu için içiyorlar. Ölçüsünü kaçıranlara özür aramıyorum. Ancak kendisini tutmasını bilen, kendisine hâkim olabilmeyi başaraabilen insanları, bu evren gerçekleri cahillerinin küçümsenmesine katlanamıyorum.

Uyansın gerçekleri ve ölçüsünü bilmeyenler!

İçenlerin önemli bir bölümü işte bu tipler dünyayı bu hale getirdiği için kahrolan kişilerdir. Değil özürleri, mazeretleri, sebepleri bile vardır.

Ölçüsünü kaçıranları elbet ben de övmüyorum. Hatta ayıplıyorum bile...

Ama hurafeye dayanan bahanelerle hiç içmemeyi aklına koyanlar, ancak cehennemlik kişilerin içebileceğini düşünenler var ya hani, onları kastediyorum.

Ben bu kişilerle içerken lusunu kaçıranları aynı kaba koyuyorum.

6.8. Duman Oluşum

Benim gibi uzun yaşamış kişiler başımızdan her geçeni “korkmadan-kaçmadan anlatabilsek” doğru ve iyi olacak... Olacak ama, anlatmıyorlar ki!

Bazı olayları anlatabilmenin zamanı sadece ileri yaşılar da geliyor sanki!.. Bu gibi olayların gizli kalması, anlatmayanı utançtan kurtarıyor sanki ama, o da doğru değil! Yanlışlar yürekle anlatılırsa, daha geç insanlara bir kurtuluş yaratma fırsatı verilecek belki... Değmez mi?

Ben de şimdi mrümdeki çeşitli yanlışlardan birini (yalnız birini) daha açıkça anlatacağım.

Bu arkadan vuran yanlışlardan birisi, sigara alışkanlığım oldu.

Ömrümde coşarak, elbet bu yüzden ölçüyü kaçırarak yaptığım çok iş oldu. Hepsini hemen sayacak değilim. İyileri de, kötüleri de geçmişimin listesine girdi.

Bu yazıda anlatabileceğim kötü huylarımdan birisi (hepsi bir sayıda değil), sigara alışkanlığım oldu.

Sigaraya alışmanın en tehlikeli yanları 20 yaşımdan öncedir. Ancak ben sigaraya bu tehlikenin geçtiğini sandığım yaşıta başladım.

Avunma areleri aramak?.. Başımıza açılmış ve açılacak dertlerden kurtaracağını sandığımız “kurtarma simitlerine” yapışmak, insan huy zayıflıklarının bir fışkırmasıdır.

Savaş yılları içindeydik. Çok zor şartlar içinde yaşıdığımızı sanıyorduk. Tüm zorluklar içinde olmaya karşın, mimarlık ğrencisi olarak ırpınırcasına çalışıyorduk.

Bu kadar anlatımı yeter bularak diyeceğim ki, bu ağır şartlar içinde ucuz çareler aramaktan da kaınmıyorduk.

Bu içi kof çarelerden birisi, sigaraya alışmak oldu. Üstelik en tehlikeli dönem olan lise öğrenciliğimden sonra... Hem de 20 yaşında, 1941 yılında.

Aradan 30 yıl geçtikten sonra, tam 50 yaşımı bitirdiğim gece sigarayı bıraktım (1971, 17 Haziran).

Başlayışım kafamı kullanmadan, bırakışım kafamı kullanarak oldu.

Hemen çıkan hayırlı sonuçları atlayalım. Ama bıraktıktan 21 (evet yirmi bir) yıl sonra, sigara içtiğim yılların etkisiyle tutulduğum akciğer kanseri ameliyatını atlayamam. Aradan beş yıl geçtikten sonra yine aynı sebeple, yine aynı akciğer kanseri ameliyatını bir kez daha yaşadığımı atlayamam... Nasıl atlarım?..

Bütün yaşlardan genç dostlar! (artık öyle...)

Ben burada, dede-baba nasihati vermeye kalkışmıyorum. Anlattığım olay, başımdan geçen önemli bir olayın çarpıtılmamış, abartılmamış özetidir.

Bu yazıyı hiçbir sonuç çıkarmadan okuyanların ise esrar ve eroine alışmaları şaşılmaaz gelişme olur.

6.9. Söz Aramızda

İçenlerin amaçlarından biri, hem de önemli biri, sürekli aynı koşullarda ve zamanda akan yaşamın doğduğu bıkkınlıkları azaltmaktır.

Yaşama koşullarının ve hele zorluklarının ağırlaşması insanlara bunlara katlanma çarelerinin aranması görevini yükler.

İçkiyi değişik bir ruhsal kurtuluş olarak görenlerin durumunu da incelemek gerekir.

Kendisini zora sokan ruh durumundan içkinin kurtaracağını sanan kişiler, çok değişik sonuçlara varabilirler.

Bu kişileri önce kabaca ikiye ayırmak gerekir. Birincileri kendilerini tutmasını, kendilerine hâkim olmayı ba-

Samatya kadim çarşısı içindeki Develi Restoran sahibi Arif de eski ahbablarımdan birisidir.

şaranlardır. Bu tipler, oturdukları içki sofralarından veya barından kalkarken de vücut dengelerini bozmayacak kadar içerler. Yalnız vücutlarına değil, ruhlarına da egemen olmaktan vazgeçmezler.

Onlar o akşam için aradıkları iç sıkıntısından uzaklaşma, avunma amacına varmışlardır. Bezginlikleri azalmıştır, katlanma güçleri artmıştır. Sonra da aile içi ve toplumdaki görevleri varsa, o görevleri de kötü sonuçlar çıkarmayacak kadar başarıma ruhsal güçlerine bile sahiptirler.

Ya kendini tutmasını bilmeyenler?..

Mutlaka nerede duracaklarını bilmeden, anlamadan ölçülerini kaçıırırlar. Şişe ve kadehten uzaklaşmak için artık şart olan zamanın geldiğini kavramayan, anlamayan kelle hamallarıdır bu tipler.

Ertesi günlerini de yaşamak onlar için eziyete dönüşür. İçlerinde ve tüm yaşamlarında da görevlerini sanki yapıyorlarmış gibi gözükürler.

Ama sadece gözükürler... Böylece başkalarını aldatmaya da girişirler (ama sadece görünüşte)...

Ey Demciler – Demseverler!

Sizleri sıkıntılı ruh hallerimizden kurtaracağını sandığınız o içki yardımının sınırı vardır. İndiğiniz ruhsal kuyu çok derinlere varıyorsa, o ayarı kaçmış fazla içki sizi kurtarmak bir yana, çok daha derinlere de iter.

İçki ayarında kendisini tutmayı başarabilmek insanın görevidir. Ölçüsüz coşma hak ve görevini kimse hiç kimseye tanımaz.

Kurtulacağını sanan ölçüsüz ve ayarsızları yola getirmeyi kimse başaramaz... En yakınları bile!..

Kendisini kurtarmak demcinin kutsal-ön görevidir.

(Bu son cümleyi aramızda kalsın diye parantez içinde yazıyorum. Kendisini kurtarma başarısını göstere-meyenlerin ise, cehenneme kadar yolu vardır.)

6.10. Hesabını Bilmek

Şişeli masalar alışkanlığı olan kişilerin, her şeyden önce “nasıl içileceği” değil “nasıl içilmeyeceğini” öğrenmeleri gerekir.

Güvenilerek dikkatle okunması gereken bilgilerden biri, Prof. Jellinek Raporu diye anılan Birleşmiş Milletler araştırmasıdır. Bütün dünya ülkeleri uzman kişilerinin Jellinek Raporu’nu ortaya çıkarmak için yaptığı ortak araştırmalar yarım yüzyıl kadar önceydi.

Ancak o zamandan beri değişmeyen gerçekleri anlatan, güvenilir bir araştırma niteliği taşımaktaydı.

Ciddi ve değerli bir kitap ile sonuçlanan bu araştırmanın okunmasından kalan, hâlâ hiç unutmadığım bir sonuç şöyle özetlenmişti:

Alışkanlığı olan kişi içmeye başlamadan önce mutlaka bin kalori besin değerinde bir yemek yemeli, ancak 20 dakika geçtikten sonra içmeye başlamalıdır.”

Değil yalnız bizim rakıcılar, bütün dünya demcileri için uyulması güç olan bu şartın işlemeyeceğini bu heyet de anlamış ve kaçtırtmayan bir kapı açmıştı: “İçmeye başlamadan önce iki üç Fransız ekmeği yemelidir.”

Bu tavsiye bizim eski meyhanelerimizde bir yüzyıldır bilinen bir uygulamaya benziyordu. Raporda Fransız ekmeği denen dilim, bizim bildiğimiz kızarmış ekmeğin ta kendisiydi. Üzerine sarmısaklı tereyağı sürülünce, bizim kızarmış ekmeğimizin adı: Fransız ekmeği oluveriyordu.

Bilirim: Bizim eski meyhanelerimizde benzer bir başlangıç uygulaması vardı: Rakı içmeye başlamadan önce bir kahve fincanı zeytinyağı çok yavaşça ve küçük yudumlarla içilirdi.

Bütün bu işler, o tertemiz ve hassas olan mide borusu ve mideyi alkol etkilerine karşı güçlendirme önlemleri olurdu... Yerinde davranışlardı. Böylece sindirim organları bir koruma tabakası ile kaplanırdı.

YEDİNCİ BÖLÜM

Deli Anıları

*Kıydan tekne ile uzaklaşmakta olan dostlarıma veda selamı verirken
başka ne yapabilirdim ki.*

7.1. Delirmek “Zorunlu”dur

Sağa sola, düne yarına dünyaya bakarak çıldırmayan eğer delirmedi ise aptaldır. Çünkü neler olduğunu, hep birlikte nerelere gitmekte olduğumuzu anlamamıştır.

Sabah olunca gazeteleri açıp da yalnız birinci sayfa başlıklarını okuduğu halde delirmeyen kişi aptalın, budalanın tekidir.

Çünkü kafasından dünyaya açılan delik ufacıktır. Azıcık olsun önemi olan hiçbir olay o deliğe sığmaz, o delikten geçmez, hepsi kalır. O da sanır ki çevrede ve dünyada önemli hiçbir olay yoktur. Bütün dünya mışıl mışıl uyumaktadır. İlgi duyulması gereken hiçbir olay yoktur. O kişi ise hemen kaba etlerini koltukta biraz daha ırgalayıp yerleştirmeli, gözlerini kapamalı, dünya ile ilişkisini kesmelidir.

Oysa çevresi de, dünya da batmaktadır.

Zaman zaman, hele bazı hallerde delirmek, vicdan ve mantık borcuna dönüşür.

Politikacıların (hangi yerde olursa olsun, bize göre fark etmez) önce birbiri için düşüncelerini, sonra da kendini anlatan düşüncelerini duyunca, insan kendi aklından kuşkulanır.

Çünkü edepli, terbiyeli kişidir. Önce kendinden kuşkulandırılması gerektiği ona çocukluğunda öğretilmiştir.

“Önce kendini temize çıkarabiliyorsan, sonra başkalarından kuşkulandır!” öğretisi, çevre terbiyesinin ilk derslerinden olur.

İşte ancak ondan sonra “delirmek hakkındır!” öğretisi birden aklına gelir:
Sonuç mu? Çok açık ve sadedir:
Deliriverir.

7.2. Akli Kullanınca!

Delirmek zorunludur.

Sabah gazeteleri okuyup da bilmem kaç dakika sonra akli başından fırlamayan kişi varsa eğer, aptalın, budalanın tekidir. Çünkü hiçbir şey anlamamıştır.

Hele hâlâ bön bön bakıyorsa, ona kahvaltı vermek de malzeme ziyandır, malzeme israfıdır. Bu malzeme hemen çağrılacak sokak kedilerine verilmelidir ki, boşuna gitmemiş olsun!

Hele bu kişiler, sakın haaa, işe gönderilmemelidir.

Günlük gazetelere sabah sabah bir göz atıp da hâlâ çıldırmamış kişi bulunuyorsa eğer, bunlara hâlâ iş veriliyorsa eğer, toplumlara ihanet ediliyor demektir.

Hele hâlâ bu kişiye hak kullandırma palavrasına kanılıyorsa eğer, insanlık arkasından hançerleniyor demektir. (Bütün dünyada haaa!.. Yalnız bizde değil.)

Böyle aptal-bönler her çalıştıkları yeni günde insanlığa yeni zararlar verirler... (Bütün dünyada... Bizde değil!)

“İnsanlık” denen, o cila ile parlatılmış kavramlarla yutturulan o kavram, gün gelir dünyamızı mutlaka batırır. Uzay diye andığımız o sonsuz görkemdeki hacimde bir nokta bile olamayan zavallı dünyamız, bu delirmeyen aptallar yüzünden yok olur gider.

Neden mi?

Başka gezegenlerde yaşadığı mutlak olan “akıllı canlı”lar, bu tehlikeli “dünya mikrobu” olan canlıları öteki gezegenlere bulaştırmazlar da ondan.

Bir Akdeniz tekne gezimizde coşarak açmış begonvil çiçekleri önünde, Haslet Soyöz, Tarık Minkari ve Ayduk Koray (soldan) ile birlikte.

Mutlaka uzayda öyle gezegenler bulunuyor ki, aralarındaki canlılar birbirini küçümsemek için:

“Vay insan vay!” diyorlardır da ondan!

Sonra da hep birlikte kahkaha atıyorlardır da ondan.

7.3. Bazı Farklılıklar!

Ufuklarda süzülüp de gözden kaybolacak, yok olan hastalıklar oldu. Bu başarılarla varış nedenlerinin bazılarını anımsıyorum.

Yok olup gittiğini bildiğim hastalıkların birisi verem idi. Benim gençliğimde bile çok yaygındı. Lise arkadaşlarımdan Mustafa ile Seyfi’yi gencecik yaşlarda veremden toprağa vermiştik.

Bu konuyu sürdürmek istemeyişimin başka bir nedenini şimdi anmak istemiyorum. Ancak benim kuşağımın

öğrendiği yeni hastalıklardan Alzheimer’ı anmadan duramayacağım.

Çok eskiden bizde bilinip de adına “erken bunama” denen hastalık, sanırım daha sonra “Alzheimer” adıyla anılmaya başlandı.

“Bunama” denen zihinsel hastalığın tanınmasını elbette uzmanlarından bekleyeceğiz. Ancak hiçbir ruh doktoruna gerek kalmadan, bu hastalığı patlak veren politikacıları unutmak olanak dışında kalıyor. Bu konuya ben de girerim.

Üst düzeylerdeki çok eski bir politika kişimizin sözü şu anda hemen aklıma geliyor. Hazret, “Otuz yıl içinde küçük Amerika olacağız” demişti.

Aradan iki kere otuz yıl geçti: O ülke ile aramızdaki yaşama kolaylığı oran farkında değişiklik yok!

Demokrasimize gelince, cilalanmış görüntü farkları temizlenirse, gerilemiş olmadığımıza inanamıyorum.

Ekonomik olarak 50-60 yıl öncesine göre kişi başına yıllık dolar gelirinin artışı elbet katlanmış oldu. Ancak önemli olan, aynı dönem içinde öteki benzer ülkelere göre nerede olduğumuz...

Rakamların değişmesi önem kazanıyor. Bu rakamlar bütün dünya ülkelerinde değişiyor en büyük gelir patlamaları iyi talihe bulanmış petrol üreticisi ülkelerde olmakta ... Oysa bu ülkelerde parasal refahın getirdiği rahatlık, bu ülkeleri uygarlıkta ileri değil, geri götürüyor.

Dolar geliri katlanmalar ile uygarlıkta doruklara yükseldiğimize inananlar varsa, gözlerini biraz başka yönlere çevirsinler.

Ülkemizdeki özel liseler ve üniversiteler öğrencileri ile devlet lise ve üniversiteleri öğrencilerinin başarı yüzdeleri eski yıllara göre yürek karartıcı farklılıklar gösteriyor.

Ülkemizin geleceğini karartacak kadar önemli olan bu farklar dramatik anlamının hiç ama hiç önemsenmeyişi, ülkemiz geleceğinin önemli bir kara pususu olur.

Bu dramatik gerileme, nüfus başına dolar geliri artışıyla önlenemez. Gelişmelerin en tehlikeli olanları para ile hesaplanmayanlar olur.

7.4. Kafa Gezinirken

İnsan nasıl delirir?

Şimdi hemen bir sonuca varmaya kalkışmadan, telaşa düşmeden, kafayı çalıştırmaktan vazgeçmeden bu soruya doğru yanıt aramaya çalışmalıyız.

Önce konunun içine girmeden, çevresinde dolaşarak, sessiz ve sakın kafa çalıştırmaktan vazgeçmeden düşünmek borçtur.

Benim aklıma ilk gelenler “adını deliye çıkaran” kişiler olur.

Düşündükçe anlarım ki, akli başında olduğunu kanıtlamanın en kolay yolu adını deliye çıkarmaktır.

Düşünceleri nedeniyle adını deliye çıkarma planı yapanların toplumların akıllı kişileri arasında görünmesi de gerekiyor.

Bu da başka bir şaşırtma!

Düşünce ve davranışları nedeniyle hüküm yemekten ve ceza görmekten kaçış planı yapabilmek, gidilecek yolların bir tür akıllıcası sayılabiliyor.

Yani politik zırhlara bürünerek “dokunulmazlık” sağlayan kişilerin yaptığı zaten bu değil mi?

İşte bu noktada delilik ile akıllı oluşun böylece birbirine girişi, girift oluşu, doğru sonuçlara varabilmek için tehlikeli bir yol olmuyor mu?

Delirmek aklın bir dokunulmazlık zırhına bürünme önlemi olabilir. Delirmek aklın bir biçim değiştirmesidir.

Adını “akıllı”ya çıkarmak isteyen bir deliye rastlanmamıştır.

Deliliğin ön şartı “akıl”dır. Aptal delirmez. Aptalın-
kine “tozutmak” denir.

Deli’nin içi dışı birdir. Akıllı eğer rol yapıyorsa, içi dışı
değişik olabilir.

Akil ile vicdan her zaman aynı yolda buluşmayabilir.
Akıl karıştıran en aldatıcı örneklerden biri de budur.

7.5.Vicdan Borcu

Hiç çekinmeden, üstümüze gölge düşmesinden kork-
madan bir yaşam biçimini doğru değerlendirmek insanlık
borcumuzdur.

Anlatmak istediğim yaşam biçimi “deli olmak”tır.

Öyle durumlar yaşamaktayız ki bazen çıldırmak işten
değildir. Böyle durumlarda tepkisiz kalmak düpedüz ap-

*Mimar ve yazar olduğum için ömrüm boyunca pişmanlık duymadım da,
aktör olmadığım için sıkıntımı aktör dostlarımla gideriyorum. Mustafa
Alabora ile birlikte.*

tallık olur. Tepkisiz kalan kişi, biraz akılı olsaydı mutlaka deliriverirdi. Böyle hallerde aptal aptal bakınıp da hiç etkilenmediyse kişi aptal (ya da budala) olduğu için delirmez.

Öyle durumlar olabilir ki delirmek, hatta çıldırmak, akılı ve düşünce gücüne sahip olan kişinin akıl ve vicdan borcuna dönüşür.

Yanlış anlaşılmasın!

Bütün akıllılar mutlaka delirmiş olmalıdır ya da delirmelidir demiyorum.

Hem akılı olan, hem de aklını başında korumayı başaran kişi, henüz sabırlı olduğu için davranış biçimini değiştirmemiş olur.

Delirme borcunu sunduğum ifadelerle henüz ödememiş kişileri izlemeye devam etmek gerekiyor.

Yeterli sabırları varsa, kendilerini kurtulmuş sanacaklar.

Acaba?... Belki!..

Öldükten sonra delirmek yok ki!..

7.6. Akılın Gereği

Ne zaman aklım başımdan gitse, aklıma “delilik” gelir.

Aslında bu geliş, delilik olmamalıdır. Daha yakışanı “aptallık” olmalıdır.

Delilik sözü edilince, aklıma hemen Fuzulî gelir... Elbet onun *Leyla ile Mecnun*’u... Mecnun sözünün deli anlamına geldiğini ekleyelim de yanlış anlaşmalar doğmasın.

Benim kişi olarak hayran olduğum bir Mecnun, yani deli, işte bu Leyla’nın Mecnun’udur. Çünkü delicesine âşık olduğu halde, Leyla ile evlenmesi isteklerini o anda hemen geri çevirmek gibi dâhice bir davranışta bulunmuştur. Hatta babasına demiştir ki:

“Benim akıllı, olgun babam! Deli hiç akıllanır mı? Benim yolumda döneklık yok! Sözüm sözdür, önce ne dediysem son sözüm de odur” (TDK yayını).

Bizim toplum içi alışkanlığımız olur: “Delirmek işten değil!” deriz.

Deriz ama, bu sözü kullanmamız bile kurnazca etkileme hesaplarına dayanır. Delirmek, ancak çok akla sahip olanlara vergidir. Değil az akla, orta karar akla sahip olanın bile delirmesi kolay başaracağı bir iş olamaz.

Akıllının delirebilmesi, ancak onun aklını kullanmasıyla gerçekleşir. Delirmek de bir yetenek konusudur, aptalın öyle gözükmesi ancak tozuttuğu için olabilir, delirdiği için değil!

Bu yazıda Fuzulî’den alıntı yaptık ama, Batı’dan da bir esinti olmazsa, yazının fiyakası bozulur, yakışık almaz.

Montaigne’in *Denemeler*’inden de alıntı yapmalıyız:

“Kim kendini akılsız sayabilir? Bir insanın kendini akılsız sayması, mantıkça da mümkün değildir. En zavallı, en Allahlık insanlar bile, akıldan yana paylarına razıdırlar. Başkalarında bizden fazla yiğitlik, istidat, güzellik görebiliriz ama, akıl üstünlüğünü kimseye vermeyiz.” (Sabahattin Eyüboğlu, T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1999.)

Montaigne bu konudaki bir eklemesini de şöyle yapar:

“Kimse akıl payından şikâyetçi değildir. Elbette şikâyetçi olamaz. Çünkü aklını beğenmemesi için kendi aklından ötesini görebilmesi gerekir.”

Öyle ya! Göremez ki!

7.7. Takanak Huylar

Bilim inceliği de, sosyete kibarlığı da benzer kaynaklardan doğabilir. Nereden çıkarsa çıksın, farklı de-

ğerlendirmelere girmek gereksizdir. Çünkü o kaynak: “Bize Ne?” dir.

Her konu, her uğraş mutlaka ciddiye alınmalıdır. Tıpatıp aynı olmasa bile, mutlaka!

Gün olur, elime kalem almam... Müsvedde yazarken ben hâlâ kalem kâğıt kullanırım. Mimarlıkta bilgisayar düzenine çok yıl önce geçmiştik, son dönem projelerimizi hep o düzenle yapmıştık ama, ben yazıda o düzene geçemedim. Bu benim eksikliğimdir.

Ancak utanacağım bir yanımda değil...

Pek çok işimde yeniliklere savsaklamadan, kaçmadan girdim. Hatta iş yazılarımın çok önemli bir bölümünü ömrüm boyu makine ile kendim yazdım. Ancak kitap ve gazete yazılarımı hep el ile yazdım.

Bu alışkanlığımızın bana göre ve sadece kişisel nedenleri var ama yine de bırakmıyorum. Ömrüm boyunca pek çok yeni huy kazanma alışkanlığımdan vazgeçemediğim halde.

Çünkü bütün huylarından vazgeçebilen insan kendisi olmaktan da vazgeçiyor demektir.

Ama bazı (ama bazı) “takanak” denebilecek huylar olsa bile!

7.8. Düşünce Çarşısında

Utanmak!.. Nedir bu?

Nereden kaynaklanır bu utanma denen duygu?

Yanıt kolay bulunamıyor ama, sonuçta bulunuyor. Utanmanın iki ana kaynağı var: Kültür ve vicdan.

Her ikisi de her dünyaya gelen insanın yürek ve kafasındaki “yolluk” niteliğindedir. Her ikisi de insan yüreklerinin “iç mahkemesi” olur.

Aradan yıllar geçer. Çeşitli insanların iç mahkemelelerinde benzemezlikler peydahlanır. Çünkü akıl, vicdanın

Gençliğimizden başlayarak pazartesi akşamları hep birlikte olduğumuz kadim dostlarla geçmiş uzun yıllardan sonra da yine birlikteyiz, Hasan Pulur ve Oktay Atasü ile birlikte iken.

ayrıca tek başına işlemesine karşı koymaya başlar. Akıl sanır ki, öncelikli görevi, asıl görevi her konu sonunda ortaya çıkacak olan kâr-zarar hesabını yapmaktır. Bu hesaptan çıkacak sonuca uygun davranmaktır.

Akıl vicdanı, sürekli yalnız bırakmaya başlar. Parlamaya başlayan vicdanın ışığı da kararır.

Azda olsa, çok da olsa akıllı olduğuna inanan kişi bencildir, tehlikelerden kaçır, bilge olmaya hiç yanaşmaz. Çıkarıcılık bilgelikle bağdaşmaz. Akılını rölantiye çıkarmayan ise bilge olamaz.

Toplumlar için daha korkulacak tehlike aptallar değil, akıllı olanlar ya da öyle geçinenlerdir.

Akla gelebilecek bir soru şudur: “Vicdan akla yol göstermez mi?”

Bu sorunun yanıtını, kendimizi sahneden çekmiş gibi gösterip (aslında kaçarak), şöyle verebiliriz: Büyük filozof Kant der ki:

“Vicdansızlık, vicdanın yok oluşu nedeniyle yapılmaz. Aksine: Vicdan hükmüne sırt çevirerek yapılır.”

Hemen eklemek gereken başka bir bilgi: “Cezadan kaçılır ama, vicdandan kaçılmaz,” düşüncesidir.

Yani kaçılmaz olduğu anlaşılır da, eğer gerekçe bu ise, bu davranıştan hiçbir düzgün sonuç çıkmaz mı?

Çıksa bile bu sonuçtan hiçbir hayır doğmaz... “Bir kuru yaprak bile kötü vicdanlıyı korkutur” gerçeğidir bu! Korkutur ama, neye yarar?

“Verilen Akıllar” sergisini koşarak dolaşıyoruz ya! Adını andığımız Seneca iki bin yıl önce açıklıyordu, diyor-du ki: “Kimse bilmiyorsa bile, ne yararı var? Eğer vicdanın varsa!”

Bir başkası da bu düşünceye karşı bir ayna tutar: “Kuduz böceklerinde doğanın bir çelişkisi olarak kendi zehirlerinin bir panzehiri de bulunur.”

İşte anlatılanların hepsi sanki bir düşünce pazarı gibi!.. Hepsini unutup, kaçıp gitmeli mi?.. Yoksa bir kere daha okuyup düşünmeli mi?

Kim ne isterse, onu yapar.

7.9. Bir Öğrenim Özeti

Konu ne olursa olsun, hangi zaman ve yaşta olursa olsun, her gelişmenin çok önemli dönemi “dönülemeyecek noktaya” ulaşmaktır.

O ufacık zaman parçası öylesine önemlidir ki, oraya ulaştığını zanneden kişi aklını başına alarak mutlaka, ama mutlaka, bir kez daha düşünmelidir.

Dönmeyi bile!.. Elbet dönmeyi bile...

Öyle an ve zaman olur ki, dönmek değil, dönmek, evet dönmek, mantık ve vicdan şartına dönüşür.

Korkaklık damgası yemekten korkmadan, işte o zorunlu anda “vazgeçmek”, evet vazgeçmek artık akıl ve vicdan gereği olmuş ise vazgeçmek, şart olur.

Böyle bir davranışı, eğer gerçekten böyle ise, batırmaya çalışmak, aptallığın, ruhsal dolandırıcılığın ta kendisidir.

Zorunlu olan, her konunun her gelişmesinde... Doğru kararı vermektir.

Hem akli, hem de vicdanı çalıştırarak!.. Korkmadan ve kaçmadan!

SEKİZİNCİ BÖLÜM

Sanat

İzmir Fuarı'ndaki bu pavyon binası 70 küsur yıllık mimarlık hayatımın en ufak ama en sevdiğim yapılarından biridir. Çelik hiperbolik paraboloid asma konstrüksiyon olan bu binageçici olduğu için ortadan kaldırılmış ve harap olmuş parçaları bile hurdacılara gitmiştir.

8.1. Şair Büyükelçiler

Yahya Kemal'in sevdiğim eserlerinden birisi, "Koca Mustafapaşa" şiiridir. Bu sevginin kaynağı, elbet şiirin de güzel olması yanında, benim Samatyalı oluşumdur... Yani Kocamustafapaşa'nın Marmara kıyılarından... Bazı satırlarını analım:

"Koca Mustafapaşa! Ücra ve fakir İstanbul! / Ta fetihten beri mümin, mütevekkil, yoksul, / Hüznü bir zevk edinenler yaşıyorlar burada, / Kaldım onlarla bütün gün bu güzel rüyada. / Öyle sinmiş bu vatan semtine milliyetimiz / Ki biziz hem görülen, hem duyulan, yalnız biz."

Yahya Kemal şair sıfatını unutulmayacak gibi hak eden bir sanatçıydı. Onu şair olarak beğenen şairler arasında Nâzım Hikmet'in de bulunduğunu eklemek doğru olacak.

Devletimizin değerli şairleri de "büyükelçi" payesi vererek yabancı başkentlere gönderdiği saygıdeğer dönemleri yaşadığımızı unutmuyorum. Aklıma gelen örnekler: Yahya Kemal ile Yakup Kadri oluyor... İki önemli edebiyat kişiliğimiz.

Başka ciddi dünya ülkeleri de zaman zaman benzer sanatçı kişiliklerini büyükelçi sıfatıyla yabancı ülkelere göndermiş bulunuyorlardı.

Şu anda aklıma düşüveren benzer başka bir örnek, Polonya'da ünlü müzik insanı Paderewski'nin başbakan bile seçilmiş olmasıdır.

Kafa gezdirmenin disiplini her zaman olmaz ya! Bizde de benzeri bir örnek şimdi acaba nasıl yaşanmış olabilirdi diye düşünmüyorum da, yakıştıracığım tahminler yüreğimi ferahlatıyor.

Son yarım yüzyıldaki demokratik gelişmelerimizin sonuçları acaba nerelere kadar varabilir diye düşünüyorum. Sanırım ki ille bir sanatçı onurlandırmak zorunlu olsa idi, bizim politikacılarımız da bu sanatçı kişiyi büyükelçi yap-sa idiler, bu sanatçı kim olabilirdi acaba diye düşünüyorum.

Sanırım ki bu sanatçı bir “zurnacı” olacaktı.

8.2. Açıkça – Kısaca

Sanat eseri önce sanatçısının kafasında oluşur... Beyninde ve düşünce planında... Bu oluşma sırasında önce beyinde hiçbir hayal yoktur. Hatta bestecisinin kulaklarında hiçbir nota uğuldamaz.

Ben ki ömrü boyunca beyninde hiçbir beste oluşmamış, müzik ile ilişkisi yalnız başka kompozitörlerin eserleriyle olmuş birisi, nasıl olup da bu hükmü pervasızca verebiliyorum?

Benim hiçbir konuda uydurma hayallerle aldatma sabıkam yok... Ya bu hükmü nasıl verebiliyorum?

Son derecede basit. Büyük besteci Beethoven’ın en önemli müzik eserlerini tümüyle sağır olduktan sonra bestelediğini biliyorum da ondan.

Bu olay, sanat eseri yaratılması sırasında beyin etkinliklerinin rolüne aydınlatıcı bir ışık tutar da ondan...

Şimdi hemen tüm sanat kollarında eleştiri konusuna gelebiliriz.

Eleştiri sert mi olmaktır, yoksa yumuşak mı?.. Bu konuda gerçeği aydınlatan ışığı Balzac şöyle tutar:

“Eleştiri bir fırçaya benzer. Çok yumuşak olursa, boşuna zahmet edip de kullanmamalıdır. Çünkü hiçbir etkisi olmaz.”

Hemen akla geliyor ki eleştiri çok sert bile olsa, iyice tırmalasa bile, bundan hiçbir sonuç çıkaramayacak kişiler bulunur. Ama bu gerçeği hesaba katmamak borçtur. Eleştirinin konuyu anlayan kişilere, onların anlayacağı gibi belirtilmesi yeter. Başka hesaplarla davranmak hak olamaz.

Öte yandan eleştiri yapacak olanın da tümüyle açık ve anlaşılır olma borcu vardır.

Gerçek şiirin sanatçıları bile kendilerini bulutlar üstüne çıkaran, sislere gömmeye çalışan, kısacası sözü gü-rültüye getirecek kafa karıştırmaya yeltenen kişilikler olmuyor. Zihinlerinden geçenleri hem çok sade, hem de sis-lenmemiş açıklıkla anlatmaktan kaçınmıyorlar... Örneğin Behçet Necatigil diyor ki:

“İçeriye sevinç, keder / Hiçbir haber sızdırmayan ev arıyoruz.”

Işıklı ve netleşmiş anlatımlarla ortaya çıkmaktan, örneğin o eski divan şairleri dediğimiz kimseler hep kaçtılar. Hayalleri ne denli karıştırırlarsa, ne denli bulutlara gömerlerse, o denli etkili olabileceklerini sandılar. Bu gerçeği Fethi Naci şöyle dile getiriyor:

“Geçmişin büyük sanatçıları daima belirli bir bilinçsizlik içinde yaşadılar; yaratıcı çalışmalarının şartlarını, başarı ya da başarısızlıklarının sebeplerini pek bilmiyorlardı.”

Paul Eluard, 20. yüzyıl önemli şairi, kafaları iyice silkeleyecek bir görüşüne şöyle ulaşır:

“Bir gün gelecek şiir sadece kafa ile okunacak, edebiyat da böylece yeni bir hayata kavuşacaktır.”

İşte bu anlatım, artık sonrasına hiçbir yorum katamayacak kadar açıktır.

8.3. Mimarlık Konusunda

Ömrümün ilk 15 yılını yaşadığım evlerde elektrik cereyanı ve akarsu yoktu. Gaz lambası ile aydınlanır, eşekli sakaların mahalle çeşmesinden getirdiği su ile yıkanırđık.

Samatya Narlıkapı Çıkırmazı'ndaki evimizde 15 yaşında ilk kez elektrik cereyanına kavuşarak unutulmaz bir bayram sevinci yaşamıştık (1936).

Ortaokul ve lise öğrenimimi Pertevniyal Lisesi'nde yaptım (1932-39). Mimarlık öğreniminde ise Güzel Sanatlar Akademisi (Sonraki MSGSÜ) öğrencisi idim (1940-45).

Biz çok tutumlu insanlar semti olan Samatya'da Narlıkapı Tiyatrosu'na gider, Shakespeare ve Molière oyunları seyrederdik.

Hem lise, hem mimarlık öğrencisi olduğumuz sıralarda Şehir Tiyatromuz dram ve komedi kısımlarında, dünya ve ülkemiz tiyatro oyunlarını kaçırmazdık. Eminönü Halk-evi kitaplığı ise bizim sıcak yuvamızdı.

*Devlet konuğu
olduğum Çin gezisi
sırasında önde
mihmandarım
Li Hanım
ve arkasında ünlü
Çin Seddi duvarları.*

Mimarlık öğrenciliği yıllarını (1940-45) hâlâ tüketmeyen sevgi ile anıyorum. Savaş yıllarının ağır yoksullukları ile geçen yaşamımızı hiç önemsemiyor, aşk ve şevk ile çalışıyorduk.

Mimarlığı ve ocağımızı sevmiştik.

Mezun olduğum 1945 yılına kadar yaşadığım ömrün bütün zorluklarını unutuyor, o yıllar içinde yaşadığım hiçbir günün, saatin verdiği heyecan ve mutluluğu hiç ama hiç aklımdan çıkarmıyorum.

Ben yaşta bir mimarın anmak isteyeceği iki mimar bulunuyor. Her ikisi de önceki yılların önemli iki profesör mimarı Sedat Hakkı Eldem ile Emin Onat olur.

Benim her ikisini de anmak için seçişim, ikisinin de her yandan örnek alınması gereken kişilikler oluşu yündendir.

Sedat Hakkı Eldem'in GSA Mimarlık Bölümü'nde yıllarca öğrencisi oldum. Sonra da çeşitli nedenlerle çok kez görüşmelerimiz oldu. Çalışma ve planlama gücü açısından gerçekten müstesna bir kişilik idi.

Aile olanakları bakımından da uluslararası her çeşit görgü olanaklarına sahip bulunuyordu. Öğrenci olarak ilk izlenimlerimiz, yakışıklı ve şık oluşu ile birlikte, deri eldivenlerle çok şık bir spor Amerikan otomobil kullanışı idi.

Sedat Bey Hocamızın proje dışında Milli Mimari öğretimi görevi almasını yadırgıyorduk. Onun bu mecra ya aklını sokması nedenlerini de çok daha sonra anladık.

Takıntısı olmadan planladığı çok sayıda mimarlık yapısında ciddi ve başarılı eserler verebilmiş olduğunu da ömrümce izlemiş oldum.

Yalnız uzaktan adını bildiğim Emin Onat ile ilk karşılaşmam 1953 yılındaki İstanbul Belediyesi proje yarışmasında, ikimizin de jüri üyeliği zamanı gerçekleşti.

O jüri üyeliği sırasında da bende kendisinden iyi bir anı kalmadı.

Atatürk Anıtkabir mimarlık yarışmasında, iki yabancı mimar projesi ile birlikte birinci olan projesini unutmuyorum. Bu projenin uygulanması ana nedeni mimarlarının da Türk olması idi.

Sonradan uygulanan projenin kitle hacminde değişiklik yapılmış olması da, haksız ve yanlış bir kargaşa oldu.

Emin Onat'ın 1957 seçimlerinde iktidar partisinden milletvekili adayı olarak seçilmesi sonunda umduğu makamlara değil de, 1960, 27 Mayıs sanıkları arasına girişi de ilginç ve üzüntü verici idi.

Bir olayı daha üzüntülerle belirtmek zorundayım.

Sedat Hakkı Eldem ile Emin Onat, İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Beyazıt binasının iki ortak proje mimarı bulunuyorlar.

Açıktır belirtmek zorundayım ki bu yapı ile, tabii taş ve tuğla örgülü cephe kaplamaları ile, yerden 20-30 metre yüksekten fırlayan saçakları ile, bazı başka yanlışları ile de dramatik bir mimarlık yanlışlığı gerçekleşti. Bina, yapılışından yüzyıllar öncesinden, tarihten bir "eski zaman hortlak fırlayışı" olmuştur.

Çok mimar, elbet pek çok insan tanıdım.

Mimar olarak yüreğimden ve kafamdan hiç çıkaramadığım iki müstesna kişi Cihat Burak ve Maruf Önal olur.

Öğrencilik yıllarımda farklı sınıflara karşın başlayan arkadaşlık ömür boyu sürdü gitti.

İkisi de hazine yürekli, derin kafalı, müstesna kişiler olan Cihat ve Maruf ile yakınlığım benim yüreğimi ısıtan hazineler oldu. Son yıllarda sık görüşememiş olsak bile.

Bütün ömrümde tanımış olup da bu nedenle bana mutluluk veren başka kişilikleri de anmaya kalkışınca zor-

luk başladı. Hepsini sayabilmeye gücüm yok ama, sıraya bile koymak, başaramadığım bir çabaya dönüştü. Sonraya bıraktım.

Proje mimarı olarak 55 (elli beş) yıl (1945-2000) sürmüş olan çabam sırasında toplam alanı 1,5 (bir buçuk) milyon m² olan yapı planladım.

Dışarıdan karmaşık görünmesi mümkün olabilen, ancak bana göre hiçbir dağınıklık bulunmayıp, bütünlüğü olan bir ömür geçirdim.

Alışkanlıktır ya hep: “Bir daha dünyaya gelirsen ne yapmak istersin?” diye sormak... Yanıtım hazır:

Bütün ömrümün hiçbir kişisi ve dakikası değişmeden, tıpatıp aynı kişiler mekânlar ve şartlarla, tıpkısını yaşamak isterim... Yanlışlıklarım ve kara günlerim dahil.

8.4. Zaman Anlayışı

20. yüzyıl geride kaldı... Kaldı diye unutamayız. O dönem, biz insanların zihnimizdeki temel taşlarından biri olan çok önemli bir zaman dilimidir.

O yüzyılda elbet çok önemli kişilikler yaşadı. Kimisi insanlara, kimisi de canavarlara örnek olabilir ya da ihtiyatlı olarak diyelim ki hepsinde insanlara örnek olabilecek müstesna yanlar olabildiği gibi, yüreklere sindirilmesi zor eylem yapanlar da olmuştur.

Elbet yine de eklerim ki bu son paragraf, insanları anlattığı gibi beni de anlatır.

Yine gelelim geçen 20. yüzyıla... Şu anda benim aklıma düşen (gelen değil) o yüzyıl insanlarından biri Albert Einstein olur. Dünya anketlerinde de 20. yüzyılda yerinin orası olduğu saptanmıştır.

Kendisinin dünya kamuoyuna bıraktığı en önemli anı özeti: “Zamanın rölatif olduğunu” bilimsel olarak kanıtlamasıdır... Yani izafi, yani değişken olabildiğidir.

Zaman akışının değişken oluşu, biz normal insanların normal yaşamlarında etki yapmaz. Elbet biz yine tüm yaşamımızı takvim ve saate göre düzenleriz, öyle yaşarız.

Hız arttıkça zamanın akışı yavaşlar ama, bu yavaşlama günlük yaşamda hiç etkisi olmayan bir gerçektir.

Fizikteki zaman akışının değişken olması, insan günlük yaşama programları için de, hatta devlet bütçeleri için de etkisi olan bir faktör değildir.

Öte yandan, kafasını “kelle yükü” olarak taşıyanların akan zaman hızından hiç etkilenmemesi de tüm insanlar için geçerli olamaz. Aptalların zamanı ziyan etmesi hesabı “fizik” dışında kalır.

Zaman yavaş akarsa, insan hayatındaki “ihtiyarlama” yavaşlar mı? Bu soru da, yanıtı da çok önemlidir. Elbet bunun da hesabı bilinirse, zaman akışı konusunda yanlış hayallere, bilgilere kapılma tehlikesi önlenir.

Kısacık bir örnek verirsek, nasıl değerlendirmek gerektiği hemen anlaşılır:

Uzayda bir saatte 30 (otuz) bin km hızla uçan bir astronot, koca bir gün içinde ancak saniyenin 60 (altmış) binde biri kadar yavaş ihtiyarlar.

Böyle hesapların biz insanların da, şehirlerin de, ülkelerin de yaşama şartlarına hiçbir etkisi olmadığı zihinlere sokulmalıdır.

Ancaaaaak, bu anda hiç unutulması mümkün ve doğru olmayan paralel bir gerçeği de hemen açıklamak zorundayız.

Zamanın fiziksel akışındaki rölatif oluş, insanların o zamanı kullanma yeteneğini hiç ama hiç etkilemez.

Akıllı insanlar zamanın akışını doğru ve çabuk öğrenir... Kişisel zamanlarını o zamanı hiç ziyan etmeden kullanırlar.

Budalalar ise doğru zamanı kullanmasını hiç öğrenemezler. Zaman durmadan geçer durur, aptal kişi ise geçmekte olan zamanı hiçbir pay çıkarmadan seyreder.

Bu yavaşlığın, bu insanlar arası zaman kullanışındaki farklılığın dünya ve uzay fizik gerçekleriyle ilişkisi yoktur.

Çok kısaca eklenebilir ki, akıllı olan insan zamanı doğru kullanabilir, akıllı olmayan ise doğru kullanamaz, ziyan eder.

Fiziksel ve bilimsel gerçekler aptalları hoş görme gerekçesi olamaz.

8.5. Mimarlığın Grameri

Mimarlığın da kendine özgü bir grameri vardır. Bir konuşma ve edebiyat dili nasıl o gramerin yöntemlerine uyarak hesap verirse, mimarlık eserleri de o işin kendine özgü grameri ile hesap verir. Mimarlığın bu yoldaki anayasası taşıyıcı sistemlerin matematik ve geometrisi olur.

Kimse bilmece gibi lakırdılarla benim akıl karıştırmaya giriştiğimi sanmasın!.. Ben herkesin yakınında olmayan bazı konuların nasıl oluştuğunu açıklayarak yardımcı olmaya çalışıyorum... Hepsi bu!

Gramer, konuşulan ve yazılan bir “dil”in taşıyıcı sistemidir. Göze gözükmeyen ama, o dilin yükünü taşıyan iskelettir... Tıpkı insan iskeleti gibi... Gözükmeyen ama, bütün yükü taşır.

Bir adım daha atalım ve tüm insanlarda da, hayvanlarda da iskelet olmasaydı, nasıl dururlardı acaba diye aklımızdan geçirelim.

Sonuca hızla varırız. İskeletleri olmasaydı insanlar da yerlerde sürünürlerdi... Ayağa bile kalkamazlardı. Sürünenlere, yılanlara, kertenkelelere neden bu ad takılmıştır?.. Yerlerde süründükleri için... İskeletleri olmadığı için... Bir adım daha düşünüp ferahlama fırsatı yakalayalım. İnsanların da iskeletleri olmasaydı, yerlerde sürünecekleri kesindi, kurtulduğumuza sevinelim.

Mutlaka dünyanın en zengin ülkelerinden biri olduğu halde hiçbir şehrinde gökdelen yapılmasına izin vermeyen İsviçre'nin Zürih manzaralarından biri.

Binaların da, mimarlık yapılarının da taşıyıcı sistemleri vardır... Mimarlık eserleri işte bu nedenle yerden yükseklere ulaşır, ille toprağa yakın sürünmelerden kurtulur.

Mimarlık yapılarını sürünenler gibi yerlerde kalmaktan kurtaran, hatta yücelten bu sistemler tarihte yığma yapılar ile başlar. İki yüzyıl öncesine kadar da bu sistemle sürer gider... Ahşap iskelet sistemler hariç!

Yığma yapı, uygarlığın ortaya çıkışından başlayarak, taş taş üstüne, tuğla tuğla üstüne koyarak yükseltilir. Pencere deliği açmak gerekince, önce üstüne bir tek büyük taş koyarak ve o taş üstüne yükselterek sürdürülür... Uygarlık ilerler tek taş yerine kemer yapılması akıl edilir.

İnsan aklıdır bu!.. Yerinde durmak bilmez. Sonra da bu kemer, eksenine dik yönde sürdürülerek tonozlar yapılır. Ekseni çevresine döndürülerek de kubbe dediğimiz mimarlık alfabesi biçimleri ortaya çıkarılır.

Çok basit, çok sade, çok kolay gözüken bu gelişme, mimarlık tarihinin en parlak örneklerini insanlık tarihine armağan eder. Tarihteki bütün önemli (ve basit) camiler,

kiliseler, saraylar, hep bu mimarlık grameri tanzimlerine uyarak topraklardan fıskırır.

Bütün bu görkemli tarih hazinelerinin son derecede karmaşık ve benzemez gözüken görünüşleri kimseyi şaşırtmamalıdır. Bütün bu benzemez görüntülerin mimarlık grameri birbirinin tıpatıp aynıdır. İster Müslüman, ister Hristiyan amaçlı olsun, bu binaların mimarlık dilindeki anlatımları tıpatıp birbirinin aynı fizik konularının dilidir.

Bu kanun da sadece evet sadece birkaç sözcükle özetlenip bitirilir.

Bütün taşıyıcı sistem elemanları basınç etkilerine karşı koyar.

Kemer mi yapılmış, kubbe mi? Fiziksel taşıyıcı sistem kanunları birbirinin tıpkısıdır... O kemer veya kubbenin taşı veya tuğlası sadece basınca karşı çalıştığını bilir ve çalışır. Müslümanlığa mı, Hristiyanlığa mı hizmet ettiğini hiç ama hiç bilmez ki!

Benzemezlik şaşırtmalarının doğması, sadece ve sadece sonuçtaki görüntülerden kaynaklanır. O kadar!.. Kemerin, kubbenin Hristiyanı, Müslümanı yoktur... Musevisi, Brahmanı, Budisti de yoktur.

Herkesi asıl şaşırtan bir etken de son iki yüzyıl yeniliklerinden kaynaklanır.

Yığma yapı taşıyıcı sistemi neredeyse tüm önemli yapılarda terk edilmiştir. Bu sistem yerine, asıl malzemesi taş-tuğla değil, çelik ve betonarme olan, yeni taşıyıcı sistemler ortaya çıkmıştır.

Bu sistemler kendi içlerinde hem basınca, hem de çekme (cer) etkilerine karşı koyabilmektedir.

Mimarlık biçimleri yepyeni bir gramerin ufuklarıyla çok zenginleşmiş bulunuyor. Çelik iskelet ve betonarme iskelet ve kabuk sistemlerle.

Ama kimse gözünü iyice açarak bakmaktan vazgeçmesin... Bu yepyeni olanak ve görünüşler, sadece binaların taşıyıcı bünyeleri içinde olan taşıyıcı sistemlerde yeni ufuklar açmıştır... Hepsi bu!

Bu yeni ufuklar yine hep fizik kanunları sınırları içinde kullanılacaktır.

Bilim, meslek ve insan ahlakı kaideleri değişmiş değildir. Bunlara uygun davranma borcu hiç değişmeden hükümler olmayı sürdürüyorlar.

Bu kanunlara aykırı olarak iş yapılmasına girişen ve gerçekleştiren görüntü kaçakçıları açıkça aşağıladığımı belirtmekten kaçınmıyorum.

8.6. Eleştiri Nedir?

Eleştiri bir “tartı” işlemidir. Dürüst yapılan tartı işlemleri nasıl doğru sonuç verirse, eleştiri de öyle sonuç verir... Ancak tartan eleştirmen bilgili, ehil ve elbet dürüst olursa.

Eleştiri bir ölçüye vurma işlemidir. Amacı, konu “ne” ya da “kim” ise, tartan kişi önce mutlaka dürüst olmasıdır... Ancak yalnız dürüst olmak, eleştirmenin yeterli sıfatı olamaz. Bilgi ve vicdan düzeyinin de üstün yükseklikte olmasından vazgeçilemez.

Eleştiri öyle bir konudur ki, politikadan sanata kadar tüm olaylar bu konunun sınırları içine alınabilir. Ancak “havada kalabilen” sözlerden uzaklaşabilmenin yolu konulara ayrı ayrı yaklaşarak geçilebilir.

Kısa bir eleştirme gezisine başlarsak, konunun nasıl bir kargaşaya döndürülebilir olduğunu kolayca göreceğiz.

İlk olarak resim sanatı konusuna girersek, konunun ciddi sınırlardan nasıl kaçırılarak karıştırılır olabildiğini göreceğiz.

“Non figüratif” diye bir resim sanatı tarzı ortaya çıkarıldı. İnsan gözü ile görülmesi olanak dışında olan bazı biçimler bu sanat tarzının yeni doğumları olarak ortaya kondu.

Bu çabanın bir “yenilik” olup olmadığı düşünülmemelidir. Non figüratif biçim ve renk sanatının konuları arasına ciddi örnekler olarak halı ve kilimlerin konması gerektiği savsaklanamaz görev olur.

Zaten pek değerli ressamımız-şairimiz, sanat kişiliğimiz Bedri Rahmi Eyüboğlu da bütün halk sanatı eserlerine saygı ve sevgi ile yaklaşmadı mı?

Hiçbir sanat dalında yukarısı aşağısı anlamında ayırımlar yapmak, hiçbir noktadaki hiçbir kişinin haddi olmaz. Başka sözcükler kullanmak, farklılıkları seviyede değil, kaynakta aramak edep görevidir.

Edebiyat ve şiirde de durum aynı değil mi? Bu konularda hiç kimse korkmadan ve kaçmadan düşüncesini açıkça belirtmekten kaçamaz.

Hem şimdi biraz da öfke ile belirttiğimi bilerek diyeceğim ki, Yunus Emre ile Yahya Kemal’i başka terazilerde tartmayacağım.

Müzik sanatına gelince durum biraz daha da karmaşık imiş gibi gözüküyor. Hele ülkemizde ben yaşta insanların yaşamına bir göz atarsak.

Ben İstanbul’un kenar mahallelerinde (o zaman), Samatya’da yetişmiş bir çocuk ve genç olarak, önceleri alaturka ve halk müziği terbiyesi ile yetişmiş değil miydim? Daha sonra ancak gençlik yıllarımda başlayan dünya klasik müziği görgü ve deneyimine girebilmiş değil miydim?

Evet, öyleydi ve ne iyi olmuş ki, öyleydi.

Ben, “Kederden mi neden bilmem!” şarkısını bu yaşımda hâlâ duygulanmalar içinde söylemekten vazgeçmem. Dünya klasik müziği eserlerini de her fırsatta, özellikle yazar ve okurken, sürekli dinlemeye bayılırım.

Bu sanat sözlerini sonunu getirmek olanak dışında kalıyor. Yine de 55 yıl sürekli eser verdiğim mimarlık üzerine birkaç söz söylemeden duramayacağım.

Mimarlık özellikle son iki yüzyıl içinde bilim ve teknikle öylesine büsbütün iç içe girdi ki, büsbütün karmaşık oldu. Ancak insan ahlakı etkilerinin tüm sanat dallarına etkisi yanında, mimarlık ahlak sorunlarında bambaşka etkiler altında kalmakta...

Bu özel durum, öteki sanat dalları yanında mimarlığın ekonomik sorunlarla ilgisindeki derin ilişkisinden doğuyor.

Hiçbir sanat dalında verilen eserin maliyeti mimarlıktaki gibi olağanüstü önemli bir rol oynamıyor.

Oysa mimarlık eserin gerçekleştiren maliyeti, hele önemli yapılarda dudak uçuklatan büyüklüklere varıyor.

Mimarların akmakta olan bu servetlerin gölgesinden kendilerini kurtarmak gibi saygıdeğer ve kutsal görevleri bulunuyor.

Bu görevi fazla ciddiye almayanlar da, hiç ciddiye almayanlar da bu işin içindeler.

Kim ya da kimler mecbur ederse, bu konuyu yine düşünmekten çekinmeyeceğim.

8.7. Hanım Haklıydı

Avusturyalı besteciler arasında sevilenlerden birisi: Anton Bruckner... Sevmeyi hak eden, ince düşünceli bu zarif kişi, incedi, sanatçıydı falan ama, davranışları bestelerine benzemezdi.

Hanımlara nasıl davranacağını hiç bilmeyiş örneklerinden biri, onlara enfiye ikram etmesiydi.

Dedik ya, önde Avrupa, arada Boğaziçi ve karşıda Asya diye... Benim bu müstesna manzaraya balkonumda yapabileceğim naçiz katkı ancak çiçek yetiştirmek olabiliyor.

Zarif bir besteciydi, hoş insandı falan ama, hiç kendini kaptırmadığı hanımlardan birine bir hızlı aşk ile bağlanıverdi. O hanım da gerçekten bir anda yürek yakabilen davranış yeteneğinde olan, müstesna bir hanımefendi idi. Denebilir ki bestecimizin yüreğine ateş düştü.

Güzel hanım bestecimizi Linz şehrinde evine bir akşam yemeğine davet edince, Bruckner umutlar içinde bir şaşkınlık çukuruna düşüverdi. İtina ile bir de hediye hazırladı.

Tam davet dakikasında kapıyı çaldı... Zarif selamlaşmalardan sonra hediyesini sundu. Ev sahibesi hanım hediye paketini açtı.

Paketi açar açmaz hanımefendi kapıyı da yine açarak konuğunu dışarı kovdu ve arkasından kapıyı gü-rültüyle vurdu.

Hediye bir dua kitabı idi.

8.8. Divan Şiiri

Bir söz söyleyeceğim, aklımı kullanmadığım veya yok olduğu için kullanamadığım sonucu çıkarılacak... İtirazım yok! İsteyen yakıştırsın.

“Ben yaştaki insanlarımız, anadilini iki kez öğrenmek zorunda kalan kuşaklarız.”

Pek tuhaf gözüktü değil mi? Doğru, pek tuhaftır ama, gerçektir.

Yaşamakta olan kuşaklarımızın çoğu bu gerçeğin nereden kaynaklanmış olduğunu bilmezler.

Dilimizin başından geçenler, şimdi artık unutulmuş gözüken geçmişimizin başından geçenlerdir.

Osmanlı İmparatorluğu tarihini çok sadeleştirerek anlatmanın akıl karıştırmayan biçimi çok sade olarak bu tarihi ikiye ayırarak yapılabilir.

1- Başlangıç... 2- Sonu diye.

O sade koşullar içinde düzgün karakterli insan gruplarının Osmanlı devleti olarak kurulması ve biçimlenmesi iyice sade ve mütevazı şartlardan kaynaklanır.

Fatih Sultan Mehmet ata biner, kılıç kuşanır... At üstünde oradan oraya koşarak Bizans İstanbul'unu alır. Ömrü boyunca açık ve sade davranışlar ve yaşama biçimlerinden vazgeçmez.

İmparatorluğun sonuna doğru ise padişahlar saray entrikalarının baş aktörleri olarak yüzlerce hanımlı harem sorumsuz çapkınlarına dönüştürler.

Divan Edebiyatı diye bir tür böyle çevrelerden fıskırır ki, o edebiyatın dilinden halk hiçbir anlam çıkaramaz. Arapça-Acemce ile karışık öyle bir saray şaklabanı edebiyatı türer ki bu tür toplumdan iyice kopar.

Cumhuriyetimizin ilk yıllarında, henüz Dil Devrimi yapılmamışken bu edebiyat bizim resmi liselerimizde bile öğretilen tek tür olurdu.

Şairlerinden ve padişah şaklabanı çevrelerden başka kimsenin anlamadığı, yakın olmadığı için elbet anlayamadığı bu harabe dil, benim kuşağımın da başının derdi oldu.

Geçen akşam kitaplığımın raflarına uzandım. Rastgele bir şiir kitabı seçip, Nedim'den (1681?-1730) rastgele bir şiir bölümü okudum. Şiirin tanıtımı için bir sunuş şöyleydi: (Der vâsf-ı İstanbul ve sitâyiş-i Sadri-a'zam İbrahim Paşa).

Şiirden de rastgele iki satır okudum:

“Kâlâyı me'arif satılır sûklarında

Bâzâr-ı hüner ma'den-i ilm ü ulemâdır”

Ne mi anladım?.. Açık hiçbir şey!..

Biz lisemizde bu edebiyattan sınıf geçmiştik. Unutmuş gitmişim. Aradan 70 yıl geçmiş... Hiç ama hiç utanmıyorum.

Hemen Cumhuriyet dönemi şiirlerimize uzanıyorum... Hepsini anlıyorum.

Cumhuriyet devrimlerimizi sonsuz umutsuzluklara karşın, olağanüstü özveri ile başaran insanlarımıza saygılar, minnetler ve sevgiler sunuyorum.

8.9. Gerçeğin Üstü-Altı

Birtakım şaklabanlar her türlü sanatta öylesine çocukça oynuyor ki bu kişilerin yetişkin kimseler olduğunu gören normal insanlar onların yetişmemiş sahtekârlar olduklarını anlamıyorlar.

Hangisinden başlayalım?.. Fark etmez ya!.. Aynı kafa dolandırıcılığı resimden edebiyata, heykelden mimarlığa kadar her alanda at oynatıyor.

Ama at gibi!.. İnsan gibi değil.

Bu kafa ve duygu dolandırıcılığı her alanda yapılıyor.

Her pazaryeri sebze meyve satıcısı, bu tiplerin on kişisinden de, yüz kişisinden de dürüst ve açık yüreklidir. Bütün yaptığı meyvenin tozunu alarak irilerini ön yana koymaktır.

Gerçeküstü sanat adı konulmuş bir aldatmacılık yapılıyor. Evet, sanat ille de gerçek olmayabilir. İlle de sadece gerçeğe benzerse, o da sanat olmaz. Sanatın merceği elbet de gerçeği değiştirerek sunacaktır. Bunu da yapmazsa, niçin araya girsin?.. İş ne?..

Evet, sanat gerçeği değiştirebilir ama, “yok edemez”. Gerçekten büsbütün kopan bir sanat türü insandan da kopmuş demektir. Evet, bakış için doğru yeri ararken, olağanüstü dikkatli ve gerçekçi olmak görevdir.

Sanat gerçeği büsbütün değiştirir ise, insandan da koparır.

Halı ve kilimlerdeki gerçeklere benzemeyen biçim ve renkler işe yarar oluşları ile yine insanlara yaklaşır... Bir başka yönden...

Gerçeküstü sanat palavracılarının mevzi aldığı yönden değil... Bambaşka bir yönden!.

Gerçeğin üstüne çıktığını iddia eden kişi gerçekleri altına almış demektir.

Evet... Sanatçı gerçekten kopmaz... Kopmaz ama koptu ise, sanattan da koptu anlamına gelir.

Sanatla kurulan hayalin malzemesi yine gerçeklerdir.

8.10. Eleştiri Üzerine

Eleştiri sevimli ve tehlikeli bir eylemdir. Okşarsa sevimli gözükebilir de (yalnız gözükebilir), hırpalarsa tepki doğurabilir.

Hırpalasın varsın!.. Uyandırmak için okşamak yetmez.. Hırpalamak şarttır ki, uyandırsın!

Demek isterim ki eleştiri, fırça gibi sert olmalıdır ki, ne demek istediği iyice anlaşılsın. Yumuşak eleştiri, hiçbir son çıkarmayacak, boşuna zahmettir.

Eleştirinin çok ince ve yumuşak anlatımlarla yapılması, incelik yanı bulunsa bile ağırlığı çekingenlik, hatta korkaklık olan bir özellik olur.

Eleştiri de, eseri “anlamak” da tüm sanat dalları için geçerlidir ama, çok farklı biçim ve sonuçlarda gerçekleşir.

Örneğin Beethoven’ın *Ay Işığı* sonatını anlayıp da aklına durgun sulara yansıyan ay ışığı hayalleri çağrıştırdığını söyleyen kişi saçmalıyordur kesinlikle... Çünkü bu sonata *Ay Işığı* adının takılması bestecinin ölümünden 50 (evet elli) yıl kadar sonra olmuştur. Bestecisi Beethoven’ın ise, bu vaftizden haberi olmamıştır.

Özellikle müzik eleştirilerinde “müziği anlamak” denen zihinsel eylemin ne olduğu açık ve anlaşılabilir ifadelerle ve kolayca anlatılamaz.

Hem doğrudan ve hem de sevimli bir tanıtımla denir ki: “Sanat dünyanın bir sanat merceğinden seyredilmesidir.” Bu tanıtma, benzerleri içinde, hiç anlam kargaşası kaçakçılığına tenezzül etmeyen temiz ve dürüst bir anlatımdır.

Konu ışıkları, o kişinin (yalnız o kişinin) merceğinden geçerken kıvrılarak, ekrandaki hayal yalnız o kişi için, kendisine mahsus biçim ve renklere dönüşecektir.

Bu o demektir ki her sanat eseri herkeste farklı hayaller yaratacaktır. Ama konunun önemli olan yanı bu farklılıklar arasındaki “benzeşmeler” olur.

Resim de ele aldığı konuya az ya da çok benzemeyebilir. Tıpatıp benzerse araya o sanat merceği girmemiş demektir.

Sanat merceği gerçeği “değiştirir” demektir.

Ama resimdeki görüntü, gerçekten büsbütün kopmuş ise, resmedilen biçimler ve renkler de, ille de sanattan kopmuş sayılamaz. “Abstrakt” denen masaldır bu!

Sayılamaz ama, araya bir “uzaklaşma” girmiştir... Bir mesafe girmiştir.

Ya bu mesafe ne denli uzakta olur ki?..

İlle de anlatımımız için mutlaka bir yol bulmak, sonuç çıkarmak şart ise, bu mesafe yıldızlarla gezgenler arasındaki uzaklık gibidir.

Kopmazlar ama, birlikte de değildirler.

8.11. Eleştirmek Üzerine

“Eleştirmek” herkesin, her zaman kullandığı bir hak!.. Günlük yaşamda bile!

Konuya politikayı bulaştırmadan çerçeveyi daraltmaya başlayalım ki, anlatılanlar gürültüye gitmesin. Bu konuda ilk sınırlama, yaşam biçimi ve edebiyat sınırları içinde kalmak olacaktır.

Sanat konularında eleştiri, önce diyelim ki, sanatseverler ile sanat eleştirmenleri tarafından yapılmaktadır. Ama konunun en ilginç bölümü eleştirmenlerin kendilerini terazilerine koymasıdır.

Denmektedir ki: “Eleştirmen mucize bekleyen kişidir.”

Bu deyim genel niyet olarak eleştirmenlerin durumunu oldukça aydınlatır. Bir başka “eleştirmen eleştirisi” yapan kişi ise, biraz daha az sert ifadelerle açık açık der ki: “Eleştirmen zor memnun olmakla övünen kişidir. Oysa hiçbir sanatçı eleştirmenleri memnun etmek için eser vermez.”

Aynı sözcükleri birbiri peşine kullanmaktan çekiniyorum ama, eleştirmenlerin eleştirmenleri eleştirisini başka türlü anlatmayı başaramayacağım. Bir zat demektedir

ki: “Eleştirmen koşmayı öğrenmeye yeltenen bir bacaksızdır.”

Bir başka sert yargı daha şöyle: “Eleştirmen başkası yumurtlarken gıdaklayan tavuktur.” Daha ağır bir başkası ise şöyle: “Eleştiri başkalarının elinden hovardalık etme sanatıdır... Hırsızlığı çaktırmadan...” Bundan da ağırını B. Brecht şöyle özetler: “Çağımız eleştirmenleri, mideleri bozulmuş oburlardır. Ayrıntıları hüpürdeterek yutmaktan öteye geçemezler.”

Eleştirinin pozitif yanlarını da belirten bazı düşünceleri atlamak hakkımız değildir. Eleştiride gölgelemek değil, tarafsız ve ciddi değerlendirme mutlaka yetenek işidir.

O konunun ciddi bilgisine sahip olma düzeyi şarttır. Bunlardan da sonra kavrama gücü ile birlikte incelik gerektirir.

En önemlisi eleştiri, öğrenilmesi ve öğretilmesi olanak dışı olan, kendine özgü bir sanat türüdür.

Hemen şimdi konuya başka bir açıdan bakmak zorunludur: Eleştiri ile mizahın birbirini “andıran” yanları, onları ille de birbirine yaklaştırma nedeni olmamaktadır.

Çünkü eleştiri sanat eserlerini konu edinir. Mizah ise tüm insan yaşayışını eserlerine dahil eder. Ayrıca kendisi bir sanat eseri olan mizah, kendisini eleştiri dışında tutmaya da istekli olmaz.

Mizahın tüm yaşayışın içine kendiliğinden giriverişi de sanat ile benzeşmeyen farklı bir durumdur.

Mizahın yaygınlık çevresi tüm insan yaşayışı içinde ve her yanındadır. Bütün insanlar tarafından, hatta hiç farkına varılmadan yapıldığı da olur... Bir acemi politikacının bir seçim konuşmasında yapabildiği mizah, sanatçıların mizah eserlerine taş çıkartabilir.

8.12. Hoşgörü Borcumuz

Önemli olan ya da kendisini önemli gören kişiler, her türlü olgu, durum ya da olayı kısacık özetlemeyi başarırlar. Bu niyetle açıklanmış öyle tersine anlatımlar da vardır ki, görkemli görüntüler içinde doğru dürüst bir anlam çıkarmazlar.

Biz yine hiçbirisine gölge düşürmeye kalkışmadan, aklımıza gelen, gözümüze çarpan bazılarını yine anımsayalım.

Şu anda ilk aklımıza gelen sözcük “hoşgörü” olur. Aklımıza taktıkça bu sözcüğü kullanmanın yaygın alışkanlık olduğunu görürüz.

“Hoş geldin!” der, “Hoş bulduk!” karşılığı alırız... “Hoşuna gitmek” deyiimiyle kabul ve sevinç anlatırız. Hoşlandığımız bir yakınımıza rastlayınca hoşumuza gider. Ya da tersi olursa! “Onunla başım hoş değildir!” deyiveririz.

“Hoşuma gitmedi!” deyince de o durumdan, batırmadan uzaklaşmış oluruz.

“Hoşgörü” genellikle kullanmaktan kaçınmadığımız durum ve davranıştır. Yakın imiş gibi gözüken, ancak tam da karşılığı olmayan bir sözcük ise “tolerans” olur.

Tolerans sahibi olmamak, hoşgörü ile bağdaşmayan bir özelliktir... Hoş görülmez... Ancak olur olmaz her şeye göz yummak da hoş görülmez.

Bir başka anlatım ile denir ki: “Hoşgörü sonuçta karşı düşüncede olanların haklı olabileceğini sanmak gibi bir rahatsızlık halinin ifadesidir.”

Bu anlatımın yandaşları olabildiğince mostralık, yani yalnız görüntü düşkünü kişilerdir.

Bu paralelde düşünenlerin başka bir deyiimi daha katıdır: “Hoşgörünün sözünü etmek bile hoşgörüsüzlüğün ta kendisidir.”

Bizler İstanbul'umuzun bin yıllara yayılan uzun ömrü içinde Bizans ve Osmanlı imparatorluklarına başkent olduktan sonra başına neler gelmedi ki!.. Fotoğrafta Beşiktaş çarşısının tepesinde gözüken iki Zincirlikuyu gökdeleni...

Kısacık özetlerle ufuklara kadar uzanan derin gerçekleri anlatmaya çalışan kimseleri elbette hiç küçümsemem. Ancak bu görkemli anlamların birkaç satıra sığamayışı da doğaldır.

Aforizmaları kısa olduğu için kavrayamayan kişinin görevi, konuyu derinlemesine genişleterek anlamaya çalışmak olmalıdır... O deyimleri anlayabilen başka kişiler yüzünden kendisini küçümsemeden...

Aforizmalar “hap deyimler”dir. Yadırganmaları gerekmez.

Hoşgörüyü batıran ünlü kişiler de bulunuyor. Örneğin Maughan: “Hoşgörü umursamazlığın başka adıdır,” diye bir görüş savurur. Chesterton ise “Hoşgörü inançları olmayan kişinin erdemidir,” diye bir etiket yapıştırır.

Hoşgörü sahibini gölgeleyen bu düşünceler, aforizma tanımlarının da gerçeği tam aydınlatmayan ışıklar olduğunu gösterir.

Hoşgörü sahibinin, ilkelerinden vazgeçmiş olduğu sanılamaz.

Hap düşüncelerin doğurabileceği yanıltma tehlikesi doğru değerlendirilmelidir... Grillparzer'in dediği gibi: "Biz başkalarına karşı kendi karikatürümüzü seyrettiklerimizden daha hoşgörülü olamayız."

Konuyu toparlayacak sözleri ararken, Vauvenargues'un tanımını anmak doğru olacak... Diyordu ki: "İnsanların kendi yararlarına büyük hatalar yapmasını bile hoş görmelidir; bir şartla ki, daha büyük bir kötülüğü önlemek, yani düşünce uşaklığını önlemek için olursa..."

Üstatları dinledik... Hiçbir konuda hoşgörü sahibi olmadan yaşamaya karar verdiğimiz bir günün akşamında kendimizi "hoş görmeyi" başaramayacağımız sanırım.

8.13. Bir Mimarlık Anısı

AKM İstanbul-Taksim binasının planlama ve inşası sırasında idi... Yani kısaca yıllar öncesiydi.

Binanın planlama ve gerçekleşmesi görevi İstanbul Belediyesi'nin elinden alınmış ve Bayındırlık Bakanlığı'na verilmişti. Vatandaş ve İstanbullu olan benim ilgim, bu yapı üzerine meraktı ama, planlama ve gerçekleştirme görevi alan Bayındırlık mensuplarının arkadaşlarım olması merakımı kolaylaştırıyordu.

Bu önem ve ölçüde bir yapının sahnesini planlamak ise, dünyada ender rastlanan bir uzmanlık sorunuymuştu. Mekanik planlama ile sahne sanatı inceliklerinin hepsini birden bilen ve planlayan insan sayısı bütün dünyada pek az kişi kadardı.

Bu kişilerden birisi olan Alman Willi Ehle'ye AKM için bu görev Bayındırlık Bakanlığı ile yaptığı bir anlaşma gereği verildi.

Bayındırlık Bakanlığı'nın o yıllardaki üst düzey yetkilileri ile TMMOB'nin kuruluşu yılından ve iyi tanıştık. Orhan Alsaç, Serbülent Bingöl, Mithat İlkray ile yakın dost olmuştuk. Bakanlık adına AKM planlama ve inşasının başına Fen Heyeti Müdürü olarak tayin edilen Dr. Mimar Hayati Tabanlıoğlu ile arkadaşlığımız o yıllarda başlamıştı.

Önlar her hafta cumartesi sabahı Taksim'deki şantiye binasında toplanırdı. Toplantıdan sonraki öğle yemeğine ben de katılırdım. Mekânımız mutlaka Boğaziçi kıyısındaki restoranlar olurdu. Hepsi ile ömür boyu süren bir dostluğun ilk sahneleri Boğaziçi masaları olmuştu.

Günün birinde gördüm ki bu sofraya bir Alman da katılmıştı. Bu zat opera sahneleri artistik ve mekanik planlama uzmanı olan Willi Ehle idi.

O Boğaziçi sofrasında başlayan dostluğumuz Willi Ehle ile ömürlerimiz boyunca sürüp gitti.

Tanışmamızın ilk dakikalarında yanına oturtulduğum Ehle'ye yaklaşmaya çekindim. Ancak biraz sonra kendisi gönlümü kazanıverdi... Nasıl mı?

Ben rakıdan bir yudum aldıktan sonra arkama yaslanır, enseme bir şaplak vurarak "Ooooh!.." çekerdim... Birkaç dakika sonra Willi'de aynı şeyi yapmaya başlamadı mı?

İşte bu davranışı ömür boyu süren bir yakın dostluğun başlangıcı oldu.

O yıllarda mimarlıktaki proje işlerim nedeniyle her yıl birkaç kez Almanya'ya giderdim. Düsseldorf'a gideceğim bir geziyi de Willi dostuma önceden bildirdim ki, yüzünü görebilme fırsatı olsun diye.

Uçağım Düsseldorf Havaalanı'na indi. Özel itina ile karşılandım. Willi meydana beni almaya gelmişti. Otomobile bindik. Kendisinden otel rezervasyonu rica etmiştim.

Dostum beni otele değil de kendisinin Stockum Mahallesi Koetschau Sokağı'ndaki evine götürdü. O bahçe içindeki villanın bir odasında on gün konuk edildim.

Willi dostum Türkleşmişti. Bana on gün nefes aldırmayan programlar yapmıştı. Civar şehirlerdeki opera ve tiyatroların temsillerine katılmıştık.

Willi ile dostluğumuz hayat boyu sürdü gitti. 1973 yılında Uluslararası Sofya Devlet Operası mimarlık proje yarışması açılmıştı.

O yarışmaya biz de Hayati Tabanlıoğlu ve Willi Ehle ile birlikte girmiştik. Konusu çok karmaşık ve zor olan bu yarışmaya dünyadan 123 proje katılmıştı. Biz ise ekip olarak bu yarışmada Dördüncülük Ödülü kazanmıştık.

Ben o yıl merak ile o yarışma projelerinin Sofya'da açılan sergisini ziyarete gitmiştim. Bulgar mimarlarla birlikte üç gün projeleri incelemiştik. Her yarışmadan sonra her katılanın "Birincilik bizim hakkımızdı," diye düşünce belirtmesine alışmıştım. Ben de o sergiden sonra başka türlü düşünmedim.

Merak edilmesi doğal mıdır? Yani benim bu yapıda adını saydığım bütün dostlarım şimdi neredeler mi?

Hepsi cennette... Benim de aynı yerlere kabul edileceğime güvenim yok!

DOKUZUNCU BÖLÜM

Mizah

Başlığı mizah olan bu bölüme yakışacak olan tek fotoğraf şişesiz bir masada tavukgöğsü yerken çekilmiş olandır.

9.1. Hınzırlık

“Hınzırlık” diye bir sözcük, çoğu zaman ağzımızdan dökülen bir yakıştırma olur.

Hele hele katlanılması en zor zamanlarda yapılan hınzırlıklar unutulmaz. Nedir o zor zamanlar? En şaşırtanları, idam mahkûmlarının o anda bile yapmaya çekinmediği hınzırlıklar olur.

Birleşik Amerika’da idam, elektrikli sandalyede yapılıyor ya! İsterse idam olsun, o işin de kendine göre törenleri var ya!

İdam mahkûmu elektrikli sandalyeye oturtulmuş... Cereyan verme donanımı yerleştirilmiş, alışılan heyet göreve hazır... Cereyan verilmesine dakika kalmış...

Papaz bile görevini bitirmiş. Hapishane müdürü mahkûma incelikle soruyor:

“Korkuyor musun?”

Mahkûm rica ediyor:

“Evet Müdür Bey! Lütfen elimi tutunuz!”

Böyle cesaret örnekleri az değil... Pazartesi sabahı idam edilecek mahkûm neşe ile günü değerlendiriyor:

“Hafta iyi başlıyor.”

Mahkûm asılarak idam edilecek... Son gün düzen değişmiş, asılarak idam edilecek olan mahkûm elektrikli sandalyeye oturtularak hüküm infaz edilecek.

Karar değişikliği kendisine bir heyet tarafından resmen tebliğ edilen mahkûm çok seviniyor ve nedenini şöyle anlatıyor:

“Boynumdan gıdıklanırım da...”

İdam mahkûmlarına son yemekleri zengin bir listeden istediklerini seçerek sunuluyor. Hatta kahve ve puro da veriliyor. Hapishane müdürü: “Konyak da ister misin?” diye sorunca mahkûm reddediyor:

“İstemem... Dokunuyor.”

Mahkûm asılarak idam edilecek... idam ilmiğini mahkûmun boynuna geçirecek olan cellat yine de hassas bir kişi... mahkûma üzüntüler içinde diyor ki:

“Canınızı yakarsam, lütfen affediniz... Benim bu görevdeki ilk idamımdır da...”

Mahkûm:

“Benim de...”

En acılı dram sahnelerine pervasız hınzırlar sokmaya çekinmeyen cesur yazar Shakespeare olur.

Büyük yazarın “Kısasa Kısas” oyunu vardır. Bu oyunda idam edilecek mahkûm celladın geldiğini haber veren uşağa şöyle der:

“Git başımdan kerata... Uykum var!”

9.2. Yine O Sorunlar

Bir cümle ki, dünya ve insanlık tarihinin en önemli yanlarından birini ilginç biçimde özetliyor... Diyor ki: “Doğa insan denen yaratığı kadınlar erkekler olarak ikiye ayırdığı zaman tam ortadan kesmedi...”

Bu yargıya varan kişi, dünyaca ünlü filozof: Schopenhauer. Ama zaman geçirmeden, telaş içinde bu eki yapmamın nedeni bu yargının ondan kaynaklandığını belirtmek.

Cinsel farklılıklar üzerine her ağzını açan, düşünce belirtmeye çekinmiyor. Ben de bu konuda çenesini tutma gücü olanlardan birisi değilim.

*Merhum Vehbi Koç düzenlemesiyle inşaatını ziyarete gittiğimiz
Keban Barajı şantiyesinde Vehbi Bey merhum, Ayduk Koray
ve mühendis dostlarla.*

Denir ki: “Hanımlar yalnız şunun için güzelleşmek hır-sındadırlar. Erkeklerin gözleri beyinlerine göre daha gelişmiştir de ondan...”

Bu gelişmişliğin nerede olduğu ya da hangisinin daha önemli olduğu üzerine sonuç çıkarmaya uğraşmayacağım. Beylerin de (hanımların da) nereleri daha gelişmiş olursa olsun, benim makbulümdür, fark etmez... Sadece gelişmiş olması, konunun en önemli yanıdır.

Ancak böylesi ilişkiler konusunda erkeklerin hanımlardan daha ilkel olduğu açıktır. Bir erkek bir hanımı değerlendirirken, önem sırasını nasıl saptar diye düşünürken ne yapar?.. Önce o hanımı anlamaya mı çalışır, yoksa zaman kaybetmeden nasıl rampe edeceğini mi hesaplar?..

Soruyu ortaya atıp cevabını vermesem bile, ne düşündüğüm sanırım anlaşılacaktır.

9.3. Alış-Veriş

Nasreddin Hoca mutlaka önemli adamdı. Yoksa yüzyıllardır herkes, her hoş olayı ona bağlayarak mı anlatıyor? Olabilir... Bu olasılıklar bizim Nasreddin Hoca sevgimiz ve övgümüzde tenzilat nedeni olmaz.

Anlatılıyor ki Hoca, Timurlenk dahil herkesle dalga geçmiş... Hoca birden sınırlarımızı bile aşan olaylar bırakmış bir kişilik... Yıllar önce elime Alman diliyle yayınlanmış bir Nasreddin Hodja kitabı geçmişti. O kitapta Hoca'nın bir olayı şöyle anlatılıyordu.

Hoca kendisine bir pantolon almak niyetiyle Bursa çarşısına gidiyor. Beğendiği bir pantolona önce alıcı oluyor ama, sonra geri verip, onun yerine bir cüppe alıp sardırıyor. Paketi almış giderken satıcı: “Para ödemediniz!” diye uyarıyor.

Hoca ise: “Ben bu cüppeyi pantolon karşılığında aldım ya!..” Satıcı: Ama sen pantolonu da ödemedin!” deyince, Hoca diyor ki:

“Hoş insanlarsınız siz Bursalılar! Sanki pantolonu aldım mı?..”

Garipliklerin sonu yok! Böyle bir olayı İngilizlerin Elizabeth dönemi “Jetbooks”larında olduğu gibi, Almanların “Schwackbücher”leri de yazmış bulunmakta...

9.4. Patlak Verince

“Patlak vermek” diye bir deyim kullanırız ki, pek seversim. Bir çıkmaz sokaktaki çocukluğumdan beri kullanırım... Ancak biz bu sözcüğü çok eskimiş futbol toplarımız balon yapınca kullanırdık. Bizim futbol toplarımızın hastalığı politikaya da sıçradı. İkisi de ayakla oynanıyor.

Benzer bir iki olaya ben ilerleyen yıllarda rastladım. Sözlerle de nasıl patlak verileceğini böylece görmüş oldum.

Bir kilise mensubu bulunuyor ki, bazı papazlar gibi yalnız cennet cehennem olaylarıyla değil, dünya olaylarıyla da çok ilişkili... Kiminle olursa olsun, ilişki kurarsa, bazı anlamlar çıkarabilme huyu bulunuyor.

Günün birinde boş arazide geziyor iken sığır sürüsünün başındaki bir çobanla konuşuyor. Koca bir sürüden sorumlu olan çobanın pek az kazandığını öğrenince, avutmak amacıyla diyor ki:

“Üzülme! Senden çok kazanıyorum ama, ben de çoban sayılırım. Kader böyledir.” Çoban yorumluyor:

“Siz sanırım, benden çok daha fazla sığırı korumaya çalışıyorsunuz!”

Şimdi bambaşka bir mekâna, ama benzeyen bir sahneye geçiverelim:

Bir Birleşik Amerika gazetesi İngiltere’ye bir gazeteci gönderiyor... Röportaj yapsın da, sosyal durumu incelesin diye.

Amerikalı gazeteci Gould dönüşünde İngiltere yazısının özet başlığını şöyle düzenliyor:

“İngiltere’de yaşayanların önem sırası şöyledir: 1- Erkek, 2- At, 3- Köpek, 4- Kadın.”

Yazı işleri müdürü neşe içinde bir buluş yaparak yazının başına ekliyor.

“Birleşik Amerika’da durum tam tersidir.”

9.5. Dağınık Olunursa

Bir yazı dağınık olabilme hakkına sahip olabilir mi?

Soru bir tuhaf sorudur. Kısa veya uzun olsun bütün yazıların bir bütünlüğü olmalıdır. Ancak kapıyı büsbü-

tün kapatmak, katlanma gücü zayıf olanların alışkanlığı sayılabilir.

Öyleyse bütünlüğü olmayan dağınık bir yazı konusu “dağınık olabilir” denebilir.

Giyimde dağınık olmayıp derli toplu olmak görevdir.

Ancak bizim şişeli masa hınzırlarından birisi, hanımlar için bir özgürlük kapısı açmış ve demiştir ki:

“Göğüslerden birini açık bırakma dağınıklığını hanımlarda ayıplamak ‘ham ervah’ tayfasına yakışır.”

9.6. Beyin Karışmazsa?

Neşe katmak!..

Neye olursa olsun!..

Ne zaman olursa olsun!..

İsterse cenaze arkasında yürürken olsun! Yaşamanın neşe katılmayacak bir sahnesi olamaz.

Bizim Ayduk Koray dostumuzun teknesiyle yaptığımız çok sayıda Akdeniz tekne gezisi günlerinden birinde deniz üzerinde itişen yaşlı hınzırların fotoğrafıdır.

Bu sözleri ben söylersem, kimse inanmaz... Oysa Shakespeare söylerse, herkes inanır da hayran bile olur. Üstadın komedya diye oynatılan tiyatro eserlerinin hepsi en azından dram sahneleri değil midir?

Güldürerek ağlatmak!.. Ya da gözyaşı döktürerek güldürmek!.. Zor olan marifet bu!.. Yalnız güldürmek şaklaban ya da maskara marifeti!..

Sanatın kutsal borcu “düşündürmek!”tir.

Yalnız ağlatmak ise, bizim Şehzadebaşı sinemalarında gösterilen Aldülvahap Arap filmlerinin marifeti!..

Yalnız yüreklere dokunan aşağılık ticaret oyunları bunlar!.. İsterse kısmen yüreğe de olsun, ama mutlaka düşünce merkezi olan kafalara hitap etmeyen hiçbir sahne, hiçbir edebiyat eseri, hiçbir sanat yapıtı insan eseri olamaz.

Böylesi eserler, hangi sanat dalında olursa olsun, düzeylerini ayıp olmanın üstüne çıkaramaz.

Böylesi aldatmaların en arkadan vuran örneklerini bir takım politikacı makulesi verir... Sanat olmasa bile...

Aldatma denen dolandırıcılığın en aşağılık örneklerini, işte bu takım, bazen siyasal topluluklar olarak sergiler.

9.7. Görüntü Aklı

Mizah hınzırdır falan ama, “doğrucu” olduğunu herkes anlamaz. Ne denli ters gibi gözükmüşse gözüksün mizah romantik yakıştırmalardan bile gerçekçidir.

Her ne kadar bazı mizah yakıştırmaları gerçekten uzaklaşmış gibi gözükse de yanlış değildir. O gerçeği ince ince anlatmanın başka yolu bulunmadığı için o yakıştırma yapılmıştır. O gerçek ancak öyle anlatılabildiği için öyle söylenmiştir.

Mizah sanatının başarılı yakıştırmaları gerçekten bile daha gerçek anlatımlardır.

Seçim nutuklarına hiç benzemez dersek, ancak bir gerçeği dile getirmiş oluruz.

Bir kişi, miktarı ne olursa olsun mevcut aklını çalıştırmak zorunluluğunu kavramıyorsa, o kişiyi kurtarmak zorlaşır. Akıllı gibi göründüğünü sanmak, ona yetiyor gibidir.

Oysa akıllı kabul edilmiş filozof Rochefoucault'ye göre: "Akıllı görünme isteği çoğu zaman akıllı olabilmeyi önler."

9.8. Çaba Gerektirir

Zihinsel uyuşukluklara düşülmediyse, kafa çalıştırmaya ise üşenilmiyorsa, milyonlarca kişi mizahı sever, mizaha yaklaşır. Konusunda yaşama veda bile olsa (haydi ölüm diyelim) mizah ferahlık ve neşe verir.

Mizah "düşündürme sanatı" olduğu için yarattığı zihin irkilmeleri "haz" sağlar. Bu haz, insanın aradığı ve vardığı bir ruh dinlenmesi sonucunu getirir.

Mizah aklın sporudur. Vereceği hazza ulaşmanın yolu ise, kafa çalıştırma zahmetine girilerek geçilebilir. Sporda şart olan beden zahmetleri mizahta düşünme çabası borcuna dönüşür.

Sporda beden çalıştırma zahmetini doğal karşılayan insanların bir bölümü bazı konuları anlamak için kafa çalıştırmanın neden zorunlu olduğunu bir türlü anlamazlar.

Bu tipler acınması gerekmez kişilerdir.

9.9. Doktor Bakışıyla

Öyle sözcükler kullanmaya alışmış oluruz ki, anlamlarını sadece yaklaşık olarak biliriz ama, yine de kullanmaktan kaçınmayız (ben dahil)...

O ki başladık, hiç olmazsa bir örnek vermek borcumuz olur. Öyleyse hemen “mekân” diyelim.

Yazının başında uzun satırları dolduran sözlük anlamlarını bir yana bırakıverdik, aklımıza hemengelen en kısa iki sözcükle yetinelim ve “yaşama sahnemiz” deyi-verelim.

Sonra da kendi önerdiğimiz bu tarifi tırmalayarak bu konuda kafa gezdirmeyi sürdürelim.

Elbet tırmaladıkça söz konusu anlama çok çeşitli açılardan, yine çok çeşitli zamanlarda bakmamız gerekir. Elbet önce yaşama tiyatrosunun oynadığı sahneler diyeceğiz. Çevre dersek, mekânın bir bölümü anlaşılacak.

İshal engel olunamayan bir hastalık hali, bedenlerin yalnız aşağı yanından değil, yukarısından da patlak verebilir.

Beyin deliklerinden, yani söz ve yazı ile fışkıran bu tür yumuşamalar, ne gariptir ki kolay da anlaşılmaz.

Sanki yumuşak imiş gibi gözüken her düşünce sert sözlerle de anlatılsa, bir üst düzey ürünü yumuşaması olduğu halde, görünüşü sert ama, içi sulu bir fışkıрма modeli olabilir. Çıktığı seviyeye aldanmak yanlış olur.

Her sert sözlü ve görünüşlü politikacının ağzından çıkan söz ürünleri mutlaka bilimsel metotlarla analiz edilmelidir.

İçinde ne olduğu ciddi ölçülerle doğru anlaşılsın diye...

Hiç olmazsa çeneleri yoruldukça susmayı öğrenmeleri gerekiyor.

İşte insan yaşamı tiyatrosu, yaşanan yaşanmayan sahne ve zamanların dışına taşarak beynimizi ve ruhumuzu böylece dolduruveriyor.

Çünkü biz insanız.

Yaşadığımız mekân artık sadece beyinlere değil, ruh-lara da soluk vererek nefes aldırıyor. Mekân artık yalnız

gözlerle bakarak seyredilmiyor... İnsan artık öteki canlılardan farklı olarak geçmiş ve gelecek zamanları da birlikte yaşamaktadır. Farkın özeti bu! İnsan olmanın da...

Mekânın yalnız gözle görülen değil, “zaman” içinde de bir anlamı ve ölçüsü olduğunu ancak “insan” anlayabiliyor.

Ancak insan uzayın zaman ve mekândaki yerini, geçmiş zamanın ne olduğunu, gelecek zamanın ne olabileceğini zihinsel olarak kavrayabiliyor.

“Hangi insanlar?” diyerek bir azaltıma yapmaya da girişmiyorum.

9.10. Hep Neşe İle

Yaşama sevinci insanlara gökyüzü hediyesi yağmur gibi ulaşmaz. Nasıl olursa olsun bir biçimde hiç çaba gösterilmeden yaşama sevincine varılamaz.

İnsanların hem aklına, hem de ruhuna hitap etmenin güvenli bir yolu şiir olur. Şiirin yaşam ve ölümü bile birbirine karıştırarak anlatması, anlamalı ki, bir hayatı uzatma girişimidir.

Anlatmak isteriz ki, birisi ille de bitmeden, öteki başlamaz. Yaşarken bile ölmüş olunabildiği gibi, öldükten sonra bile yaşanabilir... Sadece öyle sanılsa bile.

Anlamalıdır ki beyin çalışırsa, böylesi düşünceler yaşama sevinci bile verir.

Bu sevince ulaşmak için bize rehberlik edebilecek olan bir kişi, Ömer Hayyam olur. Aklımıza o gelince elbet önemli konulara gireceğimiz anlaşılmış olmalıdır. Kendini uslu uslu anlatır:

“Cennette huriler varmış kara gözlü / İçkinin de oradaymış en güzeli. / Desene biz çoktan cennetlik olmuşuz: / Bak bir yanda şarap, bir yanda sevgili.”

Sevmek-sevilmek!.. Ne tarz olursa olsun... Hepsi mutluluk!.. Bu yolu ise, en açık ve en kısa biçimde filozof Seneca gösteriyor:

“Si vis amari ama!” (Sevilmek istiyorsan sev!) diyerek.

9.11. Kafaların İçi

Filozof (düşünür) bildiğimiz insanlar bulunuyor. Bir iki cümlelik öyle hikmetler savururlar ki, dünya sorunlarını sanki çözerler... Ama sanki!.. Sadece sanki!

Böylesi sözlerden bıkmış birisi: “Yeter be!” diye isyan edebilir. Etmezse aptaldır.

“Tagore’undan da, Sophokles’inden de başlarım be!..” diye patlar.

(Söz aramızda, bu kişi benim!)

Böylesi büyük sözler genellikle konuya ışık tutarlar, ancak pek çok zaman konunun karanlıkta kalan yanlarına hâlâ duyulan merak insan zihinlerini karıştırıp durur.

Yine Akdeniz gezilerinden birinde Haslet Soyöz, Tarık Minkari, Ayduk Koray, Aydın Boysan ve Gürbüz Barlas dizisi.

Kültürel olarak iyi yetişmiş insanla yetişmemiş insanın anlayışları da birbirinden çok farklı olur.

“Yetişmemiş insan her şeyi ayrıntı gibi görür. Yetişmiş insan ise, ilişkilerin ne olduğunu kavrar” (W. Raabe)

9.12. Anlayış Gecikmesi

İleri yaşların bazı sıkıntıları bulunuyor. Para sıkıntısından kurtulmuş olursa bile... Asıl yorucu olan para sıkıntısı değil, can sıkıntısı.

Öyle gün oluyor ki insanın, “Ah, keşke para ve iş sıkıntım olsa idi de, onu dert etseydim!..” diyeceği geliyor.

Ömür boyu, uzun yıllar çalışma programlarının baskısı altında, “sanki daha zor bir yaşam olamazmış” diye düşündüm... Yanılmışım!.. O zamanlar her sabah gözümü açar açmaz, o gün yapılacak işler programının baskısı altında ruhsal olarak ezildim durdum.

Ne güzel günlermiş onlar...

Oysa şimdi günlerimi istediğim gibi ve koşullarda geçirebiliyorum.

Zor bir hayat, zor!.. Biz insanız... Dünyaya eziyet çekmek için gelmişiz... Üstelik o eziyetin insanlara mahsus olduğunu anlamamışız... Tuh be!..

ONUNCU BÖLÜM

Bektaşiler

*Akşamı vakti sofra kenarında umutlar içinde
beklerken elimde tuttuğum şeyin bu amaca uygun
bir malzeme olduğu sanırım anlaşılır.*

10.1. Nasıl Davranırlar?

Benim Bektaşilik ile yakın olduğum zannında olanlara (olmayanlara da) rastladım.

Hepsi yanlış... Benim durumum açık: Ne yakın, ne uzayım.

Ancak durumumun açık yanı yobazlığa yakın olmayışıdır.

Ülkemizde garip olaylar yaşamış bulunmaktayız... Dizi dizi... Örneğin 16. yüzyılda ülkemizde Şeyhülislam Ebussuud Efendi şıra-boza ve hatta kahveyi bile yasak edebilmişti.

Yobazlığın unutulamaz bir marifeti, Kur'an'ın gavur icadı matbaa makineleriyle basılmasını bile günah olduğu iddiasıyla yasak etmesi olabilmıştır.

Bu iki örnek, insan mantığının her zaman hayır uğruna çalışmadığını gösterir... Bitmedi: Böyle düşünce fu-karalarının toplumları bile nasıl mantık dışına sürükleyebildiğinin kanıtıdır.

Oysa İslam dinine göre inanç (yani iman) şartları çok açık ve çok sade olarak şöyle özetlenir:

“Allah'ın birliğine, Muhammed'in onun elçisi olduğuna tanıklık ederim.”

Bu inancı belirtmek, Müslüman kabul edilmek için yeterli şarttır.

Bektaşilerin inancı da bu yoldadır. Onlar fanatiklerin yeniden uydurarak eklemeye çalıştıkları şartlara inanmazlar.

Bektaşilik Müslüman inançlı bir tarikat olmakla birlikte, şeriatçıların eklemeye çalıştıkları inanç daraltmalarına karşıdır.

Bektaşilik inanç bakımından da, düşünce biçimi bakımından da “şeriat” ile bağdaşmadığı gibi, neredeyse tümüyle karşıdır.

Böyle karşı bazı inançlara göre insan dünya üzerinde gelip geçici bir “kul”dur. Kişisel karar hakkı hayallerine dalmadan, görevi şeriatın gösterdiği yolda kendini ibadete vermeli, tüm ömrünü de böyle geçirmelidir.

Ancak tüm ömrünü şeriatın gösterdiği yolda geçirmiş bir insanın göreceği karşılığın da bir garantisi yoktur. Sonrası hiç ama hiç kurtulamayacağı bir “kader”e bağlıdır. Ömrü boyunca bütün şeriat kurallarına uymuş olsa bile, cennete ulaşması garantisi bulunmaz. O kader denen, hesaba gelmez sebepten kurtulamaz. “Mukadderat” dedikleri hesaba gelmez bir faktör vardır ki, onun kararlarından kurtulmak hayal bile edilemez.

Böyle bir inanç biçimine göre insanın bu dünyadaki yaşamı, şeriat hükümleri kara gölgesi içinde bir zihinsel uşaklık biçimine dönüşür.

Oysa Bektaşiler hiç mi hiç böyle düşünmezler. İnsan kişisel sorumluluğu olan bir varlıktır. Allah’ın kendisine bağışladığı akli kullanmak onun kutsal görevidir. Sonuçları “kader”e bağlı imiş gibi aldatıcı yoldan çıkarmalarla sarsılamaz görevini savsaklayamaz. Çünkü Allah kendisine görevlerini de idrak edeceği akli bu nedenle vermiştir.

İnsan, Allah’ın kendisine bahsettiği akli kullanmak kutsal görevindedir.

Bektaşiler ruh ile can sözcüklerini aynı anlamda kullanırlar. Hatta Yunus Emre’nin “Canlar canımı buldum, bu canım yağma olsun?” dizesinde Allah anlamında bile kullanılmıştır.

Izmir'de bir kitap fuarı yemeğinde çekilmiş olan bu fotoğrafa bakarken aramızdan ayrılmış olan Fethi Naci ve Erdal Öz'ü anmamak mümkün mü?

Tarikat yoldaşlarına da “can” demeye alışmışlardır. Sevdikleri her varlığa da can derler.

Bektaşilere göre gönül bilgisi önemli insancıl hazinelerin başında gelir. Yunus Emre bu gelişmeyi şöyle özetler:

“İlim ilim bilmektir / İlim kendin bilmektir / Sen kendini bilmezsen / Ya nice okumaktır.”

Bektaşiliğin nasıl değerlendirileceği ve nereden kaynaklandığı da doğru bilinmelidir.

Her ne kadar Aleviliğin bir kolu gibi, Şii kaynaklı olarak 13'üncü yüzyılda ortaya çıktığı sanılmış olsa da benzeşmez ve bağdaşmaz. Kaynaklar Şiilikte İran, Bektaşilikte Anadolu kökenlidir.

Bektaşi inançlarına göre insanların yaşama şartları ile ruhsal görevleri birbirinden koparılamaz, “iç içe”dir. İnanıldığı gibi davranmalı ve böyle davrandığına inanmalıdır insan... İnanç, yaşarken ve yaşamak için yapılması gerekenlerin kaynağı olduğu gibi her ikisi de birbiriyle iç içe olmalıdır.

Sünnilikte ise yaşam ile inanç birbirine yakın olmayıp, inanç bu dünyanın sonrasını ve uzağını amaç edinmelidir.

Benim Bektaşilikten anladığımı kısaca özetleyişim ise şöyle olmaktadır:

“Daha bu dünyada yaşarken mutlu olma özlemi... Her şeye karışmadan mutlu olma özlemi... yaşamayı sevme ve toprağa bağlılık.”

10.2. Neyzen Tevfik

Tevfik Kolaylı (1879-1953) şair-müzişyen... Yalnız bu kadar anlatırsam, çoğu kişi kim olduğunu anlamayabilir... Doğaldır... Neyzen Tevfik demeliyim ki pek çok kimse, kimi kastettiğimi anlasın.

İlginç kişidir mutlaka!

Çok kimse Neyzen Tevfik'i içki coşkunuğu yüzünden tanır. Oysa Neyzen içmesini bildiğinden daha iyi, durmasını da bilirdi. Aylarca içmediği zamanlar olurdu.

Kendisini konu ettiği kısacık bir anlatım onu özetleyiverir... Derdi ki:

“Mey'de Bektaşî göründüm, ney'de oldum Mevlevî. Meşrebim Molla-yı Rumî, mezhebim Bektaşîdir.”

Normal anlayışla insanların bu ifadedeki karşı açıları aklına getirmemesi beklenmez. Ama Neyzen Tevfik karşıtlıkları bile yüreğine sığdıracak kadar geniş yürekli bir kişiydi. Bu anlatımın açıklığına ulaşma gücünü kendisini kişi olarak tanımış olmaktan alıyorum.

Onun karşı olduğu kavramlar, ayrımcılık-çıkarcılık-haksızlık-yobazlık gibi, insanları ters yollara sokmaya çekinmeyen kavramlardı.

Bütün bu kavramları tek kafa ve yüreğe sığdırabilmek için rahat vicdanlı ve mutlaka korkusuz bir kişi olmak gerekirdi.

Dilerdim ki Neyzen Tevfik dünyamızı terk ettiği 1951 yılından bugüne kadar politika sahnemiz oyuncuların da bize anlatabilmiş olsun... Olamadı!

Yoksa öylesine neşeli olurduk ki, bu kişilere katlar ma gücümüz bile artardı.

10.3. Kaynak Nerede?

Sarhoşluk kusur yaratır mı?

Bu meraklı soru çokook ama çok önce, yani İsa'nın doğumu sıralarında dürüst Romalı filozof Seneca yanıtı ile cevaplanmış ve aydınlatılmıştır:

“Sarhoşluk kusurları yok iken yaratmaz, var olan kusurları meydana çıkarır.”

Aradan yüzyıllar geçer, sanki aynı düşünceyi Mevlâ nâ Celâleddin'i Rumî şöyle dile getirir:

“Şarap zaten edepsiz olanı edepsiz eder.”

İçkinin kötülüklerin kaynağı olduğunu sanmak, bu konuya uzak kişilerin düşüncesi olur.

Sarhoşların bazısında rastlanan dengesiz budalalıkları kaynağı içki değildir. O kişinin kötülük kaynağı ruhur da içkinin delikler açmasıdır.

İçki dengeli insanlarda böyle delikler açmaz.

Böyle olduğu halde öyle sanmak, nedenlerin kaynağından haberi olmayan kişilerin pervasızlık musluklarını açma dengesizliğinden kaynaklanır.

Böyle düşünenler herkesi bir kenara bırakıp, Mevlâ nâ Celâleddin-i Rumî'yi dinlemelidirler.

10.4. Hesaba Karışılmaz

Bir Bektaşî babası ki, inancına göre sürekli olarak yaşadığı gibi yaşıyor. Bütün davranışları inanç diye bildiklerini uymaktır... Herkesin içinde sürekli olarak içmekten d

hiç vazgeçmiyor. Sevap-günah diye sürekli hesap yapmak hiç alışkanlığı değil...

Ancak arada bir durup gözlerini kapatarak: “Affet Allahım!” diye inlemekten de kesinlikle vazgeçmiyor.

Tam bu sırada yanında oturan kişilerden biri dayanamayıp söze karışıyor: “Senin hangi suçunu affettin? Hangi birini?..”

Bektaşî soran adama açıklıyor:

“Bre nasipsiz! Senin Allahın işine karışmaya kalkışman haddini bilmezliktir... Allah kusur ne kadar olursa olsun hepsini affeder... O Allah’tır.”

10.5. Öbür Dünyadan

Adına “tarikat” dedikleri bir gruplanma vardır. Bu sözcük “yollar” anlamına gelen yabancı kökenli bir deyimdir. Sanırım aynı düşünce yolunda, kısacası aynı kafada insanların toplaşmasını anlatmak için kullanılır.

Birbirine benzemeyen tarikat yoldaşları arada bir karşılaşır, hatta toplanırlar. Her biri kendi inancıyla övünür.

Örneğin Mevlevî anlatır: “Biz bir oturuşta bin lafzai celal çekeriz,” der. Kadiri ise övünür: “Biz bir oturuşta on bin ya hay ya kayyum çekeriz,” diye gururlanır.

Bektaşî ise aşağı kalmaz: “Biz ayakta iken bir şişe çekeriz de oturunca ne içeceğimizin hesabını Allah bilir!”

Bektaşî babası denen tarikat öncüleri bulunur. Sözleri dinlenir, saygı görürler. Bütün Bektaşîlerin, hele baba rütbesinde olanların gizli saklı yanları olmaz. Bu tip açık seçik davranışlar onların yaşam felsefesidir. Yalnız yaşamının değil, ölümün de zihinsel tartışını yapmak, onların alışkın oldukları düşünme biçimidir.

Bir Bektaşî ile yan yana oturdukları komşusu iyi anlaşırırlar ve pek sevişirler imiş... İkiside uzun yaşamış ve dünyamızı terk etmişler.

*Coşmanın gecesini gündüzü mü olur?
Dağı tepesi mi olur?*

Öbür dünya girişinde hesapları görülüyor... Elbet komşu cennette, Bektaşî ise cehennemde...

Aradan öbür dünyanın 100 (yüz) yılı geçiyor. Öyle bir gün geliyor ki her ikisi de görevli olarak gittikleri “Araf”ta karşılaşmasınlar mı?.. Neşeli kavuşma sahnelerinden sonra ikisi de merakla ötekinin halini soruyor.

Komşu Bektaşîye cehennemde neler çektiğini soruyor. Onun cevabı ise hiç beklediği gibi değil:

“Yapılacak iş çok değil!.. Zaten bizim orası pek kalabalık... Hepimizin işi bir iki saatte bitiyor. Ondan sonrası bütün gün dalga geçiyoruz.”

Komşu ise şaşkın konuşuyor: “Yapma yahu! Bizim cennet pek tenha!.. Benim işim bitmek bilmiyor. Ben her gün sabahın saat beşinde kalkıyorum. Önce güneşi uyandırıyor, sonra yıldızları parlatıyorum. Bütün gün gökyüzünde yağmur bulutlarını gezdirme görevim sürüyor...”

Bektaşî merakla neden bu kadar çok iş düştüğünü sorunca, komşu yakınıyor:

“Adam yok!.. adaam!”

Bektaşî fıkraları insan kafalarında unutulması kolay olmayanlar bölümündedir... Yüzyıllardır halk ağzında da gezip durmaktadırlar.

Bu fıkralar genellikle basit, komik görünüşlü olayları aktarmazlar. Önemsenen bazı davranış ve olaylara mizah iğnesi batırırlar. Patlattıkları espri insan ruhlarında birikmiş, hesaplanamaz öfkeleri de boşaltır, ferahlık duyguları verir. Tüm yaşayışın akıllara hitap eden özeti olan bu fıkraların yüzyıllardır canlılığını koruması, unutulup gitmeyişi insanların bunlarda kendini bulması yüzündendir.

Bektaşî yaşam uzatıcı hayat iksiri olan neşeyi yaşadığı sahnelerin içinde bulur.

10.6. Tekerleme

İstanbul’un Samatya semti Narlıkapı Çıkımazı’ndaki evimizde geçen çocukluğumda (amma zaman geçmiş ha!) biz hep akşamları sokakta, bütün komşularımızla birlikte şarkılar söylerdik.

Bu şarkıların birisi: “Hoş geldin evimize / Şiir oldun dilimize / Bayram gecesi / Bayram gecesiiii...” idi.

Semtimizde yapılan ister sünnet, ister evlenme düğünleri için ise, yakıştıрма şöyleydi: “El ile gelen düğün bayram.”

Bektaşîler olmasa, toplumumuzun renk skalasında bir eksiklik olurdu. Taassubun gölgelediği insan ruhlarını ferahlatanlar yine coşkun ruhlu Bektaşîlerdi.

Onların içki alışkanlıkları bilinir ya! Anlatılır ki bir Bektaşî’ye ne kadar sık içtiği sorulur. O ise iyice yayararak, iyice uzata uzata açıklar:

“Akşamdaaaaaan akşamaaa...”

Peşinden hemen ne kadar sık namaz kıldığı sorulunca Bektaşî birden hızlanarak açıklar:

“Bayramdan bayrama... Bayramdan bayrama...”

10.7. Kuru Soğan

Her insanın yaşamında zorluklar bulunması doğal durumdur. Zaten hiçbir zorluğu olmayan insanın yaşaması insanlara verilmiş hak olmaz.

Geçen gün arada bir bulunduğum şişeli masalarda bir dostum, bilmem kaçınıcı kadehten sonra kendi deyimiyle “hayat felsefesi” yapmaktan kaçınıyordu:

“Ben yaşamının ne manevi bir şey olduğunu lakerda yanında kuru soğan yerken anlıyorum. Kuru soğanı bıçakla kesmek ham ervahlıktır. Kuru soğanı yemek için yumruğu basar, soğan başını dağıtırsın. Görürsün ki soğan tabakaları küçüldükçe acısı artar daha çok ağlatır. Yaşanan zaman da küçüldükçe daha çok düşündürür...”

Masadan bir başkası sordu: “Sen soğan doğramaktan başka bir nedenle hiç ağlamadın mı?”

Yanıt: “Ben kendime hâkim olabilen bir kişiyim... Hiç ağlamadım.”

Öteki: “Sen asıl buna ağlamalısın!..”

10.8. Hangisi?

İçki yerine “dem”, içmek yerine de “demlenmek” deyimlerini kullanmaya alıştım.

Boşuna değil... İçmek bir doğal eylem açıklamasıdır. Su da, şerbet de, ilaç da içilir. Oysa işe alkol karışınca, bu eylemin başka bir adı olmalıdır. Demlenmek yolu ile

ruhsal bir değişme, bir neşelenme sonucu aranır.. Susuzluk gidermek değil.

Demlenmek deyimiyle içkinin yürek oynatan özelliği de anlatılmak istenir.

İş ve aile ilişkileri dışında insanların birlikte olmak istedikleri kişiler ve mekânlar bulunuyor. Örnek istenirse yanıt kolaydır... Bu mekânların birisi demlenme söyleşisinin yapılacağı masalar ve tezgâhlardır.

Benim aralarında olmaktan zevk (ve onur) duyduğun sofraları saymaya kalkarsam, gereksiz fazla sayfa dolar. Unutamadığım birkaçından örnek vererek durmalıyım.

Para harcayarak içmeye başladığım birinci yer İstanbul eski Büyük Langa'da Koço'nun meyhanesidir. Daha lise öğrencisi iken... Masa dostlarım ise, sınıf arkadaşların Namık, Tayyar ve Atıf Zeki idi.

*Ben bu sarı tişörtü,
kara ceketini hangi
senede giymiş
olduğumu
hatırlamıyorum ki...*

Haftalarca biriktirdiğimiz ve dördümüze de yetecek rakı parası toplam 6 (evet altı) lira olurdu.

Bu paranın kafamızı bulmaya yetmesi için çare, daha önce yandaki kahveye giderek nargile içmekti. Hiç birimiz sigara bile içmezdik. O nargile öksürük güm-bürtüleri yaratır, ciğerlerimizi sökerdi.

Sonraki dem sofralarında da müthiş zengin kadrolarla toplam 70 (evet, yetmiş) yıla yayılan anılar var.

Sayfalara ve kitaplara sığmaz ki!..

10.9. Çiçek Pasajı

Beyoğlu deyince unutamayacağım mekânlardan biri de Çiçek Pasajı'dır. Bu pasaj bu adı olağanüstü ilginç ve hoş olaylardan alır.

1917 Devrimi'nden sonra ülkelerinden politik nedenlerle kaçan Rus ailelerinden bazıları yıllarca süren geçici zamanlarda da olsa İstanbul'a yerleşir. Çoğunun yaşama şartları zorluklar içindedir. Her biri elinden gelen her türlü işi özveri ile yapmaya girişir ki, geçinmek mümkün olsun.

Bu ailelerin genç kızları da gezici olarak Beyoğlu'nda, ayakta çiçek satmaya girişirler. Hızır delikanlılar kendilerine sataşınca da girişi İstiklal Caddesi'nde olan bu pasaja kaçarak sığınır ki kendilerini sokak çapkınlarından korusunlar. Adı bu nedenle Çiçek Pasajı'dır.

Ben bu hanımların bazılarını bu yerlerde çiçek satarken değil ama, başka işler yaparlarken tanıdım. İyi eğitim görmüş müstesna ve zarif hanımlar idiler.

Önceleri karmaşık bir çarşı olan Çiçek Pasajı, sonraki yıllarda yalnız demlenme mekânları oldu. Başka anı nedenlerinin yanında Çiçek Pasajı saygın anıları ne hoştur ki, Rus göçmeni hanımlarla başlar... Sonra da Orhan Veli ve Cihat Burak gibi saydığım ve sevdiğim kişilerle sürer.

Son yıllarımızın cuma günü masası çevresinde hoş söyleşilerle sürüp gitmiş olan bu mekânın bende Beyoğlu anıları içinde özel bir yeri bulunur.

Sıradan Beyoğlu dükkânları ile başlayıp, mavi gözlü Rus güzelleri ile süren, sonra da ayakta, fiçılara konan koca bardaklarla bira içilen, bira içine votka katılan, kokoreç ve yumruk mezesiyle idare edilen bu pasaj şimdi değişik bir yer oldu.

Bütün dükkânların içkili restoran olması bana göre sevimli bir gelişmedir.

Geçmiş günleri içimi çekerek, derin nefesler alarak anarken, bazı dostlarımla da orada hâlâ sevgi ve özlemle birlikte oluyorum.

10.10. Dünya Hesabı

Dinlerin, bildiğim kadar dinlerin, bilmediğim kadar bütün dinlerin, öyle sert gelecek zaman hesapları bulunuyor ki, insanları daha bu dünyada “yaşama yorgunu” yapabiliyor. Hele üzölmeye gülmekten daha kolay gömölüveren toplumlar için.

Biz hangi yanda mıyız? Zor soru!.. Kolayına kaçıyor ve bu soruya yanıt vermekten kaçınıyorum.

Bu soruyu yöneltip de yanıt vermekten kaçmayan bir düşünce takımı Bektaşiler oluyor.

Anadolu halkının Hacı Bektaş Veli’den önce bu soruya katılıp cevap vermeye başlamaları unutulamaz... Yüz-yıllarca yobazların daralttıkları hür ve dürüst yaşam çerçevelerinden bezmiş Anadolu insanı, daha önce de bu anlamda gruplaşmalar ortaya koymuş ama, sonunda Hacı Bektaş Veli tarafından toplu yaşamaya çağırılmışlar.

Allahın verdiği düşünme gücünü kullanma korkusunu insanlara yayanlar, yüreklere anlam ve mantık dışı kor-

kular pompalayarak, toplumlardaki yaşama gücü ve neşesini yok etmeye girişmişler.

Böylesi çabalara Bektaşiler her ne kadar aydınlık düşüncelerle karşılık vermişler ise de bıkırtıcı baskılardan korunmanın bir yolu olarak “takiyye” dedikleri sislere gömülme yolunu da kullanmışlar.

Bektaşî bu yolu anlamsız yobaz saldırılarından korunmak için değil de saçma zaman yitirmelerinden kaçınmak için kullanmış.

Beyni çalışmaktan hiç kaçınmamış insanlarımızdan Sabahattin Eyüboğlu “Yunus’ta Gülen Düşünce” üzerine şu ışıkları salıyor:

“Yunus Emre inançlarına bağlı, sevgisinde coşkun... Dervişliği ve şairliği ne kadar ciddiye alırsa alsın, gülmesini biliyor. Yobazların ve bağınaz softaların, kadın ve çocukların gülmesini günah sayıp yasaklamasına kadar varan kara taassup karşısında bile pervasız.”

Yunus Emre, insanların öbür dünyada verecekleri hesabı tutan ve insanların her iki omzunda ömürleri boyunca görev yaptığı anlatılan melekleri de tanıtır. Bu meleklerin sağ omuzda duranı sevapları, sol omuzda nöbet tutanı günahları sürekli kaydederler. Yunus Emre bu hesap tutuşu şöyle özetler:

“Ol ferîşteler adı Kirâmen Kâtibindir. / Yazmaktan usanmazlar, ırmazlar yazda kışta / Birisi sağ omzunda, birisi sol omzunda / Birisi hayrın yazar, birisi şer cünbişte / Kâğıtları tükenmez, ne hot mürekkepleri / Aşınmaz kalemleri, kayımlardır ol işte.”

Böylece bu meleklerin tuttuğu bütün hesaplar, cennet ve cehenneme gidiş hesaplarının kayıtlarına dönüşür sanki!.. Ama Yunus Emre bu hesabın anlamını şöyle özetler:

“Azrail gelmez yanıma / Sorucu gelmez sinime / Bunlar benden ne soralar / Onu sorduran ben oldum.

10.11. Öğrenmeyi Öğrenmek

Aynı sahneleri yine yaşamak acaba bıktırıcı olmaz mı?

Olur da, olmaz da... Ben böyle diyerek sahneden kaçma fırsatı aramıyorum. Elbet olur da, olmaz da!

Sahnesine bağlıdır.

Yine yaşamak istediğim sahnelerin başında İstanbul'da çocukluğumu yaşadığım kenar mahalleler gelir. O zamanın kenar mahalleleri... Şimdi artık normal toplum düzeni şartlarından uzaklaşarak, hayır fışkırarak, dünyanın en düzensiz, kalabalık şehirlerinin başında gelen şehrim, İstanbul'un!..

Yaşamaktan sıkılmadım... Hiç sıkılmadım. Kendi başıma sardığım zor, hatta belalı zamanlar dahil.

Bir bölümü ile çalışarak hak ettiğim, bazen de talih yardımıyla yaşadığım zamanlar da dahil.

Saymaya kalkışmadan, kısa bir özet yaparak diyebilirim ki, çok çeşitli yaşam sahnelerinde, zevkler ile birlikte fırsatlar içinde gittim geldim, indim çıktım.

Yanlışlıklar kötü talih yüzünden doğdu, doğruluklar benim marifetimdi gibi sözler ağızından çıkmaz, çünkü aklımdan geçmez.

Pişman olmadığım huylarımdan birisi “öğrenmeyi öğrenmek”ten hiç vazgeçmemiş olmamdır.

Bu konuda bana yol gösteren sözlü ışıklardan birisine göre: “Öğrenmek akıntıya kürek çekmek gibidir. Bırakıldığı anda geriye sürüklenmekten kaçınılamaz.”

Zorunlu bir eki de şöyle yapmak gerekiyor: Öğrenmek heves ve hırsı için, hangi yaşta olunduğunun hiç önemi yoktur. Ömür boyu süreceği de, yaş kaç olursa olsun, unutulamaz.

Kafaya dışarıdan zorla sokulan öğretiler ise, oradan kaçmak için fırsat arıyorlar sanki... Kişisel merak ve he-

vesi olmayan insanda ise, öğrendikleri hiç kalıcı olamıyor, bütün öğrenilenler otel müşterileri gibi...

Açıklanacak bir düşüncenin dikkatle dinlenip anlaşılmasını sağlamak da önemli bir davranış biçimi... Dinleyen kişiler o düşüncenin “kim”e ait olduğunu önemsiyorlar. Olabilir, bu anlayış biçimini küçümsemiyorum. Bu nedenle hemen şimdi, ne söyleyeceğim önemli oluyor:

Konfüçyüs diyordu ki:

“En yüksek değerde insanlar çabuk öğrenir, bilge olur. Rütbesi sonra gelen çalışanlar da bilge olur ama, geç öğrenir. İnsan çeşidinin sonuna kalanlar ise, olsa olsa sözcükleri öğrenirler ve yaşadıkça aptal kalırlar.”

10.12. İnsan İseki

Yatıp kalkıp, durup düşünüp sevinçlere gömülmek insan olarak borcumuz... Kişisel durumumuz o sırada, o zamanda ne olursa olsun!

Çok ama çok zor... Ya da acıklı olduğunu sansak bile.

Sevinmek mi, şükretmek mi, fark etmez... Çünkü dünyaya insan olarak gelmişiz ya? Bu yeter!

Soralım bakalım, ayılar cennet hayali kurabiliyor mu? Evet, kuramıyorlar ama, cehennem korkuları da yok!

İnsan olarak ayıların bu hallerini kıskanan varsa, yapılacak ilk iş onları hemen bir ayı inine gönderip, onlarla birlikte yaşamasını sağlamaktır.

Üzüntüden kahrolacak koşullar içinde olsak ya da öyle sansak bile, insan olduğumuz için sevinmek boynumuzun borcudur.

Sevinmeyenin yerinin ne olacağını ise yukarıda söyledik... Gerçek bu kadar kısa!

10.13. Ölüm Ama Korkutmadan

Din asıl amaç olarak, insanların bu dünyadaki yaşama biçimini ahlak ve dürüstlük olarak düzenleme kurumdur.

Cennet ödülleri ve cehennem cezalarını eğitim amacıyla kullanması ise, insanları yola getirmek içindir. Çünkü insanların bazıları yalnız sözle anlatılarak gerçeklere ulaşamaz... O gerçeklerin yürek titretici korkulara dönüştürülmesi şarttır ki, o dar kapılı kafalara girsin... Yoksa sade sözlerle anlatılan gerçekler dar kafaların dar kapılarından geçmez.

Sonuç: O kafaların sahipleri, o gerçekleri hiçbir zaman öğrenemez. Tek çare o kafa kapılarını açabilecek cennet rüyaları ve cehennem korkuları anahtarını kullanmaktır.

Yunus Emre, bu dünyadan öbür dünyaya geçişi, matemlere gömülmeden şöyle şiirleştirir:

“Ne gam bunda bana, bin kez ölürsem / Orda ölüm olmaz, ölmezem gayrı.”

ON BİRİNCİ BÖLÜM

Zaman İçinde

Hiç huyum değildir kahve falına ve rüya tabirlerine inanmak. Ama yine de kahve falına bakarız...

11.1. Görevden Kaçmak

Enflasyon kötü bir olay... Başımıza seksen yıldır geliyor. Hiçbir konuda sağlam duramıyoruz da ondan... Bunun da nedeni politik kaypaklık.

Böyle olduğuna inansak, belki biraz daha sağlam duracağız. Duramıyoruz.

Neden mi?.. Her işte kolay çözümü, usulleri, insanları, hatta kanunları değiştirerek bulacağımızı sanıyoruz da ondan.

Böylesine kaypaklık yalnız para değerimize yansımadı. Ne olursa olsun, zora gelince, o zorluğu doğurduğunu sandığımız usulleri-değerleri-kanunları değiştiriyoruz da ondan.

Bir başka dramatik değiştirme hafifliğimiz anayasa oyunlarında patlak veriyor.

Son 80 yıl içinde yaptığımız anayasa değişiklikleri 20 (evet, yirmi) kereyi aşmış.

Bu denli hafiflikle ve sıkılmadan yapılan anayasa değişiklikleri içinde gerçekten utanç verenleri bulunuyor.

1950'lerde yapılan anayasa değişikliklerinden biri, anayasa adının Teşkilatı Esasiye Kanunu olması ile birlikte Genelkurmay Başkanlığı adının Erkânı Harbiyei Umumiye Reisliği olarak değişmesi oldu.

Daha Osmanlı İmparatorluğu batmamışken, Türkiye Cumhuriyeti de daha doğmamışken dünyaya gelen benim gibi (1921) doğumlu vatandaşlar bile böylesi değişikliklerden pek ağır utançlar duymamıştık.

Duysaydık da ne olurdu?

Vatandaş olarak görevimizi yapmamak utanç duy-
makla bir sonuç çıkarmıyordu.

Yapılması gereken vatandaşlık görevi, isterse kişisel
tehlikeler doğursun, sonuç alınıncaya kadar sabrederek,
korkmadan-kaçmadan çalışmaktı. Ben ve yaşıtlarım bu
görevi yapmadık.

Bu çekingenliği şimdi artık daha açıkça, daha gerçekte
olduğu gibi değerlendirmek şart oldu.

Elbet daha o zamanlar şart idi ama yapmamıştık.

Gerçekleri olduğu gibi değerlendirmek, yumuşak
sözcük kılıfları giydirerek görevden kaçınmayı gizlemek,
yanlış olmanın ötesinde, vatandaşlık görevinden kaçmaktı.

Vatandaşlık görevinden kaçmadan, görevi özveriyle
yapmayışımızın benim kuşağım tarafından yapılan ihmali
bana bugün vicdan azabı veriyor.

Bu görevi bugün de yapmamış olmayı benim kuşağım
gibi tekrarlayanlar, gelecek zamanda mutlaka daha
ağır sorunlarla ve sorumluluklarla karşılaşacaklar.

Günümüzün genç kuşaklarına söyleyebileceğim bir-
kaç sözcük daha bulunuyor.

Siz lütfen, benim kuşağımın nemegerekçiliğini, hoş gö-
rüp affetmeyin!

Sizden sonraki kuşakların da kendi kuşağınızı hoş gör-
mesini sakın beklemeyin!

Eğer bizim gibi davranırsanız.

11.2. Sert Görüntünün Aslı

Bazı politikacılarımızın bazı günlerde bazı düşünce-
ler açıklama huyları bulunur.

Bunlar öyle düşüncelerdir ki, öylesine görüşlerdir ki,
sanki bir tıp araştırması yapıyor sanılır.

Çünkü bu düşünceleri duyan akli başında kişilerin çıldırmaması mümkün değildir. Çünkü bu düşünceler toplumun düzenini korumak için değil, ancak karıştırmak için ileri sürülmüş olabilir.

Bir yanlış düşüncenin doğru biçimi ille de ona karşı olan düşünce olmayabilir.

Bu karşı düşünce, öteki yanlış düşünceyi düzeltmek değil, büsbütün karıştırmak gücünde olan bambaşka bir saçmalık da olabilir.

Olabilir ama, bu yanı hiç belli olmayabilir. Bu düşünce öteki yanlışa karşı olduğu halde, başka bir kalp para baskısı oluşturabilir.

Aman dikkat!

Bir yanlış görüşe karşı çıkan başka bir yanlış düşünceyi sokuşturan, masum görünümlü bir madrabaz olabiliyor.

Düşündükçe bu sahne elbet genişliyor da genişliyor. Bu geometrik yayılma, belirli zamanlara da sığamaz oluyor. Çevre dediğimiz de mekânın bir bölümünü oluşturuyor.

Ya hayat, yaşam dediğimiz ne ola ki?

Yaşama sahnesinde sürekli oynanan “oyun”un adı bu işte: Yaşam.

Yaşama oyunumuzu bir tiyatro konusuna benzetelim de konuya yaklaşmamız kolaylaşsın... Neden kolaylaşıyor?.. Böylece bizden uzaklaşıyor da ondan... Bir tiyatro sahnesinde seyredilen “yaşam” sanatlaşıyor da ondan.

Biricik bir tiyatro oyununun bir iki saatinde, ömürler dolduracak olaylar hemen topluca yaşanıyor da ondan.

Daha da yapmaya çekinmeden, gördüklerimizin, yaşadıklarımızın arkasında neler olduğunu, oluştuğunu aklımızdan geçiriyoruz da ondan...

11.3. Doğru Olsa Gerek

Bazı uygar ülkelerin geleneklerinde, sıradan bile olsa bir politikacının çok genç, daha önemlisi çok yaşlı olması ancak sıradan görevler için geçerli olabilir ama, önemli üst görevler için geleneklere aykırı olması nedeniyle kabul edilemez.

Okumuş ve duymuşumdur ki İngiltere’de politikacı olacak bir kişinin eğitimine “babasının annesinden” başlanır. Sonra elbet babası oğlunu iyi yetiştirir diye. İşte o baba da politikacı olarak oğlunu doğru ve iyi yetiştirebilecek düzeye erişirir.

Bizde bu derinlikte şartlar konması ülke geçmişimiz nedeniyle gerçekçi olmaz ama, hiç olmazsa babasından başlamak gerektiği savsaklanamaz.

*Erzurum’un doğusunda,
Büyük Güney
tepelerinde
yedek subaylık
hizmetini yaparken.*

Bizde bir bakıyoruz ki politikacı eğitimine değil ba-baannesinden-babasından, kendisinden bile başlanma-mış!..

Demokrasi, eşitlik falan gibi anlam palavralarını bir kenara bırakmak, uygarlık görevidir.

Her şeyin bir “zamanı” olduğu, yaşadığım bütün çev-relerde çocukluğumdan beri anlatılır.

Doğrusu ülkece inanmış gibi görüldüğümüz bu de-yim gerçekte hiç önemszenmez. Örneğin 13-14 yaşındaki kız evlatlarının evlenmesine ana-babaları bile razı olur gelişmişlik raporu alınırsa, böyle evlenmelere kanun yolu da açılır.

Garipliklerimiz yaşamımızın bütün boyutlarına yay-ılır gider... Ama bu sefer tersine yönde...

Olgunlaşmamış yaşta olduğu düşünülerek evlendi-rilmeyen insanların yaşadığı ülkemizde ters yöndeki bü-tün gelişmelere göz yumulur.

Henüz yaşı gelmediği için evlendirilmesine izin ve-rilmeyen kişilerin bulunduğu ülkemizde, bazı insanların “yaşı geçtiği” halde üst makamlara gelmesine göz yu-mulur.

Bütün devlet görevlerinde yaş haddi sınırlaması uy-gulanırken, herkes bu uygulamayı doğal karşılarken, po-litika nedeniyle seçimle gelinen tüm devlet görevlerindeki bütün koltuklara her yaş ve durumda kişilerin oturabilir olmasında mantık bulunmaz.

Bütün bu makam ve görevler için yaş haddi sınırla-ması konmasa bile, bir zihin sağlığı kontrolü mekaniz-ması zorunluluğundan kaçınılamaz.

Elbet önce bu zihin sağlığı kararları verecek heyetlerin zihin sağlığı ve gelecek zaman endişesinden kurtarılması düzeni de kurulmalıdır.

11.4. Yetti Ama!

Eskiden amcalar, teyzeler, yakınları çocuklar için: “Eli-me doğdu” derlerdi. Bu deyim bir yakınlık işareti olurdu.

Söz aramızda Türkiye Cumhuriyeti de “benim elime doğdu” diyeceğim, biraz abartma olacak... Çünkü Cumhuriyetimiz doğduğunda ben 2 (evet iki) yaşındaydım. Ancak Cumhuriyetimizin 10’uncu (onuncu) yılını kutladığımız 1933 yılını hâlâ, hem de çok iyi anımsıyor ve anıyorum. Elbet bu yaşa gelinceye kadar, ne parlak ya da nice berbat olaylar yaşadım.

Eski notlarımı karıştırırken, 1985 yılından bir not buldum. “Yeter be!..” diye, anayasamızda 20’nci (evet yirminci) değişiklik yapılmış. Yeni gazete haberlerimizde yine bir anayasa değişikliği haberi var. Son 26 yılda da bilmiyorum yine kaç kez değiştiğini?..

Paçası sıkışan politikacı kendisini o zaman için sıkın maddeleri değiştirmek hevesine giriyor. Ancak bu yol çözüm getirmiyor. Biz artık anayasa değiştirmekten vazgeçelim!

Kendimizi değiştirelim.

11.5. Aileye Girmek

Politikacı “damat” olabilir mi?

Bazı insanlara bazı “yafta”lar yapıştırmak, doğruyu gösterebilir, ancak her zaman değil... Hatta çoğu zaman yanlış olur... Bu takımlar arasında iyisi de vardır, kötüsü de... Kim olduğuna çok bağlıdır.

Politikacı takımları arasına girmek çok kolaydır. Futbol takımına girmeye benzemez. Kim olsa takıma girebilir. Hatta kaptan bile olur. Giriş sınavları bu denli beleş olan başka herhangi bir görev, makam yoktur.

Bu takımlar içinde üye olanlar arasında sütü temiz cennetlikler olduğu gibi, geçmişî karanlık “cehennemlik”ler bile bulunur.

İşte bu karanlık geçmişli bir politikacı, düzgün bir ailenin genç kızına evlenmek için talip olmuş. Ancak inceleme yapan aile red cevabı verip, kızı vermeyeceklerini bildirmiş.

Genç adam inatçı... Aileyi zora sokma planı yapıp, genç kızı hınzırca gebe bırakmış. Sonra da aylarca sabırla bekleyip, kızın babasına bir nezaket ziyareti yapıyor. Durumu açıklıyor, isteğini yeniliyor.

Ancak birkaç gün sonra yine red cevabı alıyor. Öfkelenen genç adam yine babayı yakalayıp soruyor:

“Artık kürtaj da yapılamaz. Yani siz ailenize bir piç girmesine razı mısınız?”

Baba çok sakın, diyor ki:

“Biz ailece uzun uzun düşündük... Aileye kuşkulu bir politikacı gireceğine bir piç girse daha iyi olur dedik...”

11.6. Nasıl Yetişmeli?

Bir yabancı ülke olayı şöyle: Bir tiyatro yüksek okula bir gün öğrenci olmak için iyice yaşlanmış birisi başvuruyor.

Yaşlı öğrenci adayını kuşku ile karşılayan görevliler merakla soruyor: “Bu yaştan sonra rol yapmayı öğrenmek gereksinmeniz nasıl bir sebepten kaynaklanıyor?.. Film mi çevireceksiniz? Sahneye mi çıkacaksınız? Rol yapmayı öğrenmek bir işinize yaramaz ki!..” Adam kendine güven içinde açıklıyor:

“Yaramaz olur mu hiç?.. Ben üyesi bulunduğum siyasal partiye genel başkan seçildim.”

En eski demokrasilerden İngiltere’de politikacının eğitime babaannesinden başlanıyor. Sebep çok ciddi: El-

bet politikacı olacak kişiyi yetiştirecek olan “baba” önce iyi yetişsin ki, oğlunu iyi eğitebilsin diye...

Ya bizde durum nasıl? Hiç politikayla ilgisi olmayan mesleklerden kıdemli, yaşlanmış kişiler birdenbire siyasal parti genel başkanı oluveriyorlar. Paraşütle iner gibi!

Örnek göstermem istenirse, bu davranışın da hiçbir anlamı bulunmaz... Çünkü olduğu halde bilmemekte oluşum bilgisizliğimden doğmuyor.

Hitler de, Mussolini de Almanya ve İtalya’da iktidara demokratik seçimler ile gelmişlerdi. Sonra ülkelerini ne duruma getirdiklerini biraz tarih bilenler iyi öğrendiler.

İkinci Dünya Savaşı başladıktan bir yıl kadar sonra, 1940 yılında Alman orduları müttefik Fransız-İngiliz ordularını dağıtarak Fransa’nın büyük bölümünü işgal etti. Hitler Paris’te kısa bir zafer nutku bile söyledi.

Tam o günlerde Paris’in önemli kitapçılarından birinin vitrinine Hitler ve Mussolini’nin büyük boy fotoğrafları konmuştu.

Vitrine de düzinelerce “Sefiller” kitabı yerleştirilmişti.

11.7. Politikada “Etik”

Devlet yönetiminde “iyi politikacı” toplumun ve ülkenin “taşıyıcı gücü” olur.

Tıpkı insan vücudundaki iskelet gibi... İskeleti olmayan insan vücudu nasıl yığılıp kalan öteki yumuşak organlar kalabalığı olursa, toplumlar da çok benzer biçimde sürüngeleşir.

Bu sözcüğün ne demek olduğunu bir an kısacık anımsarsak, gerçek iyi politikacı güçlerinden mahrum kalan toplumların sürüngeleştiğini görürüz.

İsterse demokratik düzenli olsun (ya da görünüşte öyle olsun) siyaset alanı dolandırıcısı olan (öyle de, bazen öyle gözükmezler) politikacılar tarafından yoldan çıkarılır.

Bir toplumun bu denli tehlikeli olduğu halde anlaşılmayan hastalıklardan kurtulması ilaçlarla sağlanamaz...

11.8. Demokratik Oltalar

Eski yıllarda görmüştüm. İtalya’da bir seçim afişı: “Io vote” diye başlıyordu. Sonrası da: “Biz seçiyoruz, siz seçiyorsunuz, onlar hükmediyor” diye sürüyordu.

İtalyanlar arasında çok sayıda “hınzır kişi” vardır ama, çok da hoş insan bulunur. Seçimlerle gelmiş, sonra da “gitmemiş” olan Mussolini deneyimleri de edinmişlerdir.

O ünlü makarnalarını kendilerine yakışan bir hınzırlıkla şöyle anlatırlar:

“Seçim nutukları makarna gibidir uzundur, incedir, içi boştur.”

Bu gerçek yalnız İtalyanlara özgü değildir.

11.9. Eski Yıllardan

Sanırım artık sonu geldi. Eski yılların Atlantik Okyanusu geçen gemileri vardı. Avrupa-Amerika arası yolculukların önemli bir bölümü deniz yoluyla ve “transatlantik” denen bu gemilerle yapılıyordu.

6-7 gün süren vapur yolculuğu yerine 6-7 saatte kıtalar arası yolu aşan uçaklar çıkınca deniz yolculuklarının sonu geldi.

Bu konuda bir masal anlatılır. Avrupa limanlarından birinden kalkan transatlantik yola çıkıyor. Ancak garip bir yolcu daha gemi kalkarken, güverteadaki kurtarma (eski deyimi tahlisiye) sandallarından birine girmiş, bir türlü çıkmıyor yemeklerini bile oraya istiyor.

Adamın aklından zoru olduğunu sanmışlar ama, durum öyle değil, hazret nedenini açıklıyor:

“Arkadaşlarımla Atlantik Okyanusu’nu bir sandalla geçeceğim bahsine girdim de ondan!”

Yine bu gemi yolculuklarından anlatılan bir olay şöyle: Yolculardan biri gemi doktoruna başvurarak mide-sinin çok duyarlı olduğunu anlatıyor ve hangi yemeklerin dokunmayacağını soruyor. Doktorun yanıtı çok sade ve açık:

“En ucuz yemekleri yiyiniz!”

Komşuları kıskandırmak, hatta çatlatmak için ortaya atılan palavralara bir örnek ise şöyle:

“Biz geçen yıl bir dünya gezisi yaptık ama, bu yıl başka bir yere gideceğiz.”

11.10. Doyamamak

“Zenginlik, doyulmayan iştahlar açan bir ilaçtır” diyelim de herkes heveslenmesin...

Bir dolar milyarderinin canı sıkılmış, uçağına atlamış, dünyayı geziyor. Deneyimli pilotu orada kendisine bilgi sunuyor: “İsviçre’yi geçtik, şimdi Fransa üzerine geldik...”

Hazret pilotunu uyarıyor!

“Ayrıntıya girme! Kıtaları söyle yeter!”

Şımarmak yalnız çok zengin olan insanların özelliği değil... Her insan şımarabilir... Elbet kendi çevresi ve olanaklarına bağlı olarak.

İkinci mevki tren kompartımanında bir adam... Karşısındaki yolcuya incelikle rica ediyor:

“Lütfen sol bacağımı kanepenin üstüne koyar mısınız?” Yardımsever yol arkadaşı bu isteği yerine getirdikten sonra yeni bir rica ile karşılıyor:

“Lütfen bana üst rafta duran yastıklardan birini verir misiniz?”

Bu isteği de yerine getiren nazik yol arkadaşı, üzüntüler içinde ve merakla soruyor: “Hastalığınız nedir?”

“Hasta falan değilim... Tatile çıktım da keyif yapıyorum.”

Altmış iki yıllık eşim ile birlikte çekilmiş olan bu fotoğrafın yıllar önce mi, yoksa geçen yıl mı çekildiği bana vız geliyor.

11.11. Anılardan Çıkmayanlar!

Çok insan tanıdım, çok!.. Bu zenginlik bana şaşırma yanırlılığı değil, ayırabilme gücü verdi.

Bu kişilikler arasında ülkemizden ve dünyadan, her görev düzeyinde, her türlü çevreden örnekler oldu. Bu çeşit zenginliği bana şaşkınlık değil, tanıma ve değerlendirme gücü verdi. Değerlendirme sonuçlarına daha düşünceli, daha bilgili ulaşabilme ferahlığına erdim.

İşte adına ferahlık dediğim bu ruhsal basamak, beni yaşamaya bağlayan önemli dayanaklarımdan biri oldu.

Ne zaman umut kırıcı, hatta kahredici bir olayla karşılaşsam, kendimi ruhsal kuyulardan çıkarabilecek dayanaklar buldum. Bunların başında, övgü ve saygı duy-

duğum insanlar olduğu gibi, tam tersi düzeyde sefiller de bulundu.

Önemli olan, hangisinden nasıl sonuçlar çıkarabileceğimi doğru değerlendirmek olacaktı.

İşte şimdi bu kişilikler arasından bazı örnekler anımsayacağım.

Bu anlatımın biraz “rastgele” olmasını önleyemem ne yazık ki... Çünkü bin türlü çevreden uzun yıllara dağılan sahnelerden seçimi, bu kısa yazıda isabetli yapamayacağım. Böyle de olsa konuyu susarak geçiştirmem.

Öte yandan aklıma gelse bile, öyle sefil ve perişan ruhlar da bu koleksiyona giriyor ki, insanlığın kuyularında bulunan bu parazitleri (insanları demek istemiyorum) anmak benim zihnimi kirletecek.

Bu kişileri şu birkaç kişilik koleksiyona sokmamaya çalışacağım.

Başarabilirsem!

11.12. Aydınlar Kaçtıkça

Çekinmeden, sıkılmadan, elbet hiç ama hiç utanmadan ortaya bir soru atacağım... Yoksa bu soru tüm düşünce kafalarında dolaşıyor da çok kişi ortaya çıkarmaktan mı kaçınıyor?

Yetenekli genç insanlarımızın pek çoğu politika ile ilişki kurmaktan kaçıyor.

Kaçmayanların içindeki bazı kişilere baktıkça da yeniden düşünmeden yine kaçıyorlar görülüyor.

Tanıma fırsatı bulabildiğim öyle pırlanta aydın kişiler var ki, bu tiplerin ülke kaderine sahip çıkması gerekenler arasında bulunmayışı beni matemlere gömüyor.

Vatandaş olarak politikadan uzak durarak anlamsız bazı “gölgeleme” oyunlarından kendilerini kurtaracaklarını sanıyorlar...

Benim de hiç olmazsa bu düşünceyi anlatmış olmam suç.

Ama benim bu kaçınmam da değerli aydın kişilerimizin politikaya atılmaktan kaçınması kadar yakışıksız.

Vatandaşlar olarak istesek de, istemesek de, politika içinde olmaya, hatta politikaya batmaya bile mahkûm bulunuyoruz. Bu gerçeği herkes birbirine anlatmak zorunda.

Yüksek seviyede insanlarımız politikadan kaçındıkça, düpedüz ve açıkça, onların doldurmadığı düzeyleri daha az gelişmiş insanların doldurması kaçınılmaz sonuç oluyor.

Ne denli uzaklaşırsalar, ne denli yapılması gereken görevlerden kaçsalar, iyi bilmelidirler ki, kendi çocukları olacak gelecek kuşaklar, bu umursamazlık bataklığına düşmeye mahkûm olacaklardır. Kendilerini düşünmeme hafifliğinin kaçınılmaz sonuçları, çocuklarını, torunlarını kurtaramamak olacaktır.

Bu karamsarlığa bir ara vereceğim ama, demokrasi-lerin tehlikelerden kurtarılması yolundaki endişelerimi zihin arşivine kaldırmayacağım.

Bu yazıya şimdi ekleyebileceğim tek bir bilgi şu: Avrupa Parlamentosu'na seçilen bir politikacı bazı gerçekleri öğrendikten sonra şunları söylüyor:

“Önceleri çok az şey biliyordum, korku duymuyordum... Şimdi çok şey öğrendim, çok korkuyorum.”

11.13. Yenilenmek Şart Oldu!

Dünya politika düzenini yenilemek şart oldu.

Böylesine demokrasi biçimleriyle Afrika'da ne sonuçlar alınabildiğini gördük. Dünya sonuçları da çok farklı değil!

Demokrasileri eksiklik ve yanlışlıklarını düzeltecek gibi değiştirmek, artık dünya için zorunludur (biz hariç).

Örnek vermeye öylesine tersmiş gibi gözüken, ancak düpedüz gerçek olan bir noktadan başlayalım ki, daha söze başlarken kaçışmalar olmasın.

Okuma yazma bilmeyenlerin oy verme hakkı bulunmamalıdır.

Yetmez!.. Rüşvet alanların, rüşvet verenlerin oy hakkı bulunmamalıdır.

Yetmez!.. Hırsızlık, haydutluk etmiş ve bu yüzden de hüküm yemiş olanların oy hakkı bulunmamalıdır.

Böyle kişilerin yalnız seçme hakkı değil, seçilme (herhangi bir göreve aday olma) hakkı da elinden alınmalıdır.

Parti değiştirmenin yasak edilmesi üzerinde durmak gerekiyor.

Parti üyeliğinden hiç ayrılmamayı esirlik biçimine dönüştürmek yanlış... Ama bu üyeliği kafası kızdığı için terk etmek de, üyeliği kişisel çıkar avcılığına dayanak oluşturmak da yakışıksız...

Bir ara yol bulunmalıdır. Örneğin üçüncü kez partisinden istifa edecek olan kişinin milletvekilliği de, siyasal yaşamı da sona erdirilmelidir.

Mahalle muhtarı seçimlerinden başlayarak parlamento üyesi seçimlerine kadar, istisnasız bütün seçimlerde aday olabilmek mutlaka şartlara bağlanmalıdır.

Bu şartların başında, tüm servet kaynaklarının bildirilmesi, tüm gelir kaynaklarının açık beyan edilmesiyle birlikte bütün vergilerinin de ödendiği belgelerinin eklenmesi gelmelidir.

Ülkemiz içinde (yetmez) ve bütün dünyada bütün varlıklarını yemin ederek doğru beyan etmeyenler politika yaşamı ve yakınlarına kesinlikle sokulmamalıdır. Bütün

varlıklarının gereği olan vergilerinin ödenmesi belgeleri beyanlarına eklenmelidir.

Yukarıdaki açıklamada adı geçen beyanların doğru olduğunu ilgililer Müslüman iseler Kuran’a, Hristiyan iseler İncil’e, Musevi iseler Tevrat’a el basarak yeminle beyan etmelidirler.

Bütün bu düşünceler kısıtlayıcı zorluklardır, uygulama başlarsa bazı kişiler çırpınmaya başlar ama, amaç demokrasiyi kurtarmak ise (bu kişileri kurtarmak değilse) toplumlar için hayır doğuracak önerilerdir.

Önerdiğim gibi ya da bunlara benzer başka önerilerin uygulanması bazı sonuçlar doğuracaktır.

Bu yönde ciddi gelişmeler oldukça toplum ve toplumlar “daha temiz” olmasa bile, mutlaka “daha az kirli” toplumlar olacaktır.

Ben sadece, “sade vatandaş” olarak, yalnız sunduklarımı değil, akıllı çalışan, yüreği yanan tüm önerileri de desteklemeye hazır olacağım.

Parti genel başkanlarının hükmetme hırsları geleneksel tiyatromuz Karagöz oyunundaki acımasız tiplere benzemektedir.

Ciddi kılıflar giydirilmiş önerilerin (tıpkı Karagöz’deki gibi) hayal mi olduğu, yoksa hayallerin mi ciddi olduğu anlaşılamıyor.

Karagöz oyunu kahramanları her ramazan akşamı hayal sahnesine çıkarlardı.

Politika “baba”ları değil her Ramazan akşamı, yılın her akşamı her saatte hayal perdesine değil ama, televizyon perdesine çıkıyorlar.

Bezdirdiler!.. Mecnun’un Leyla’ya: “Firkatin bana kâfidir / Vuslata takatim yoktur” (Uzak oluşumuz bana yeter / Bir araya gelmeye takatim kalmadı) deyişini hatırlatıyorlar.

11.14. Pazaryeri Demokrasisi

Bu yaşı gelmiş bir vatandaş olarak bir uyarıda bulunacağım... Bu uyarıdan bir sonuç çıkacağını beklediğim için falan değil... Öyleyse çenemi tutamayışımın nedeni vicdanımı rahatlatmak... Yani bencillik!

İstanbul nüfusu son 90 yılda 40 (evet kırk) misline çıktı. 1920’de savaşların da etkisiyle iyice azalan İstanbul nüfusu yaklaşık 500 bin (yarım milyon) kişiden 20 milyona yükseldi... Artış: 40 (evet kırk) misli.

Ben bu artışı, yine de doğup yaşlandığım İstanbul mahalle ağzı ile anlatırsam, gerçekleri iyi belirtmiş olacağım ama, yapamayacağım. Çünkü bu durumun sorumluları olan politika erbabını tırmalamış olacağım.

Basit gerçekleri bir kez daha göz önüne almadan göz yummak kaçakçılığına düşmeyelim.

Ben her ne kadar ömrüm boyu dünyadaki beş kıtada çok sayıda şehir gezmiş, yaşamış ve incelemiş bir kişi isem de, benim bu hızla büyümüş bir şehir bulunduğu görgüm yok!.. Ben dünyada böyle bir örnek daha bilmiyorum.

Eğer bilen varsa, bana da bildirirse, minnet duyacağım. Her ne kadar böylesi bir ilkelikte yalnız olmadığımızı öğrenmek bile beni avutmayacak olsa da...

Üstelik bizim toplumumuz pazaryeri demokrasisi kolaylıklarını kişisel çıkarları için yontma beleşine de yatkın bulunuyor. Öyle kişiler var ki, en yüce manzaralı demokrasi övgülerini kendi kişisel çıkarları için kullanıyorlar.

Açıktır, inandığımız gibi tarif etmekten kaçınmayalım. Bizim demokrasi adıyla övünmekten kaçınmadığımız politika sistemimizin gerçek tanıtımı “Pazaryeri Demokrasisi” oluşumuzdur.

Vaktiyle hani rüyalar kurulurdu, benim fotoğrafım müzelere konacak diye. Benim fotoğrafım müzelere değil ama Çiçek Pasajı'na kondu.

11.15. Kurtulmak Mümkün mü?

Zorluklardan korkmadan, doğru noktaya varılacağından hiç ama hiç vazgeçmeden çözüm aramak, ömrümün yol göstericisi oldu.

Korkmadan ve kaçmadan.

Başlangıçta bana uzakmış gibi görünen, ömrümün bütün uğraşlarında gördüm ki sabrettikçe bir doğru yere varılabiliyor. Bu doğru yer ya çözüme yaklaşma noktasıdır... Ya da artık o yolda bir çözümün “bulunamaz olduğu” yerdir. İkisi de amaç olabilir. Yanlış olan, buralara varmadan, konuyu terk ederek kaçmaktır.

Her uğraş konusu başlangıçta bana hep “uzak” imiş gibi gözüktü. Ama bir süre kafa yorduktan sonra konuya yaklaşma korkumun yok olduğunu gördüm.

İşte son zamanlarda aklıma takılan konu da benzerlerinden biri oldu.

Ama düşündükçe ısındım, yaklaştım. Acaba ufuklarda bir çözüm arasam “bana umut veren bazı yerlere yaklaşırmıyım?” diye değerlendirdim.

Düşünme dalgalandırmasının son durumunu özetlemekten kaçınmayacağım.

Okuma yazma bile bilmeyenlere her düzeyde seçim için, örneğin milletvekili seçimi için oy hakkı tanımak denge-siz israftır. Genel seviyeyi düşürme gibi tehlikeli mec-raların açılmasıdır. Toplumun bütünü için bilgi ve düşünce temeline oturan kararlar verebilme gücünün politik soy-tarıklıkla feda edilmesidir.

Oy verme hakkı saptanmasında kademeyi belirleye-cek kriterler üstün yetenekli kişilerin kuracağı heyetler tarafından karara bağlanmalıdır.

Her genişlik ve derinlik basamağında bulunan seçim için seçmenler, hepsi için ayrı ayrı, ancak mutlaka önem seviyesine göre sınıflandırıp ayrılarak saptanma-lıdır.

Mahalle muhtarı seçimi seçmenleri mi?.. O mahalle-de oturan, yaşı 20’yi geçmiş bütün insanları tarafından seçilebilmelidir.

Semt belediyesi seçimleri için oy hakkı olabilecek seç-menler bir derece daha gelişmiş kişiler olabilmelidir. Bi-raz daha önemli bir seçimde oy verme hakkını kazana-bilecek düzeye çıkmış olmalıdırlar. Böylece seçilme şart-larını ucuzlatma tehlikesi önlenebilmiş olur.

Sonra her düzeydeki seçim için (erbabı söylesin) il ida-re kurullarından büyükşehir belediyelerine kadar tüm se-çimlerin adayları, her kademesi biraz daha daralan çer-çevelerle seçilmelidir. Her açıdan yeterli yetenek ve ol-gunlukta kişilerin aday olabilmeleri koşulları saptanmalı, ancak onlar aday olabilmelidir.

(Parantez içinde: Her aklıdan geçen her yere aday olabilmesi önlenmelidir).

Bundan sonra önemlisi, Büyük Millet Meclisi seçimleridir.

Bütün dünyada demokrasi diye anlatılan, ama araya sokuşturulan özelliklerle bayağılaştırılan ve tehlikelere sokulan demokrasilerde dorukta bulunan parlamentolar (millet meclisleri) seçimleri mutlaka özel önemli şartlara bağlanmalıdır. Bütün adayların, seçenler ve seçileceklerin bu şartlara uyması sağlanmalıdır.

Bütün adayların akıl sağlıklarının yerinde olduğu, ahlaklarının düzgün olup sakıncalarının bulunmadığı, uluslararası düzeyde bir dünya görüşüne sahip olduğu mutlaka tespit edilmelidir.

Bu tespiti yapacak heyetlerin de daha önce, bu yetenekleri saptanmış kuruluşlar tarafından ehliyetleri kabul edilmiş kişilerden oluştuğu ayrıca tespit edilmelidir.

Nasıl mı?

Bundan sonrasını da artık politikada gelecek zaman hesapları ve çıkarları olmayan kişiler ve heyetler saptamalıdır.

Bu denli kendiliğinden yayılıveren düşünceler ileri sürdükten sonra, ben kendim, mahalle muhtarlığına bile aday olmayacağımı belirtirim.

“Önce: Bir Ömür Özeti” ile başlayan ACELE ETME ÇABUK OL, Aydın Boysan’ın tükenmez neşesi, hayat tecrübesi ve samimi üslubuyla renklenmiş yeni kitabı. Usta yazar anılarını, gezilerini anlatırken de, eleştiri ve önerilerde bulunurken de ciddiyet ile mizahı harmanlayarak okurlarına sunuyor.

Saymaya kalkışmadan, kısa bir özet yaparak diyebilirim ki, çok çeşitli yaşam sahnelerinde, zevkler ile birlikte fırsatlar içinde gittim geldim, indim çıktım.

Yanlışlıklar kötü talih yüzünden doğdu, doğruluklar benim marifetimdi gibi sözler ağızımdan çıkmaz, çünkü aklımdan geçmez.

Pişman olmadığım huylarımdan birisi “öğrenmeyi öğrenmek”ten hiç vazgeçmemiş olmamdır.

Bu konuda bana yol gösteren sözlü ışıklardan birisine göre: “Öğrenmek akıntıya kürek çekmek gibidir. Bırakıldığı anda geriye sürüklenmekten kaçınılamaz.”

Aydın Boysan’ın okurlarıyla yıllardır sürdürdüğü sohbet, 38. kitabı ACELE ETME ÇABUK OL ile devam ediyor...

